

KOOPERATİFÇİLİK

ÜÇ AYLIK KOOPERATİF İNCELEMELER DERGİSİ

Yeniden Çıkarken

Yayın Kurulu

Bir Hamle Daha

Nusret Namık Uzgören

Memleketimizde Kooperatifçilik

Namık Zeki Aral

Kooperatifçiliğin Manevi Temelleri

İ. Cevat Akyol

Yeni Kooperatifler Kanununda Anasözleşmelere Yapılan Atıflar

Orhan İnan

La Legislation Cooperative En Turquie

Türkiye'de Kooperatifçilik Mevzuatı

André Hirschfeld

İsviçre'de Kooperatif Hukukunun Gelişimi

Georges Capitaine

Kooperatifçilerimizin Gelişmesinde Eğitim

Celâl Uzel

Sayı - Number :

Aralık - December 19

KOOPERATİFÇİLİK

Türk Kooperatifçilik Kurumu Tarafından
Üç Ayda Bir Yayınlanır.

Fiyatı : 5.— TL.

Yazışma Adresi : Türk Kooperatifçilik Kurumu
Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenışehir - ANKARA

Türk Kooperatifçilik Kurumu Adına İmtiyaz Sahibi :
Celâlettin Uzel

Yazı İşleri Sorumlu Müdürü :
Harun Pastanoğlu

Yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

KOOPERATİFÇİLİK

Sayı : 11

Aralık 1970

Yeniden Çıkarken	Yayın Kurulu
Bir Hamle Daha	Nusret Namık Uzgören
Memleketimizde Kooperatifçilik	Namık Zeki Aral
Kooperatifçiliğin Manevî Temelleri	İ. Cevat Akyol
Yeni Kooperatifler Kanununda Anasözleşmelere Yapılan Atıflar	Orhan İnan
La Législation Coopérative En Turquie - Türkiye'de Koo- peratifçilik Mevzuatı	André Hirschfeld
İsviçre'de Kooperatif Hukukunun Gelişimi	George Capitaine
Kooperatifçilerimizin Gelişmesinde Eğitim	Celâl Uzel

CO-OPERATION

Number : 11

December : 1970

Appearing again	Yayın Kurulu
Another dash forward	Nusret Namık Uzgören
Co-operation in Turkey	Namık Zeki Aral
Spiritual bases of the co-operation	İ. Cevat Akyol
References made to the statutes in the new Law on Co-operatives	Orhan İnan
Co-operative legislation in Turkey	André Hirschfeld
Evolution of the Swiss co-operative legislation	George Capitaine
Education's role in our co-operative development	Celâl Uzel

YENİDEN ÇIKARKEN

“Kooperatifçilik” üçüncü defa yayın hayatına başlıyor. İlk Dergi, 1931 yılı Kasım ayında, Türk Kooperatifçilik Cemiyeti tarafından aynı başlık altında yayınlanmıştır. 94 sayfa olan bu ilk sayının okuyuculara hitap eden önsözünde :

“... Bizde kooperatiflerin muvaffak olamaması umumî prensiplerin tatbik edilememesinden ve dünya tecrübelerinden istifade olunamamasından ileri geliyor.”

“Türk Kooperatifçilik Cemiyeti bu ilmî kaidelerin neşir ve tamimi ile uğraşmak için teşekkül etmiştir. Cemiyetin bilhassa Darülfünunun sinesinde teşekkül etmesi ilmî bir teminat addedilmelidir.”

“Darülfünun hocalarının ve kooperatif nazariyat ve tatbikatıyla uğraşan, ilim adamlarının yazılarını mecmuamızda okuyacaksınız.”

deniliyordu.

Yayın hayatına devam edemeyen “Kooperatifçilik” Ocak - Ağustos 1932 aylarını içine alan 6 - 7 - 8 inci sayısında faaliyetini tatil etmiştir.

7 yıllık bir aralıktan sonra 1939 yılı Temmuz ayında DERGİ, 9 uncu sayısını yayınlamıştır.

Bu sayıda, yedi yıllık tatilin sebeplerini öğreniyoruz :

“1931 yılında İstanbul Darülfünunu Profesörlerinin iştirakiyle kurduğumuz Kooperatifçilik Cemiyeti, ilk neşriyat vasıtası olarak “KOOPERATİFÇİLİK” adında elinizdeki sayının aynı bir dergi neşretmeğe başlamıştır. İlk yılda sekiz sayı hesabıyla dört büyük kitap halinde çıkan dergi, Cemiyetin merkezini Ankara’ya nakli üzerine verilen karar ile “KARINCA” adıyla aylık ve daha ziyade

köylü ve çiftçi kooperatif ortaklarına, ziraî kooperatiflere mahsus bir dergi haline gelmiştir.

“... Fakat biz yedi yıldır neşriyatımızı köylere ve çiftçilere hasrederken, entellektüel sınıfın, üniversite talebe ve mensuplarının dergisiz kaldığını görüyoruz.. İşte Cemiyetimiz, bu boşluğu doldurmak üzere, eski KOOPERATİF-ÇİLİK dergisini tekrar çıkarmağa karar vermiştir..”

“Kooperatifçilik” Dergisinin 10 uncu sayısı, 1941 yılı Eylül ayında yayınlanabilmiştir. Başka bir deyimle, 1940 yılında hiç bir nüsha çıkarılamamıştır. Nitekim, 10 uncu sayının “Mecmuanın yeni istikameti,, başlıklı önyazısında şunları okuyoruz :

“Kooperatifçilik Mecmuasını yeniden çıkarmaya karar verirken bir hayli düşündük.

Böyle bir mecmuaya lüzum var mı? Neşredilecekse kime hitap etsin, buna göre ne gibi yazıları ihtiva etsin?

Cemiyet “Kooperatif Postası” ismiyle ayrıca aylık bir gazete çıkarıyor. Bu ikinci organ olan kooperatifçilik mecmuasıyla, birincisinden farklı ne gibi fikirlerin tamimi isteniyor?

Gayemiz kısaca şudur :

1 — Aylık Kooperatif Postası, kooperatif fikirlerini pratik bilgi halinde halk arasında bilhassa kooperatif işleriyle alakadar olanlara yaymak,

2 — Üç aylık Kooperatifçilik Mecmuası ise, Kooperatifçilikten nazari şekilde bahseden bir dergi mahiyetini taşımakla beraber, aynı zamanda kooperatif tatabikatını millî iktisat ve işletme iktisadı zaviyesinden tetkik eden bir ilim mecmuası olacaktır. Mamafî bu mecmuamızda da umumî nazariyatı ikinci plâna alıp, evvel emirde Türkiye’ye has kooperatif fikir hareketleri üzerinde tetkikler yapmak istiyoruz.

“... gayet tabiidir ki, bir taraftan Türk Kooperatifleri ile meşgul olurken, beynelmilel kooperatif hareketlerini ihmal etmeyerek, imkân buldukça bunlar hakkında da okuyucularımızı tenvir etmeye çalışacağız.”

“Muhatap olarak kooperatifçilikle meşgul olan her vatandaşı, fakat bilhassa ilim ve idare adamlarına frenkçe

bir tâbirle dirijanları (yöneticileri) nazarı itibare alıyoruz.”

“Mütevazı mecmuamızda istihdaf ettiğimiz gaye, bu zümreye akıl öğretmek değil, bilâkis bu kıymetli vatan-daşlarımızın fikir ve tecrübelerinden daha geniş bir tabakayı istifade ettirmektir. Bu teşebbüsümüzle, aynı zamanda ilim ve idare adamlarımız arasında bir köprü tesis etmek istiyoruz.”

“... Mecmua, bu iki zümrenin teşriki mesaisi nispetinde ilim ve idare adamlarımız arasında bir köprü tesis et-lâzım gelen zümrelerin alâkasiyle inkişaf edecektir.”

Bu ikinci yayın da maalesef uzun ömürlü olmamıştır. Bunun sebeplerinin münakaşasına burada girmek istemiyoruz. Ancak, şukadarını belirtelim ki, son yıllarda kooperatifçilik alanında kaydedilen gelişmeler, bilimsel bir derginin tekrar yayınlanmasını zorunlu kılmıştır. Bunda eğitim faaliyetlerini arttıran, Türk Kooperatifçilik Kurumu'nun da etkisi olmuştur. Bir “Halk Dergisi” hüviyeti içinde yayınlanan “Karınca”nın yanında, yüksek seviyede bir ilim dergisinin çıkarılması, muhtelif vesilelerle yapılan toplantılarda Kurum organları ve yetkilileri tarafından olduğu kadar okuyucuları tarafından da arzu edilmiştir.

Böyle bir derginin yayınlanmasını prensip olarak biz de uygun görmekteyiz. Ancak şunu da itiraf etmek durumundayız ki, böyle bir yayının arzu edilen bir seviyede bulunabilmesi çok kuvvetli bir yazı ailesine sahip olmasına olduğu kadar, okuyucularının da yakın ilgi ve teşvikine bağlıdır. Derginin Yayın Komitesi, Memleketimizin kooperatifçilik alanında tanınmış kalemlerine başvurmuş, yazı talebinde bulunmuştur. Tatbikatçılarımızın da bu vadiide elde ettikleri tecrübeler de bizler için muhakkak ki çok faydalı olacaktır.

1941 tarihli 10 uncu sayımızın önsözündeki son cümlemizi burada da tekrarlıyoruz :

Dergimizin gerçek bir ihtiyaca cevap verip vermeyeceğini zaman gösterecektir.

Yayın Kurulu

BİR HAMLE DAHA

Nusret Namık UZGÖREN

Türk Kooperatifçilik Kurumu
Yönetim Kurulu Başkanı

- Elimizdeki KOOPERATİFÇİLİK adlı bu mecmuanın ilk sayısı, KARINCA'dan önce 1931 de intişara başlamıştı.
- O zamanlar, Nazmi Topçuoğlu ve Muhittin Birgen'in de : TÜRK KOOPERATİFÇİSİ adındaki aylık mecmuası çıkmakta idi. (Bu mecmua : Kooperatif Aydın İncir Müstahsilleri Ortaklığı tarafından destekleniyordu.)
- Türk Kooperatifçilik Cemiyeti, 1933 sonlarında Ankara'ya taşındıktan sonra (Kooperatifçilik) mecmuamızın ancak iki sayısı daha, uzunca fasılalarla Temmuz 1939 ve Eylül 1941 de hazırlanabildi. Çünkü : "KARINCA" 1934 yılı Haziran'ından itibaren aylık olarak yayınlanmaya başladı ve masrafları zorlukla karşılanabiliyordu.
- 407 nci sayısına erişen KARINCA'da ilmî mahiyette uzun yazılar, fazla yer tuttuğundan bu kere, üç aylık "ilmî derginin" yeniden çıkarılması yararlı görüldü. Esasen Genel Kurul toplantılarımızda da bu yeni teşebbüs, olumlu karşılanıyordu.
- İstanbul'da çıkmış olan Kooperatifçilik mecmualarının son sayısı 8 numarayı taşıyor. Maalesef birinci, dördüncü ve beşinci sayıları bulunmuyor.(1)
- Kurumun Ankara'ya naklinden sonra yayınlanmış olan (a) 9 numaralı 1939 ve (b) 10 numaralı Eylül 1941 tarihli Kooperatifçilik dergilerinin ön sözleri çok ilginç ve önemli

(1) Hayır sahibi bir kooperatifçinin elinde varsa, Türk Kooperatifçilik Kurumu kitaplığına hediye etmesi veya hiç olmazsa, şureti çıkarılmak üzere, kısa bir süre için iare etmesi çok değerli bir hizmet olur.

olduklarındar, bazı parçalarından iktibaslar yapmak, yeniden girişilen hamlenin önemini belirtmek bakımından gereklidir.

a) 9 numaralı dergiden bir kaç satır :

“1931 yılında İstanbul Darülfünunu Profesörlerinin iştirakiyle kurduğumuz Kooperatifçilik Cemiyeti, ilk neşriyat vasıtası olarak (Kooperatifçilik) adında elinizdeki sayının aynı, bir dergi neşretmeğe başlamıştır. İlk yılda sekiz sayı hesabıyla dört büyükçe kitap halinde çıkan dergi cemiyetin merkezinin Ankara’ya nakli üzerine verilen bir karar ile (Karıncı) adıyla aylık ve daha ziyade köylü ve çiftçi Kooperatif ortaklarına, ziraâ Kooperatiflerine mahsus bir dergi haline gelmiştir.....

Fakat, biz yedi yıldır neşriyatımızı köylere ve çiftçilere hasrederken, entellektüel sınıfının ve üniversite talebe ve mensuplarının dergisiz kaldığını görüyoruz...

Memleketimiz ve gençliğimiz zekâ ve irfan hazineleriyle doludur. Biz, memleketimizin saadet ve kuvvetini daha ileri götüreceğiz ve Türklüğün medeniyet bayrağını en yükseklere ulaştıracak bu çalışkan gençliği bekliyoruz, ve ona sinemizi açıyoruz!...”

Türk Kooperatifçilik Cemiyeti

Genel Sekreteri

Alaettin Cemil TOPÇUBAŞI

b) 10 numaralı dergiden şu bir kaç satır da önemlidir :

“Kooperatifçilik mecmuasını yeniden çıkarmaya karar verirken bir hayli düşündük!

Böyle bir mecmuaya lüzum var mı? Neşredilecekse kime hitap etsin, buna göre ne gibi yazıları ihtiva etsin?..

Türkiye’de istihlak kooperatiflerinin inkişafına mani olan âmiller gibi, Türkiye’de ziraatte hususi kooperatif mi? (Meselâ ziraâ kredi kooperatifi gibi) yoksa Üniversal Kooperatif mi (Kredi, istihsal, mübayaa ve satış faaliyetlerini nehsinde cemedan küllî bir kooperatif) tipine doğru mu gidelim? Kooperatiflerimizin yeni bir kanuna ihtiyacı var mıdır? Bundan maada :

Türkiye kooperatifleri finansmanında zatî sermayenin mahiyeti, yapı kooperatiflerimizin eksik tarafı nelerdir, kooperatiflerimizi nasıl bir murakabe teşkilâtına raptedelim, gibi tahsisi mevzular üzerinde durmaya çalışacağız.

Gayet tabiidir ki bir taraftan Türk kooperatifleriyle meşgul olurken, beynelmilel kooperatif hareketlerini ihmal etmeyerek imkân buldukça, bunlar hakkında da okuyucularımızı tenvir etmeye çalışacağız.

Muhatap olarak kooperatifçilikle meşgul olan her vatandaşı, fakat bilhassa ilim ve idare adamlarını, frenkçe bir tabirle dirijanları, nazarı itibara alıyoruz.....

Hem ilim, hem de idare sahasında çalışanlar zahiren bir birine yabancı gibi görünen bu iki saha arasında açıklığı hissetmektedir. Bilhassa kooperatifçilik mevzuunda ilim adamlarımızın tatbiki meselelere çok yabancı kaldıklarına son çıkan bazı eserlerde görüyor ve müteessir oluyoruz.

Kooperatifçilik mecmuası, Türkiye için pek lüzumlu addettiğimiz bu faaliyet sahasında faydalı olmaya çalışacaktır. Mecmua, bu iki zümrenin teşriki mesaisi nisbetinde kuvvet bulacak, kooperatifle yakından meşgul olması lâzım gelen zümrelerin alâkasile inkişaf edecektir....."

— 1961 Anayasamızın 51 inci maddesi ve 1969 tarihli 1163 sayılı "Kooperatifler Kanunu" sayesinde, önümüzde geniş ufuklar açılmış olmakla beraber, tatbikatta karşılaşılabilecek olan zorlukları, ancak disiplinli ve bilinçli çalışmalarla, ciddi yayınlarla yenmek kabil olacaktır.

— Merhum Muhittin Birgen, 1929 da başlayan ateşli neşriyatı sert fakat bilinçli makaleleriyle kısa ömürlü Türk Kooperatifçisi mecmuasında bir tartışma ve aydınlatma çıkışı açmıştı. (*)

Suphi Nuri İleri ile yaptığı yazışma düellosu mutlak okunmalıdır.

— Keza bugün, hepimizin üstat saydığı değerli kooperatifçi sayın Remzi Saka'nın 1931 de yayınladığı kitabını samimi, nazik ve hayırhah bir ifade ile nasıl eleştirdiğini öğrenmek, günümüzün yazarlarını ve eleştircilerini uyarmak bakımından yararlı olabilir. Örnek olur düşüncesiyle 21-22 numaralı 1931 tarihli "Türk Kooperatifçisi"ndeki 4 sayfa tutan yazısından şu bir kaç satırı okuyalım :

"Muhterem Remzi Saka'nın eseri orijinaldir. Bir kere bu eser, buna mümasil olarak evvelce neşredilmişler gibi

(*) Karınca, 183, 346, 347, Muhittin Birgen (Yazan : Remzi Saka)

(manüel tarzında değildir... Eser nazari değildir, daha ziyade mevcut vakıaların teşrihine istinat ediyor.... Belki onun tahteşşuurunda da kooperatifi devlete yapıştırmaya müteveccih gizli bir meyil yaşıyor. Fakat, iddiasız bir ilim bonsansi (bonsens) ile hareket ettiği için, hiç olmazsa birinci ciltde, her hangi bir iddia dermeyanından ve karar vremekten içtinap ediyor.

İştice eserin ruhu budur. Remzi bey, kooperatifçiliğe dair bir takım eserler okurken-ki bunların ekserisi üstat Gide' in kitaplarıdır- zihnini işgal eden bir sualin cevabını aramış ve şimdilik cevabı tayin etmemekle beraber, bilâhara kendisini kat'î surette bağhyacak olan bir kararın ilk unsurlarını Gide'in eserleri arasından, henüz not halinde toplayarak bu cilde tespit etmiş ve geçmiştir.....”

- Görüldüğü gibi eleştirme, son yıllarda okuduğumuz eleştirmeler gibi sathî ve methiye kabilinden olmayıp metodlu ve yazıların ruhuna nüfuz ederek objektif görüşler halinde belirtiyor. Bu tarzda yapıcı eleştirmeler badema makbul sayılmalıdır.
- Ankara'da devam ettirilmiş olup iki sayısı çıkabilmiş olan ‘Kooperatifçilik’ dergimizin 1941 tarihli ve 10 numaralı nüshasında dikkati çeken bir eleştiriye de örnek olarak zikrederim : Dr. Yusuf Saim Atasagun'un Prof. Kessler'in kitabını ve bilhassa tercüme ediliş tarzını eleştiren sert fakat edebî makalesi, Kooperatif edebiyatımızın ilginç örneklerinden biridir. Bu eleştiriye (Prof. Kessler'in vermiş olduğu cevabı, T. C. Ziraat Bankası Kooperatifçilik Dergisi için ele almıştım.)
- Şu yazımı hazırlamak için yukarda bahis konusu ettiğim dergileri de yeniden okuyarak ilham almağa çalıştım. Biraz yorucu olduğundan emeğimin boşa gitmemesi için Dr. Atasagun'un dört yıl yaşayabilmiş olan “Kooperatif Dergisi” ile Muhittin Birgen'in keza dört yıl yaşamış olan “Türk Kooperatifçisi” dergisinin “elvada” yazılarını hatırlatarak zorlukları belirtmek isterim.
- Uzun süre yaşayamamış olan bu kıymetli dergilerin neden yaşayamadıklarını bilmek, “Yeni Hamle”nin başarıya ulaşmasını sağlayacak öğütleri ,dersleri, 11 sayılı 1970 tarihli ve gelecekteki Kooperatifçilik Dergimizi, güçlendirecek maddî ve manevî teşhizat ile donatmaya yarayacaktır.

- Çoğu dergilerimiz, ümitlerle, büyükçe iddialarla ortaya çıkarlar ve kısa denebilecek bir süre sonra, tâbir caiz ise, gözyaşlarıyla tarihe karışırlar.
- Karıncada ortamın desteğiyle görülen sebat ve azimle ve Türk Kooperatifçilik Kurumunun genç, dinamik ve ciddi çalışmalarına ehliyetli elemanlarının, Yeni Hamlenin önemini ve ciddiyetini müdrik olarak büyük gayretler sarfedeceklerinden şüphe edilmez.
- Merhum Alaattin Cemil bey'in 1932 tarihli (8) numaralı dergideki sert bir dille A. Hamdi Başar beyi eleştiren yazı da okunmalıdır. Bu tarzdaki polemiklerden satışmalardan uzak durulacak mıdır? Sualî de hatıra gelmektedir.
- Evet yeni Hamlenin, Türk Kooperatifçiliğinin gelişmesinde büyük hizmetleri dokunacaktır, bunu desteklemek her aydın Atatürk'çünün borcudur.
- Büyük Atamızın 1931 deki :

"Sureti umumiyede iktisadî sahada birleşme siyaseti hakkında lehte ve aleyhte bazı müतालâalar dermeyan olundu. Teferruata girmeyeceğim. Fakat kanaatim o dur ki muhakkak surette birleşmede kuvvet vardır .Kooperatif yapmak maddî ve manevî kuvvetleri, zekâ ve maharetleri birleştirmektir. Yoksa bir zayıf ile bir kuvvetlinin birleşmesinden bahsetmiyorum. Birleşmenin böylesi zayıf olanın kuvvetliye esir olması demektir."

beyanatı üzerine ve T. Koop. Cemiyetinin iki bildirisini (Kooperatifçilik dergisi ,sayı : 9, yıl : 1939) kooperatifçi bazı yazarların disiplinsiz tartışmaları ve komünist damgasını vurmaya zaman zaman yeltenen kimselerin nahos çabaları nizam altına alınmış oldu.

- Türk Kooperatifçilik Cemiyeti, İstanbul Darülfunununu müderrisleri tarafından Atatürk'ün ilhamıyla 1931 de kurulmuştu. Bu muhterem Profesörlerin yayınladıkları "iki bildiri" kırk yıl geçtiği halde önümüzde parlak bir ışık olarak duruyor. (bk. Karınca 349, 50)
- Kaynağını Atatürk'ten alan bu ışık, Türk Kooperatifçilik Kurumu çalışmalarında destek olmuş ve bundan böyle devam edecek olan her kooperatifçinin imanını ve dirijanlarımızın yakın ilgi ve dikkatini çekecek bir muharrik olacaktır.

MEMLEKETİMİZDE KOOPERATİFÇİLİK

Namık Zeki ARAL

Türkiye İktisat Gazetesi
Başyazarı

Ondokuzuncu asır ortalarından bu yana Garp âleminin iktisâden bir başka ilerleme kaydetmesinde büyük sermayelerin bir araya getirilip toplanması ve toplanabilmesi kadar bilhassa mütevâzı seviyede kimselerin bir araya gelerek pek ufak sermayelerinden ziyade şahsî gayretleriyle işbirliği yapmak üzere kooperatifçilik hareketini yaratmaları ve bu hareketi geliştirmeleri de tesirli bir âmil olmaktan uzak kalmamıştır. Hareket yirminci asırda da ilerlemiş, devam eylemektedir. Öyle ki Garp âlemine has serbest teşebbüs veya piyasa ekonomisinin aksi istikametini tutan Marksist - Leninist nizam dahi yaşadığımız asrın ilk dörtte biri içinde yola çıkarken muvakkat bir devre için olsun kooperatifçiliği, gelişmesine hizmet eder basamak tahtalarından biri olarak kabûl etmekte amelî fayda görmüştür.

Bugün dünyada mevcut kooperatifler yüzbinlerle ve a'zaları veya ortakları yüzmilyonlarla sayılmaktadır. Memleketimizde de yine ondokuzuncu asırda başlamış bir kooperatifçilik hareketi vardır. Burada biz, o hareket ve gelişme tarzı üzerinde durmak istiyoruz. Mevzûumuza girmek üzere evvelâ Garp âleminin kooperatifçilikde de ileri memleketlerinden biri olan İsviçre'de mevcut kooperatiflerin sayısına bir göz atalım.

*
**

İSVİÇREDE VE BİZDE KOOPERATİFÇİLİK

41 bin kilometre murabbaı bir sathî mesahaya, yâni bizim bir tek Konya vilayetimizden de daha küçük bir yüzölçümüne sâhip olan İsviçrenin 1950 yılları ortalarında nüfusu beş milyon kadardı. Yine 1955 ve 1956 yıllarında İsviçrede istihlâk kooperatifleri, zirâî kooperatifler ve daha başka çeşit kooperatiflerin mecmûu için şu rakamlar görülmektedir (Bureau International du Travail'ın 1958 târihli ve kooperatif

teşekkülleri milletlerarası fihristi isimli istatistik kitabı - Cenevre 1958 - S. 178 - 183) :

1.614 teşekkül (organisation); 13.629 kooperatif; 1.577,791 ferd (birey)! Teşekkülden maksad federasyon veya birlik gibi câmiyalardır. Kooperatifden maksad bildiğimiz ilk kooperatifler (coopératives primaires) dir; ferd'den maksad da ya ferdî a'zâ veyahut (sigorta kooperatifleri için) ferdî mukavelelerdir (Me'hazimizden müfredatı toplarken doğru veya yanlış mukarrerliğine hükmettiğimiz bâzı rakamları yukarıki yekûnlara ithâl etmedik).

Memleketimizin sathimesahası 780 bin kilometre murabbıdır. 1969 da nüfûsumuz 34 milyon tahmin edilirse hatâ edilmiş olmaz, sanırız. 1969 sonu memlekette mevcut bütün kooperatiflerin sayısı 9,309 ve ortak sayısı (ferdî a'zâ) 2.763.915 dir. Yekûn olarak 24 çeşit kooperatifden sekiz çeşidine ait 4.049 kooperatif ile bunlara mensup 2.186.485 ortak dışında kalan 5.260 kooperatif ve 577.420 ortağı için me'hazimiz olan **Karınca** dergisi şu şerhi verir : "Rakamlar kesin değildir. Tasfiye edilen veya faaliyetlerini tatil eden kooperatifler tesbit edilememektedir. - Nisan 1970 nüshası - S. 52".

İsviçreye ait aşağı yukarı onbeş sene evvelki rakamlarla memleketimize ait -geçen seneki- rakamları karşı karşıya getirdiğimizde İsviçredeki 13.629 kooperatifin bizde faaliyette buldukları mâlûm olan ve olmayan bütün 9.309 kooperatife sayı itibariyle hayli üstün olduğu görüldüğü gibi ortak veya a'zâ bakımından İsviçreye ait rakamın (yâni 1.577,791 ferdin) umum İsviçre nüfûsuna nazaran nisbeti % 31,5 iken bizde -yine faaliyette buldukları mâlûm olan ve olmayan- bütün 2.763.915 ortak üzerinden bu nisbetin % 8,1 seviyesinden yukarı çıkmadığını tesbit ederiz.

Yukarıki mukayese, söylemeye hâcet yoktur ki, tamâmiyle kemmiyet (nicelik) bakımından bir mukayesedir. Ortada bir de keyfiyet (nitelik) meselesi vardır. Gözlerimizi kapayarak hükmedebiliriz ki ortak için "kooperatifini benimsemek bakımından" iki memleket arasında pek çok fark vardır. Sâdece, rakamları illetli olmayan sekiz çeşit kooperatiflerimizi (tarım kredi kooperatiflerini, tarım satış kooperatiflerini, pancar istihsâl kooperatiflerini, çay istihsal kooperatiflerini, esnaf kefalet kooperatiflerini, sigorta kooperatiflerini, köy kalkınma kooperatiflerini, sulama kooperatiflerini) düşünelim. Ortakları 2.186.485 olarak sayılan bu 4.049 kooperatif doğrudan doğruya veya dolayısıyla Devletçe sahâbet görür, yâni himaye edilir kooperatiflerdir. Yıllardır sahâbet görmelerine rağmen kooperatiflerimiz, kooperatifçiliğimiz yine de zayıftır, yine de pek çok zayıftır.

İKTİSÂDÎ REJİM VE KOOPERATİFÇİLİK

Halbuki câmıamızın kalkınması, bir başka ifade ile fukaralıktan kurtulması, her çeşidinden kooperatiflerin, hele ziraat sektöründeki kooperatiflerin hem kemmiyet bakımından çoğalmasına hem keyfiyet bakımından gelişip yükselmesine bakmaktadır. Bugün faal nüfûsumuzdan, yâni bizzat ve bilfiil bir meslekde çalışır nüfûsumuzdan onda yedisini ziraat sektöründedir. Öteki sanâyi sektörü ve hizmetler sektörü yanında en zayıf sektör de ziraat sektörümüzdür. Bu sektörün kalkınabilmesi de yine Devletin sahâbetinden ziyade kendi hamlesi ve gayretiyle olacaktır.

Bilhassa son zamanlarda bir kısım zirâî kooperatif ortaklarının kendi teşekkülleri seçimlerinde kooperatifin varlık sebebini unutarak siyâsî partiler kapılarını çalmaları, bir kısım ziraat ehlinin mahsûllerine istedikleri fiyatı biçirmek için sokaklara dökülüp yolları kesmeye kalkmaları gibi üzücü bir takım hâdiseler de göstermektedir ki bizde kooperatif denilen müessesenin hikmet-i vücudu henüz yeter derecede anlaşılammış olduğu gibi memlekette kooperatifçiliğin himâyesi ve teşviki yolunda tutulması lâzım politika da henüz yerli yerine oturmuş değildir.

Kooperatiflerimiz veya ortaları şu noktayı mutlaka göz önünde tutmalıdırlar ki memleketimizde iktisâdî rejim nihâyet bir piyasa ekonomisi rejimidir. Devletten ziyade ferdin kendi kendini, kendi maîşetini ve kendi mesleğini düşünmesini ister bir rejimdir. Açık ifadesiyle kurulu nizam bir kollektivist nizam değildir; ferdi ve maîşetini Devlet eline ve emrine verir veya vermek ister bir düzende yaşamıyoruz. Herhangi çeşidiyle olursa olsun bizdeki kooperatifler, kendilerine komünist adını verir memleketlerdeki kooperatiflerden bambaşka kooperatiflerdir. Bizim kooperatiflerimiz aslında ihtiyârî (gönüllü) kooperatiflerdir. Ortaklarının malı olan veya malı olması lâzım gelen, mutlaka ortaklarınca benimsenmesi iktizâ eden kooperatiflerdir. Komünist memleketlerdeki fiilen mecbûrî kooperatifler değildirler. Marksist memleketlerdeki mecbûrî kooperatifler esâsen Devletçe dâimî mâhiyeti hâiz olarak kurulmuş bulunmamaktadırlar. Meselâ Sovyet Rusya'daki kolhozlar, hatta bunların yanı başındaki sovhozlar (yâni doğrudan doğruya Devlet hesabına işleyen, işletilen Devlet çiftlikleri) aslında muvakkat bir zaman içindirler. Kolhozlar evvelâ sovhozlara atlamak için birer sıçrama tahtasıdırlar; yâni az çok yakın bir istikbâlde sovhozlarla birlikte ortadan kaldırılıp yok edilmesi düşünülür bir takım teşekküllerdir. Zira komünist memleketler nasıl iktisâdî sâhada hususî mülkiyeti kaldırıp yerine "içtimâî mülkiyet" denilen acâip bir mülkiyeti, daha doğ-

rusu tam mülkiyetsizliği ikaame etmek niyetinde iseler Devlet denilen müesseseyi de öylece bir tarafa atıp yerine şu ve bu şekilde bir cemiyet sistemini kurma istikametinde yürümek istemektedirler. (Olur mu olmaz mı orası bir başka da'vâdır ki şimdilik üzerinde durmak istenilmemektedir). Hâlen bu memleketlerde hâkim kollektivism dahî asıl komünizme geçmek için bir atlama tahtası olarak kabûl edilmektedir. Demek isteriz ki bizde bir zirâî kooperatifin ortağı olsun olmasın müstahsilin, yetiştirdiği mahsûl ile Devlet kapısına gelip :

— Benim mahsûlümü şu fiattan alacaksın ve sonra bu mahsûlü sen ne yaparsan yapacaksın... der bir tavır alması herşeyden evvel memleketimizdeki "ktisadî rejim ile te'lîfi) mümkün bir davranış değildir.

KOOPERATİFÇİLİĞİN GELİŞMESİNE DEVLETİN YARDIM ETMESİ

Şu yukarıki mülâhazalar yersiz görülmezse zirâî mahsûllerimiz için son zamanlarda sâhası genişletilmekte olan "taban fiatları" siyâseti üzerinde de durmak meselesi kendiliğinden vârid olur. Resmî makamlar ihraç malı zirâî mahsullerimiz için mutlaka bir taban fiatı siyaseti istikametine girmiş ve bu istikamette müstahsile veya mustahsillere karşı da kendilerini hemen hemen tamâmiyle taahhüt altına sokmuş bulunmaktadır. Zirâî kooperatiflerimizin yukarılarda temas ettiğimiz bâzı üzücü davranışlarında biraz da bu "taahhüt" vâkiasının te'siri olduğu intibâındayızdır.

Devlet kooperatiflerle, bilhassa zirâî kooperatiflerle alâkalanması mı? "Devlet kooperatifçiliğın gelişmesini sağlayacak tedbirlere" göz mü yumsun? Böyle bir şey hatıra gelmez ve gelmemelidir. Pek tabîidir ki kooperatifler de mahsulleri için dâhilî ve hele hâricî pazarlarda emeklerini ve alın terlerini değerlendirecek sûrette uygun fiatlar aramak ve bulmak isterler ve aramalı ve bulmalıdırlar.

Ne var ki bu çok nâzik pazarlama mevzûu bizde tarım satış kooperatiflerinin faaliyete başladığı 1938 den bu yana maslahatın içcâbı vechile ele alınıp muvaffakiyetle idare edilmiş ve idare edilmektedir, diyebilmek de pek kolay ve mümkün değildir (Kooperatifçilik Dergisi - Ekim - Aralık 1969. - Tarım Kredi Kooperatiflerimiz ve Tarım Satış Kooperatiflerimiz). Mesele mevzû-u bahis "alâkalanma" nın şeklinde ve ve keyfiyetinde veya derecesindedir. Devlet kollektivist olmayan bir rejimde kurulu ihtiyârî kooperatiflerin hikmet-i vücûdunu göz önünden kaçırmamak sûretiyle kooperatifçiliğın gelişmesini sağlayacak tedbirlerle iktifâ etmelidir. Ne gibi tedbirler?

Devlet ,meselâ tarım satış kooperatiflerini hâricî piyasalardan, bu piyasaların mekanizmasından ve sâiresinden dâimî sûrette haberdâr etmek için bilhassa istatistik bilgileri tedârikiyle ne yapmak mümkünse yapmalıdır. - Dışardaki ticaret mümessillerimiz kooperatiflerimizle dâimî temas hâlinde tutulmalıdır. - Kooperatiflerimiz müvâcehesinde bir taahhüdü tazammum etmemek şartıyla mahsullerimize mahreç bulup göstermek üzere Devlet elinden geleni yapmalıdır. - Devlet, kooperatiflere daha ziyade bir husûsî teşebbüs müessesesi olduklarını ve kendi işlerini asıl kendilerinin görmek lâzım geldiğini onlara dâimî sûrette hatırlatmalıdır. - Eli altındaki mâkul imkânları ve kaynakları aşırıp taşırmamak şartıyla Devlet kooperatiflere kredi te'mîn etmelidir. - Devlet, kooperatiflerin mahsulleri için istikrarlı fiat te'mîni bakımından da asıl Türk parasının dâhilî ve hâricî kıymetinde istikrar te'mîni lâzım geldiğini ve bunun da asıl Devlet işi olduğunu dâimî sûrette hatırlatmalıdır...

Belli başlı ihraç malı olan zirai mahsullerimizi Devletin bugünkü şekilde destekleme siyaseti kooperatifçiliğimizin gelişmesini ve bir gün gelip kooperatiflerimizin tıpkı serbest tüccar gibi kârı da zararı da tamamen kendi hesabına yürür yürütür bir teşebbüs hâline kavuşmasını sağlayacak istikâmette değildir. Zira :

Bugünkü siyaset ihraç mallarımız için birinci derecede hâricî piyasa fiyatlarını göz önünde tutacak yerde dâhilde kooperatiflere ortak olmasın zirâî mustahsillerin (üreticilerin) hâricî piyasa ile pek alâkalanmayarak yine her ne pahaya olursa olsun yüksek fiat arayan şiddetli tazyîki altındadır. Bu vaziyet karşısında ise kooperatife ortak olan ile ortak olmayan arasında hemen hemen fark kalmadığından ortak da kooperatif ortaklarına mevzûât ile ve maslahatın iycâbiyle tahmil edilen külfetleri yüklemek için ortada pek sebep görmemektedir.

Halbuki kooperatif -yukarılarda işaret ettiğimiz gibi- dâhilî piyasada olsun hâricî piyasada olsun rakiplerine karşı malını kolaylıkla sürbilmek için ne yapmak mümkünse -kendi kooperatifi içinde- onu asıl kendi yapacaktır. Devletten yardımı ikinci derecede bekleyecektir. Devletten yardım gören -iktisâden- ileri memleketlerde de kooperatifçilik asıl bu şekilde gelişme imkânlarını sağlamıştır.

SOVYET RUSYADA KOLHOZLAR VE ZİRAAT

Yukarılarda iktisâdî rejimimizin kollektivist veya komünist bir rejim olmadığı noktasına temâs etmiştik. Komünist veya kollektivist bir

rejime sâhib olan Sovyet Rusya'da zirâi sektörün ve bu sektör içinde kooperatiflerin hâl-i hâzır vaziyetleri acaba nedir?

Aradan yarım asrı aşkın bir zaman geçtiği halde Sovyet Rusya komünist rejime intikal edememiştir. Ne zaman intikal edeceğine, edebileceğine dair de ortada henüz bir alâmet yoktur. Rejim hâlen kolektivisttir. Kollektivistliği için dahi tam değildir, demekle hatâ edilmiş olmaz. Toprak Devlete devredilmiştir. Şu kadar ki bu topraklardan kolhozlara (yâni fiiliyatta mecbûrî bir çeşit kooperatiflere) ayrılan kısımlarda kolhozdaki ortaklardan her birine gâyet mahdut miktarda toprak parçaları (lopins de terre) tahsis edilmiştir ki kolhoz ortağı bu parça üzerinde münhasıran kendi hesabına çalışır, eker ve biçer. Burada yetiştirdiği mahsulünü de yine kendi hesâbına serbestçe satabilir. Yâni bu toprak parçası üzerinde henüz "husûsî mülkiyet" kaidesi cârîdir. Rusya'da kolhozlarla işletilen topraklarda ziraatin vaziyetine gelince, Paris'de çıkan Le Monde gazetesi pek yakınlarda bu mevzûa ait olarak şu bilgileri vermekte idi (Hulâsa ediyoruz) :

"Zirâi kalkınma için hazırlanan plâna göre Sovyet Rusya'da bâzi zirâi mahsullerin fiyatlarını Devlet en azından % 15 artırmıştır. Sonra yine plân bir taraftan istihlâk kooperatiflerini müstahsillerle doğrudan doğruya muâmele yürütmeye me'zûn kılarken diğer taraftan mahsullerin istihşâlini, stokajını ve nakliyesini islâha mâtûf çeşitli yatırımlar yapmayı hedef almaktadır. Bu hususda plânın güttüğü asıl maksat merkezietten adem-i merkezieteye geçmektir... - 1960 başlarında Kruçef diyordu ki 1980 de Rusya komünizmin tam tatbikatına geçerek : "Herkesin ihtiyâcına göre" prensibini de tatbik edecektir". Bu noktayı hatırlattıktan sonra makale hâlen o prensibin artık unutulmuş olarak arkalarda kaldığını, zirâi istihşâle bir hamle yaptırabilmek ve Sovyet Rusya iktisâdiyâtını kendi kendine işler bir hâle sokabilmek için idarede (gestion) ve plânlamada metod değişikliklerine gitmek zarûreti hâsil olduğunu kaydeder ve şöyle devâm eder :

"1965 den i'tibâren köy âlemine ehemmiyetli menfaatler sağlandı. Zirâi yatırımlar daha Kruçef zamânında Sovyet bütçesinden % 20 seviyesinde hisse almakta idi. Sınâi fiyatlarla zirâi fiyatlar arasındaki nisbet zirâi sektör lehine ta'diller görmüştü. 1966 da bütün kolhozcular asgarî ücret te'minâtından ve ictimâî emniyetten istifadeye mazhar olmuşlardır. 1968 de Devletleştirilmiş sektörün işçilerine tanınan emeklilik hakkı aynı yaş hadleriyle ziraat sektöründe çalışanlara da teşmîl edildi."

"Şu son seneler Sovyet Rusya'da inşâ edilen meskenlerden üçte biri kolhozlara tahsis edilmişti. Filhakika bu siyaset yıllar ve yıllar zar-

ında birikmiş bir takım adaletsizlikleri ta'mir etmek içindi. Fakat kolhozlular hala öteki vatandaşların statüsüne (yâni tâbî' oldukları kanun hükümlerine) sâhip değildirlen. Çünkü memleket dâhilinde serbestçe yer değıştirmeye müsaade eder dâhilî pasaportları her zaman elde edememektedirler. Ancak elde etmiş oldukları menfaatler de yeter derecede hürmetli gibi görülüyordu ve bu sebeple ümid ediliyordu ki köylüler müşterek çiftliklerine (yâni kolhoz topraklarına) daha ziyade bağlanacaklar ve bu çiftliklerde verimi artıracaklardı."

"Böyle olmadı. Devletçe o büyük çalışma çabalamanın dördüncü senesinde Sovyet zirâî istihsâli 1968 e nazaran 1969 da % 3 düşme gösterdi. Plâncıların uğradıkları hayal kırıklığı anlaşılır mâhiyettedir. Zira plâncılar biliyorlar ki kuraklık köylerde istihsâlin düşüklüğünü başlı başına veyahut sâdece izah edebilir değildir. Sovyet ziraati iklim oynaklıklarına mârûz olduğu kadar techîzâtı (équipement) nin de geriliğinden muztarıptır. Kolhozlular müşterek çiftliklerine her zaman için mümkün olduğu kadar az vakitlerini tahsîs etmektedirler. Resmî istatistikler bu nokta üzerinde çok dururlar. Kolhoz için bir köylü Ukrayna' da 180 günden fazla çalışmaz; Gürcistanda iklimin yumuşaklığına rağmen ancak 135 gün çalışır. Ferde mahsûs toprak parçalarıdır ki geri kalan günleri tamâmen işgâl ederler. - Le Monde - 23 Temmuz 1970 - S. 1 ve 6".

Memleketimizde tam mülkiyetine sâhip bulunduğumuz toprakların ve topraklarımız için olduğu kadar sâhibi bulunduğumuz hürriyetin kadriğini kıymetini bilerek kooperatiflerimize öyle bağlanalım ve öyle çalışalım. Her hangi bir şeyin kıymeti, o şey elden kaçıp gittikten sonradır ki asıl takdîr olunur. Yurdumuzda toprağımızı da hürriyetimizi de elden kaçırmamaya bakalım.

KOOPERATİFÇİLİĞİN MANEVİ TEMELLERİ

İ. Cevat AKYOL

T. C. Ziraat Bankası
Kooperatifler Müdürü

Bilindiği üzere, modern kooperatifçilik hareketi "Rochdale" in Haksever Öncüleri tarafından ortaya atılarak geliştirilen ilkeler üzerinde inşa edilmiştir.

Bu ilkeler, sadece, bir istihlâk kooperatifinin yönetimi için uyulması gerekli kaideler olarak düşünülmemeli, Sydney, Beatrice Webb, Charles Gide ve E. Poisson, Anders Orne gibi büyük Kooperatif düşünürlerinin işaret ettiği üzere, bir memleketteki ekonomik ve sosyal sistemin bütünüyle faydalanabileceği genel esaslar şeklinde kabul edilmelidir.

Bu bakımdan, açık kapı, demokratik kontrol, ortaklara kooperatifle yaptıkları işlem oranında risturn dağıtılması, kapitale sınırlı faiz ödenmesi, politik ve dinî tarafsızlık, peşin alışveriş, eğitiminin geliştirilmesi, piyasa fiyatına satış, kaliteli ve hilesiz mal satışı, gönüllü ortaklık şeklinde ortaya atılan bu esasların altında yatan gerçeklerin araştırılması büyük önem taşımaktadır.

Yapılan araştırmalar, açık kapı, politik ve dini tarafsızlık ilkelerinin serbestiyet prensibine dayandığını göstermektedir. Eğitimin geliştirilmesi ilkesi ise, ortakların kooperatif hareketin gerçek anlamını kavramalarına ve onu gereğince kabul etmelerine imkân vereceğinden serbestiyet prensibinin uygulanışının bir bakıma teminatı olmaktadır.

Kapital üzerine sınırlı faiz ödenmesi, yıl sonu müsbet fiyat farkının yapılan işlemler oranında ödenmesi, satışların cari piyasa fiyatı üzerinden yapılması, peşin alışveriş, kaliteli ve hilesiz mal satış ilkeleri ise, Eşitlik, ilkesinin tezahürüne imkân vermektedir.

Gerçek olan husus, ortakların arasında "kardeşlik" duygularını geliştirilmeden ne serbestiyetin ne de "hakseverliğin" bir kooperatifin

iyi bir şekilde faaliyet göstermesi için yeterli olamayacağıdır. O halde, Kooperatif harekete hayat veren başlıca unsurlar, serbestiyet, hakseverlik veya "Eşitlik" ve "Kardeşlik" kavramlarından doğmaktadır.

Bu bakımdan, kooperatifçiliğin gerçek anlamının araştırılabilmesi için yukarıda açıklanan bu üç önemli prensibin sırasıyla derinliğine bir incelemeye tabi tutulması gereklidir.

Serbestiyet prensibi :

Rochdale öncüleri arasında bulunan Charles Howarht aynen şöyle demiştir : "Kooperatif ortaklık içinde kişisel serbestliğin teessüsü uğruna kooperatifçiliğin getireceği diğer bütün nimetleri reddetmeye hazırız".

Bu deyiş "Kişisel serbestiyetin" kooperasyonun en önemli bir unsuru olduğunu ve serbestiyete meydan vermeyen bir ortaklık içinde hiç bir zaman gerçek bir iş birliğinin doğamayacağını çok açık bir şekilde ifade etmektedir.

"Serbestiyetin" basit tanımı, insanın bir takım sınırlamalara tabi tutulmadan dilediği şekilde yaşamasıdır. Bu serbestiyetin, hiçbir zaman kişilerin ihtiraslarının, hislerinin ve alışkanlıklarının esiri olarak yaşaması anlamına gelmiyeceği muhakkaktır.

Esas olan, hislerin ve arzuların her türlü aşırılıklarından arınmış olarak ahenkleştirilmiş bulunduğu bir topluluk yaratmak ve elde olunan nimetlerden topluluk üyesi kişilerin eşit bir şekilde faydalandırılmasıdır.

Topluluk içinde, herkez, yeteneklerini kontrol etmek ve geliştirmek durumundadır. Kişilerin arzu ve faaliyetleri, topluluğun diğer üyelerinin zararına sebep olursa, bu gerçek mânada serbestiyetin icaplarından sayılmamalıdır. Eğer, kişilerin arzu ve faaliyeti tabii bir harmoni içinde yürütülebilirse, topluluk içinde herhangi bir problem ve çatışma doğmaz, ekonomik ve sosyal hayat da bir düzen içinde akıp gider.

Serbestiyet bir kaç şekilde olur. Bunları sosyal, politik ve ekonomik yönden serbestlik olarak adlandırabiliriz.

Konumuz içinde bizi en fazla ilgilendiren ekonomik yönden serbestiyettir. Ekonomik yönden serbestiyet, kısaca, kişinin dilediği şekilde alım ve satım yapabilmesi, kapitalini veya iş gücünü arzu ettiği şekilde ve zamanda kullanabilmesidir.

Bugünkü modern yaşantı içinde, kişilerin, üretici veya tüketici olarak diğerleri ile olan ekonomik ilişkilerini en iyi şekilde düzenlemeleri

ürettikleri malların pazarlanmasında, günlük ihtiyaç maddeleri alımında veya kredi sağlamada bir takım araçların ve tefecilerin istismarına engel olmak arzusunu taşımaaları "Ekonomik yönden" hür olmanın gerçek bir ifadesidir. Kooperatif ortaklıkların doğuşunun başlıca nedeni de, "Ekonomik hürriyete" kavuşma arzusunun uygulamaya konulmasından başka bir şey değildir.

Hakseverlik veya eşitlik prensibi :

İnsanların, doğuştan zekâ, maharet, sıhhat ve kuvvet bakımlarından birbirinden farklı durumda olmaları tabiatın bünyesinde mevcut bir eşitsizliği göstermekte ise de, bu eşitsizlik, kişilerin iradeleri dışında doğmuştur.

Esas olan insanların tabiatın kendilerine verdiği bu üstün yetenekleri iradeleri yoluyla kötüye ve diğerlerinin zararına kullanmamaları ve topluluğun dengeli bir şekilde kalkınmasına yardımcı olmalarıdır. Müşterek sorumluluk ve külfetlerin topluluk üyeleri arasında, kişisel güçler oranında eşit bir şekilde yüklenilmesi ve nimetlerin de ihtiyaç oranında eşit bir şekilde paylaşılması ayrıca büyük bir önem taşımaktadır.

İnsani toplulukların, yaşantı düzenlerine yön veren bu esasların kooperatif ortaklıklar içindeki yeri çok büyüktür.

Kooperatifler etrafında birleşen insanlar da, ortaklığın nimetlerinden ihtiyaçları oranında faydalanacakları gibi, sorumluluk ve külfetleri de iktidarları ölçüsünde paylaşmayı bileceklerdir, Aksi halde, kooperatifler çoğunluğun haklarını ayaklar altına alan ve belirli gurup veya kişilerin yararına hizmet eden kuruluşlar olmaktan öteye geçemeyeceklerdir.

Kardeşlik prensibi :

Herkezce kabul edilen bir gerçek, eşitlik için serbestiyetin; serbestiyet için ise eşitliğin şart olmasıdır. "Kardeşlik" ise her iki prensibin vazgeçilmez bir unsurudur.

Bazen topluluğun yararına olan şeyler kişilerin çıkarlarına aykırı düşebilir ve bu gibi durumlar onların saadet ve yaşantılarına zarar verebilir. Buna rağmen, insanların topluluğun müşterek külfet ve sorumluluklarını itirazsız kabul etmeleri ve ağır kişisel zararları pahasına dahi olsa bunları gönüllü olarak yüklenmeleri "Kardeşlik" duygusunun apaçık tezahüründen başka ne olabilir.

Kardeşlik duygusunun gelişmiş bulunduğu topluluklarla, kişiler birbirlerinin haklarına saygılı olacakları gibi iktidarları ölçüsünde diğer insanlara yardımcı olmağa çalışacaklardır.

Topluluğun müşterek refahının sağlanmasının esas kabul edildiği hallerde, bireylerin her türlü gayret ve çabaları bu müşterek amacın gerçekleşmesi yolunda olacaktır.

İnsanlar arasındaki kardeşlik duygusundan kuvvet alan bu gayret ve çabaların, istenen sonuca ulaşabilmesi ise, eşitlik ilkesinin uygulanabilmesiyle mümkün olabilecektir.

Haklardan eşit olarak faydalanamıyan ve eşit koşullar altında bulunmayan bireyler arasında kardeşçe duyguların gelişemeyeceği de açık bir gerçektir.

Kooperatif teşebbüslerin son yıllarda elde ettikleri büyük başarıların sırrını, topluluğu meydana getiren ortaklar arasında gelişen kardeşlik duygusunda aramak gerekir.

Bu bakımdan, birbirini anlayan, birbirine sempati duyan, kişisel çıkarları uğruna ortak menfaatlerin zedelenmesine meydan vermiyen üyelere sahip kooperatiflerin istenen sonucu elde edecekleri şüphesizdir.

Bir yazarın deyimiyle; "Kardeşlik duygusunun insan ruhunda kökleşip gelişmesi onu yüceltir ve yücelmiş kişilerden kurulu topluluklar ise, ebediyen müreffeh ve mesut olur."

Kooperatiflerin, bütün dünya ulusları tarafından, toplum kalkınmasını sağlama yolunda en önemli ve etkili bir araç olarak kabul edilmesinin sebebi de yukarıdaki açıklanan gerçekler olmalıdır.

YENİ KOOPERATİFLER KANUNUNDA ANASÖZLEŞMELERE YAPILAN ATIFLAR

Orhan İNAN

Ticaret Bakanlığı Müşaviri

Yıllardanberi üzerinde çalışılan Kooperatifler Kanunu 10 Mayıs 1969 tarihli ve 13195 sayılı Resmî Gazete'de 24.4.1969 tarih ve 1163 numara ile yayımlanmış bulunmaktadır.

Kanun, 101 inci madde gereğince yayımı tarihinden 3 ay sonra yani 10.8.1969 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Geçici madde gereğince halen kurulmuş ve faaliyette bulunan kooperatifler ana-sözleşmelerini iki yıl içinde bu kanun hükümlerine intibak ettireceklerdir.

İntibak işlemleri yapılırken, kooperatiflerin, kanun maddelerinin getirdiği hükümleri gözönünde bulunduracakları tabiidir. Bunun yanında kanunla, anasözleşmelerde tanzim edilmesi istenilen hususların bilinmesinde büyük faydalar vardır.

Bu hususta yapılan çalışmalar sonunda kanunun anasözleşmelere atıf yapan maddeleri gözden geçirilmiş ve lüzumlu açıklamalar aşağıda yapılmıştır.

Yeniden kurulacak kooperatifler de anasözleşmelerinin tanzimî sırasında bu hükümleri dikkat nazarına alacaklardır.

Kooperatifler Kanunu Madde 2 :

7 ortak tarafından kurulmasına teşebbüs edilen bir kooperatifin anasözleşmesindeki kurucu ortak imzalarının Noterce onaylanması lâzımdır. Bu onay yalnızca ortak imzalarına ait olup, anasözleşme muhteviyatı ile ilgili değildir.

Yapı kooperatifleri ile, mevzuuna ortaklara taşınmaz mal temlikî dahil bulunan diğer kooperatiflerin anasözleşmelerinde ortaklara taşın-

maz mal temlik edileceği hususundaki taahhütler başkaca bir resmi şekil aranmaksızın muteberdir.

Bu muteberlik şüphesiz kooperatif hükmî şahsiyetinin ve ortakların kooperatifle olan ilgilerinin devamına münhasırdır. Kooperatifin gayesine ulaşması veya her hangi bir sebeple dağılması halinde her ortağın kendi hissesine düşen taşınmaz mala sahip olabilmesi için, taşınmaz mal edinilmesi hakkında diğer mevzuatla konulan hükümlere uygun olarak hareket edilmesi lâzımdır.

Kooperatifler Kanunu Madde 3 :

Kuruluş izninin alınması için anasözleşmelerin Ticaret Bakanlığına verilmesi gerekir.

Kooperatifler Kanunu Madde 4 :

Anasözleşmeye konulacak mecburi hükümler :

- 1) Kooperatifin adı ve merkezi,
- 2) Kooperatifin amacı ve çalışma konuları,
- 3) Ortaklık sıfatını kazandıran ve kaybettiren hal ve şartlar,
- 4) Ortakların pay tutarı ve kooperatif sermayesinin ödeme şekli, nakdî sermayenin en az 1/4 ünün peşin ödenmesi,
- 5) Ortakların aynı sermaye koyup koymayacakları,
- 6) Kooperatiflerin yükümlerinden dolayı ortakların sorumluluk durumu ve derecesi,
- 7) Kooperatifin yönetici ve denetleyici organlarının görev, yetki ve sorumlulukları ve seçim tarzları,
- 8) Kooperatifin temsiline ait hükümler,
- 9) Yıllık gelir gider farklarının hesaplanma ve kullanma şekilleri,
- 10) Kurucuların adı, soyadı, iş ve konut adresleri.

Bu hususlar Kanunun diğer maddelerinde de yer almıştır. Bir kısmının tescil ve ilân ettirilmesi mecburi olup bir kısmının da bu mükellefiyete tabi olmadığı ilgili maddelerde açıklanmıştır.

Kooperatifler Kanunu Madde 5 :

İhtiyarî hükümler :

Anasözleşme aşağıdaki hususları da kapsayabilir.

- 1) Genel Kurulun toplantısı, kararların alınması, oyların kullanılması hakkındaki hükümler,

- 2) Kooperatifin çalışma şekline dair esaslar,
- 3) Kooperatifin birliklerle olan münasebetleri,
- 4) Kooperatifin diğer bir kooperatifle birleşmesine ait hükümler,
- 5) Kooperatifin süresi,

Kurucular istedikleri takdirde yukarıda açıklanan hususları anasözleşmelerinde derpiş edebilirler. Konulmadığı takdirde kanunun bu mevzularda getirdiği hükümler resen tatbik olunur.

Maddenin birinci fıkrasındaki hükümler, Kanunun 42 ilâ 54 üncü üçüncü fıkrasındaki hükümler, 70 ilâ 73 ve 75 ilâ 78 inci, dördüncü fıkrasındaki hükümler de 84 ve 85 inci maddelerle alâkalıdır. Anasözleşmelerin bu Kanuna intibak ettirilmesi ve yeniden tanzimi sırasında yukarıda sayılan kanun maddelerinin incelenerek gerekli hükümlerin anasözleşmelere alınması, kooperatifin çalışması ve gayesine erişmesi bakımından lüzumlu ve faydalıdır.

Kooperatifler Kanunu Madde 6 :

Yorulayıcı hükümler :

5 inci maddenin birinci bendinde yazılı Genel Kurul toplantıları, kararların alınması, oyların kullanılması hakkında anasözleşmelere hüküm konulmadığı takdirde Kooperatif Genel Kurulu, Kooperatifi temsile yetkililer tarafından imzalanan taahhütlü mektuplarla veya mahalli gazete ile, köylerde ise yazılı olarak imza karşılığı toplantıya çağırılır.

Bu maddenin ikinci bendinde yazılı olduğu üzere 5 inci maddenin ikinci fıkrasındaki, kooperatifin çalışma şekline dair esaslar tâyin edilmemiş ise, kooperatifin faaliyeti, amacı ve çalışma konusu ile sınırlıdır.

Kooperatifler Kanunu Madde 10 :

Ortaklıktan çıkan kimseden tazminat istenmesi hususunda anasözleşmeye hüküm konulabilir.

Her ortağın kooperatiften çıkma hakkı vardır. Ancak çıkma hakkının kullanılması kooperatifin mevcudiyetini tehlikeye düşürüyor ise, bu takdirde kendilerinden muhik bir tazminat isteme hakkı doğmaktadır. Bu hakkın tanınması kooperatiflerin dağılmaması ve yaşamalarının teminat altına alınması amacını taşımaktadır. Anasözleşmelere bu hususta hüküm konulmuş ise ortaklar bunu bilerek ortak olduklarından, tazminat isteme halinde her hangi bir itirazda bulunmaları mevzubahis

olamaz. İstenildiği, takdirde çıkma dileğinde bulunan ortağın bu dileğinden vazgeçmesi mümkündür.

Kooperatifler Kanunu Madde 11 :

Ortaklıktan çıkma anasözleşme ile 5 yıl için sınırlandırılabilir. Bu süreden önce çıkma isteği haklı ve önemli sebep gösterilerek anasözleşmeye konulur.

Çıkma isteğinde bulunan ortak tarafından ileri sürülen sebebin haklılığı ve önemliliğinin takdiri hususunda maddede bir sarahat bulunmamakla beraber, bu hususun Genel Kurulun vereceği direktif dahilinde Yönetim Kuruluna ait olması gerekir.

Kooperatifler Kanunu Madde 12 :

Anasözleşme ile hesap senesi içinde de çıkmaya müsaade edilebilir.

Kooperatifler Kanununun Madde 14 :

Ölen ortağın mirasçılarının kooperatifte ortak olarak kalmaları anasözleşme ile temin edilebilir. Kooperatifdeki ortaklığın devri kanunen mümkündür. Anasözleşmeye bu hususta kısıtlayıcı hükümler konulabilir.

Kooperatifler Kanunu Madde 15 :

Ortaklık sıfatı bir görev veya hizmetin yerine getirilmesine bağlı ise bu görev veya hizmetin sona ermesiyle ortaklık sıfatı kalkar. Bu halde sözleşmeye hüküm konulmak suretiyle ortaklığın devamı sağlanabilir.

Ortaklık sıfatının kazanılması anasözleşme ile bir taşınmaz malın mülkiyetine bağlı hakların kullanılmasına veya bir teşebbüsün işletilmesine bağlanabilir.

Ortaklık sıfatının devir suretiyle yeni malike geçebileceği anasözleşmede gösterilebilir.

Kooperatifler Kanunu Madde 16 :

Anasözleşmede ortaklıktan çıkarılmayı gerektiren sebepler gösterilir.

Çıkarmaya Yönetim Kurulu yetkili kılınabilir. Ortağın Genel Kurula itiraz hakkı saklı kalır.

Kooperatifler Kanunu Madde 18 :

Ortak senedi anasözleşmeyi de ihtiva edecek şekilde düzenlenebilir. Bu suretle ortaklık cüzdanı tanzim edilmiş olur.

Kooperatifler Kanunu Madde 19 :

Kooperatife giren her şahsın en az bir ortaklık payı alması gerekir. Anasözleşme en yüksek had tesbit ederek bir ortak tarafından bu had dahilinde birden fazla pay alınmasına cevaz verebilir.

Kooperatifler Kanunu Madde 20 :

Aynı nevinden sermaye konulması veya kooperatifin mevcut bir işletmeyi veya aynaları devralması anasözleşme ile kabul edilebilir.

Kooperatifler Kanunu Madde 21 :

Anasözleşme ile sermaye olarak konulan aynaların kıymeti tesbit edilebilir.

Kooperatifler Kanunu Madde 24 :

Ortakların bilgi edinme hakları anasözleşme ile bertaraf edilemez, sınırlandırılmaz.

Kooperatifler Kanunu Madde 28 :

Anasözleşmede aksine hüküm olmadıkça kooperatif alacaklılarına karşı yalnız mameleki ile sorumludur.

Kooperatifler Kanunu Madde 29 :

Anasözleşme ile ortakların şahsen ve sınırsız sorumluluğu kabul edilebilir.

Kooperatifler Kanunu Madde 30 :

Anasözleşmeye ortakların sınırlı sorumluluğu hakkında hüküm konulabilir.

Kooperatifler Kanunu Madde 31 :

Anasözleşmeye ortaklar için ek ödeme mükellefiyeti konulabilir.

Kooperatifler Kanunu Madde 32 :

Sorumluluğu belirli bir zamana veya bazı ortak gruplarına yükleyen anasözleşme hükümleri muteber değildir.

Kooperatifler Kanunu Madde 34 :

Ortakların sorumluluğu ve ek ödeme hükümleri ile ilgili değiştirme, ancak anasözleşme tadili ile mümkündür.

Kooperatifler Kanunu Madde 36 :

Ölüm veya kooperatiften ayrılış halinde ortağın sorumluluğu, bu halin kesinleşmesinden başlayarak bir yıl, veya anasözleşme ile tesbit edilen daha uzun bir süre içinde kooperatifin iflâsı halinde, ayrılmadan önce doğmuş olan borçlar için sorumluluk devam eder.

Kooperatifler Kanunu Madde 38 :

Anasözleşmeye gelir - gider farkının ortaklara dağıtılması hususunda hüküm konulabilir. Aksi halde bu farklar yedek akçelere eklenir.

Kooperatifler Kanunu Madde 39 :

Yedek akçelerin ortaklara dağıtılacağına dair anasözleşmelere hüküm konulamaz.

Kooperatifler Kanunu Madde 40 :

Anasözleşmeye yardım kuruluşları, yardım fonları tesis edileceğine dair hüküm konulabilir.

Kooperatifler Kanunu Madde 41 :

Yedek akça ve özel fonların kullanılış şekil ve şartları anasözleşmede gösterilir.

Kooperatifler Kanunu Madde 43 :

Genel Kurulu toplantıya çağırmaya diğer bir organ, anasözleşme ile yetkili kılınabilir.

Kooperatifler Kanunu Madde 45 :

Genel Kurulun toplantıya çağırılma şekil ve şartları, toplantı nîsabı anasözleşmede gösterilir.

Kooperatifler Kanunu Madde 49 :

Bir ortağın Genel Kurulda yalnız diğer bir ortağı yazılı izinle temsil etmesi hususunda anasözleşmeye hüküm konulabilir.

Kooperatifler Kanunu Madde 51 :

Kooperatifin dağılması veya diğer bir kooperatifle birleşmesi ve anasözleşme değiştirilmesi için alınacak kararlarda 2/3 çoğunluk gereklidir. Anasözleşmeye bu kararların alınabilmesi için oy çoğunluğu hakkında daha ağır hükümler konulabilir.

Kooperatifler Kanunu Madde 54 :

Ortakları 1.000 den fazla olan kooperatiflerde Genel Kurul, mektupla oy verme ve temsilcilerin toplanması suretiyle, yapılabilir. Bu hususta anasözleşmeye hüküm konulması gereklidir.

Kooperatifler Kanunu Madde 57 :

Yönetim Kurulu üyelerinin tekrar seçilmeleri hususunda anasözleşmeye hüküm konulabilir.

Kooperatifler Kanunu Madde 58 :

Anasözleşmeye kayıt konulmak suretiyle, Genel Kurula veya Yönetim Kuruluna, kooperatifin yönetimi veya temsilini kısmen veya tamamen kooperatif ortağı bulunmaları şart olmayan bir veya birkaç müdüre veya yönetim kurulu üyesine tevdi yetkisi tanınabilir.

Kooperatifler Kanunu Madde 69 :

Denetim teşkilâtı hakkında daha geniş hükümler koymak, denetçilerin görev ve yetkilerini artırmak, ara denetlemeleri öngörmek, anasözleşme ile temin edilebilir.

Kooperatifler Kanunu Madde 72 :

Kooperatif anasözleşmelerine, birlik kurulabileceği hakkında kayıt konulabilir.

Kooperatifler Kanunu Madde 73 :

Birlik anasözleşmelerine Genel Kurulun teşkili hakkında hüküm konulabilir.

Kooperatifler Kanunu Madde 75 :

Birlik anasözleşmelerine, Kooperatiflerin denetimi hakkının birlik Yönetim Kuruluna ait olduğuna dair hüküm konulabilir.

Kooperatifler Kanunu Madde 77 :

Türkiye Millî Kooperatifler Birliği anasözleşmesinde, Birlikler veya Merkez Birliklerinin katılma şartları belirtilir.

Kooperatif Birlik, Merkez Birlikleri Yönetim Kurullarının, Türkiye Millî Kooperatifler Birliği Genel Kurulunu teşkil edeceği, anasözleşme ile hüküm altına alınabilir.

Kooperatifler Kanunu Madde 78 :

Birlikler, Merkez Birlikleri, Türkiye Millî Kooperatifler Birliği anasözleşmelerinde, bunların Genel Kurullarının, Kooperatifler, Birlikler

ve Merkez Birliklerinden gelecek temsilcilerin adedi ortak sayısına göre 5 kişiyi geçmemek üzere belirtilir.

Kooperatifler Kanunu Madde 79 :

Birlikler, Milli Kooperatifler Birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Anasözleşmeleri bu kanun hükümlerine göre hazırlanır.

Kooperatifler Kanunu Madde 82 :

Kooperatifin dağılması halinde tescil ve ilân için yetkili organ anasözleşmede gösterilir.

Kooperatifler Kanunu Madde 83 :

Tasfiye halinde geri kalan malların ortaklar arasında paylaştırılma şekli anasözleşmede gösterilir.

Kooperatifler Kanunu Madde 88 :

Örnek Anasözleşmeler, Ticaret Bakanlığınca Kooperatif ve Birliklerin mütalâası alınarak hazırlanır.

Kooperatifler Kanunu Madde 95 :

İhtilâfların hakem kurulları vasıtasile halli anasözleşme ile temin edilebilir.

S o n u ç :

Kooperatifler, belirli ekonomik sahada, ekonomik ihtiyaçların karşılanması maksadiyle, insanların kendi arzu ve iradeleri ile bir araya gelerek kurdukları teşekküllerdir. 1163 sayılı Kanun bu bir araya gelişin yollarını göstermiş, çalışma şekil ve şartlarını düzenlemiş, vazife ve mesuliyetleri tayin etmiş ve gayeye ulaşılması için lüzumlu diğer hususları hükme bağlamıştır.

Kooperatifin kuruluşu insanların serbest irade ve arzularını açıklamalarına bağlı bulunduğuna göre, bu açıklama ancak bir anasözleşmenin hazırlanması ile mümkün olabilir. Bunun yanında kooperatifçiliğin uygulanabileceği geniş alanların hususiyetlerini kanun maddeleri içinde birer birer göstermekdeki müşkilât, her kooperatifin özelliğine göre ayrı birer anasözleşme tanzimini zaruri kılmıştır.

Esasen kanunen bir kooperatifin vücut bulması bir anasözleşmenin tanzim edilmesine bağlıdır.

1163 sayılı Kanunun yukarıda açıklanan maddeleri hangi hususların anasözleşmelerde yer alması gerektiğini göstermiştir. Kanunun 88 inci maddesi örnek anasözleşmeler hazırlanması görevini Ticaret Bakanlığına vermiştir. Bu güne kadar hazırlanan muhtelif tür kooperatiflere ait örnek anasözleşmelerin Kanunun ilgili hükümlerini ihtiva ettiği şüphesizdir. Kooperatiflerin, yol gösterici mahiyette telâkki olunan bu anasözleşmeleri kabul etmek mecburiyetinde olduklarına dair kanunda bir hüküm mevcut değildir. Bu sebeple kooperatifler ve üst kuruluşlar kanun hükümlerini kapsayan birer anasözleşme hazırladıkları takdirde örnek anasözleşmeye uymamış olsalar dahi, Ticaret Bakanlığı bunları da kabul ve tetkik etmek zorundadır.

Bununla beraber kooperatif kuruluşlarının örnek anasözleşmeleri kabul etmeleri, çalışmalarının ve gayeye ulaşmalarının sağlanması bakımından kendilerine büyük faydalar temin edecektir.

Sonuç olarak, halen faaliyette bulunan kooperatiflerin 10/8/1969 tarihinden başlamak şartıyla, iki senelik müddet içinde, yani 10/8/1971 tarihine kadar durumlarını 1163 sayılı Kanuna intibak ettirmek için Ticaret Bakanlığınca hazırlanan örnek anasözleşmeleri kabul etmeleri veya yukarıda açıklanan kanun maddelerindeki hükümleri dikkate alarak yeni bir anasözleşme hazırlamaları gereklidir.

Yeniden kurulacak kooperatif ve üst kuruluşların ise örnek anasözleşmeleri esas alarak veya kanun hükümleri dahilinde kendileri bir anasözleşme hazırlayarak çalışmalarına başlamaları icabetmektedir.

LA LEGISLATION COOPERATIVE EN TURQUIE

André HIRSCHFELD

Maître des Requêtes au Conseil
d'Etat (Paris)

LES principes coopératifs

Avant d'étudier la législation coopérative en Turquie, aussi bien dans son évolution historique que dans sa forme actuelle, il est indispensable de rappeler ce qu'est une coopérative et en quoi un tel organisme se différencie des autres formes de groupements.

Tout d'abord, une coopérative est une institution qui se compose de deux éléments essentiels, l'un social, l'autre économique, c'est-à-dire :

a) une association de personnes qui ont reconnu et continuent à reconnaître, d'une part, la similitude de certains de leurs besoins, d'autre part, la possibilité de mieux satisfaire ces besoins par une entreprise commune que par des moyens individuels;

b) une entreprise commune dont l'objet particulier répond précisément aux besoins à satisfaire.

Par ailleurs, dans une coopérative, la notion de service remplace celle de la recherche d'un profit au moment de la constitution de la société, puis, au cours du fonctionnement de celle-ci, et enfin lors de sa disparition.

Dans une société de capitaux, les fondateurs de l'entreprise groupent leurs moyens financiers et offrent leurs services à des tiers en s'efforçant d'en tirer le maximum de bénéfices. Le capital est réparti entre les actionnaires qui sont, le plus souvent, absolument distincts des utilisateurs des services de l'entreprise. Le capital,

l'argent, est le fondement même de la société dont le but essentiel est de le faire fructifier sans se préoccuper de l'intérêt des utilisateurs des services créés. C'est le capital qui dirige et administre la société.

Dans une coopérative, au contraire, ce sont les hommes qui comptent et non le capital. Et ces hommes possèdent une double qualité, ils sont entrepreneurs et prestataires de certains services et, en même temps, utilisateurs et bénéficiaires de ces mêmes services.

Une coopérative présente, de ce fait, les caractéristiques suivantes :

1° — Elle est essentiellement une association de personnes au sein de laquelle chacun des membres possède un droit égal.

Tous les coopérateurs détiennent les mêmes pouvoirs dans la gestion de l'entreprise. Cette égalité se trouve contenue dans la règle : "un homme, une voix."

Ce droit, ainsi que l'a fait remarquer le docteur Fauquet dans son livre riche d'enseignements "Le secteur coopératif" est attaché à la personne de chaque coopérateur et, par suite, est indépendant de toute quantité, que ce soit du montant du capital souscrit ou du montant des opérations effectuées avec l'entreprise commune.

La gestion démocratique de toutes les coopératives est la conséquence même de leur vocation. Une société résultant de la libre volonté de tous ses membres qui se sont donné pour but la satisfaction de besoins communs en excluant la recherche de profit mercantile ne peut être que démocratiquement gérée.

Ainsi que l'a noté Antoine Antoni à l'occasion d'un colloque organisé à Liège (Belgique) en mars 1966, par l'Institut des Etudes Coopératives sous le patronage du Conseil Scientifique de la Coopération belge et du Centre International de Recherches et d'Information sur l'Economie Collective (CIRIEC), cette règle ne saurait prêter à discussion. La refuser, c'est rejeter l'essence même de la Coopération. Il n'y a pas de coopération sans gestion et sans contrôle démocratiques, c'est-à-dire, sans élection, par l'assemblée générale, des dirigeants de la société et sans appréciation souveraine, par cette assemblée, des actes essentiels de la gestion. Or, comment cette élection et cette appréciation auraient-elles valeur coopérative si une formule quelconque permettait à un individu ou groupe restreint de s'attribuer une majorité factice?

La gestion démocratique sépare absolument les coopératives, rassemblement d'hommes égaux qui s'unissent librement pour la poursuite d'objectifs communs, des entreprises capitalistes dont l'objet unique est la fructification des capitaux.

2° — En fin d'exercice, les excédents de recettes ne sont pas répartis comme dans une société du type classique, entre les adhérents d'après l'importance du capital engagé par chacun d'eux; ils sont distribués aux coopérateurs, "ristournés" proportionnellement aux opérations qu'ils ont réalisées avec la société.

Le principe de la ristourne "règle d'or de la coopération" comme le définissait l'économiste français Charles Gide, découle lui aussi tout naturellement de la notion d'entreprise de service et ne peut être transgressé.

Il souffre cependant une exception. Dans quelques cas, assez rares, aucune ristourne n'est attribuée à chacun des coopérateurs pris individuellement. La totalité des excédents de recettes est systématiquement mise en réserve chaque année en fin d'exercice ou attribuée à des oeuvres de solidarité ou de bienfaisance, les réserves ainsi constituées étant, en général, impartageables.

3° — Le capital engagé dans une coopérative ne peut recevoir qu'un intérêt limité. Cette disposition est, elle aussi, une conséquence logique de la notion d'entreprise de service.

Le capital d'une coopérative n'est pas formé d'actions négociables en bourse et pouvant recevoir des dividendes en fin d'exercice, mais par des "parts sociales" souscrites uniquement par les usagers eux-mêmes et transmissibles seulement avec l'assentiment de l'ensemble des coopérateurs, ou, plus généralement, de ceux d'entre eux qu'ils ont mandatés pour les représenter.

Le capital n'est plus qu'un moyen, un auxiliaire. Ce qui faisait dire à Charles Gide que la Coopération rabaisse le capital au rang de salarié.

4° — Lors de la dissolution d'une coopérative, l'excédent d'actif restant disponible après le remboursement de toutes les dettes est dévolu soit à une ou plusieurs autres coopératives, soit à des oeuvres d'intérêt général.

Le montant du remboursement des parts souscrites et libérées par chacun des coopérateurs ne peut dépasser leur valeur nominale, une dérogation à cette règle étant parfois acceptable en cas de

réévaluation de l'actif après une ou plusieurs dévaluations de la monnaie.

Le respect de cette disposition par toutes les coopératives paraît nécessaire. En effet, comme l'a relevé A. Antoni dans le document déjà cité, une coopérative ne doit pas exercer son action bénéfique au profit de la seule génération des fondateurs. Elle doit continuer par delà ceux qui en furent les promoteurs comme un instrument d'émancipation et de progrès pour les générations suivantes. Comment une coopérative pourrait-elle se perpétuer et grandir dans la mesure où, dès la première période de prospérité, la dissolution anticipée et le partage de l'actif net apparaîtraient aux coopérateurs comme le moyen d'un enrichissement rapide? Alors, tout recrutement s'arrêterait car il faudrait rester peu nombreux dans la perspective d'un partage éventuel. Il y aurait donc là risque certain de stagnation et même de décadence.

5° — L'administration d'une coopérative est assurée gratuitement par les intéressés eux-mêmes.

L'assemblée générale, dans une coopérative, élit et, le cas échéant, révoque les membres du conseil d'administration dont elle contrôle la gestion.

La création "d'administrateurs statutaires", c'est-à-dire ne tenant pas leur mandat de l'assemblée souveraine des sociétaires est donc exclue dans une coopérative.

D'autre part, il est normal qu'un organisme n'ayant pas été créé en vue de réaliser des bénéfices soit géré de façon désintéressée.

Il a été seulement le plus souvent admis que les administrateurs d'une coopérative pouvaient obtenir le remboursement des frais résultant pour eux du mandat leur ayant été confié et même, sous certaines conditions, pourraient percevoir une indemnité correspondante au temps passé par eux au service de la collectivité.

6° — Les dispositions précédentes intéressent l'ensemble du mouvement coopératif. En ce qui concerne certaines coopératives créées parmi les membres d'une même profession (coopératives ouvrières de production - coopératives agricoles, etc...), il a été admis que celles-ci ne pourraient comprendre que des membres de cette profession.

Une dérogation peut toutefois être acceptée en faveur d'un nombre limité d'anciens membres de cette profession ayant exercé

assez longtemps celle-ci pour pouvoir faire bénéficier le groupement coopératif de l'expérience professionnelle acquise.

Il y a lieu de remarquer que la formulation de ces principes n'est pas le fruit des réflexions de quelque économiste ou de quelque philosophe. Ceux-ci ont été presque tous inclus dans le règlement établi en 1844 par les fondateurs de la coopérative "Les Equitables Pionniers de Rochdale" regardée généralement comme la plus ancienne des coopératives de consommation.

L'application de la grande majorité d'entre eux a, en outre, été exigée de toutes les coopératives désireuses d'adhérer à l'Alliance Coopérative Internationale.

Celle-ci considérait en effet comme indispensable pour une coopérative le respect des sept principes suivants :

- I — Adhésion libre,
- II — Contrôle démocratique,
- III — Application du principe de la ristourne,
- IV — Intérêt limité sur le capital,
- V — Neutralité politique et religieuse,
- VI — Vente au comptant,
- VII — Développement de l'éducation.

Mais, au fur et à mesure que le mouvement coopératif se développait et surtout s'étendait à des branches de l'économie autres que la consommation, les responsables du mouvement coopératif furent appelés à se demander si les règles qu'ils avaient édictées, en partant de l'expérience des "Equitables Pionniers de Rochdale", avaient encore toute leur nécessité.

Aussi, le Congrès de l'Alliance Coopérative Internationale tenu à Vienne en 1930 demanda au Comité Central de cet organisme de : "nommer un comité spécial chargé d'examiner les conditions dans lesquelles les principes de Rochdale sont appliqués dans les différents pays et de donner à ces principes eux-mêmes, le cas échéant, leur expression exacte".

Le rapport de ce comité, d'abord soumis au Congrès de Londres (1934), fut définitivement adopté au Congrès de Paris de 1937 avec les conclusions suivantes : "... l'observation des principes coopératifs dépend de l'adoption et de la pratique des sept principes, à savoir :

- I — Adhésion libre,
- II — Contrôle démocratique (une personne - un vote),
- III — Distribution aux membres de l'excédent au prorata de leurs transactions,
- IV — Intérêt limité sur le capital

De l'avis du Comité, les trois autres principes, à savoir :

- V — Neutralité politique et religieuse,
- VI — Vente au comptant,
- VII — Développement de l'éducation,

tout en faisant partie, sans le moindre doute, du système rochdalien et ayant été appliqués, avec succès, par les mouvements coopératifs de pays divers, ne constituent pas cependant une condition d'adhésion à l'Alliance Coopérative Internationale."

La question fut reprise au XXIIe Congrès de l'Alliance Coopérative Internationale tenu à Bournemouth en 1963 qui demande la création d'une nouvelle commission pour "élaborer les principes de base de l'activité de la Coopération dans les conditions actuelles", distinguer parmi les principes de Rochdale ceux qui ont gardé et ceux qui ont perdu : "leur actualité et leur importance", suggérer, le cas échéant, les modifications que certains d'entre eux devraient recevoir et même : "formuler de nouveaux principes pour les activités coopératives."

Dans le nouvel énoncé des principes coopératifs fondamentaux adopté par le XXIIIème congrès de l'Alliance Coopérative Internationale réuni à Vienne en 1966, ces principes furent ramenés à six. Le paiement comptant n'y est plus mentionné; d'autre part, l'idée du respect des convictions politiques et religieuses est plus ou moins nettement reprise dans le principe de la liberté d'adhésion; par contre, on a ajouté, comme un principe nouveau, celui de la collaboration active entre les organisations coopératives au niveau local, national et international.

Voici d'ailleurs, dans sa traduction en français, le texte adopté à Vienne :

"1 — L'affiliation à une société coopérative devrait être volontaire, à la portée de toutes les personnes qui peuvent utiliser ses services et sont d'accord pour assumer les responsabilités inhérentes

à la qualité de membre; elles ne devraient pas être l'objet de restrictions qui ne sont pas naturelles, ni d'autres discriminations sociales, politiques, religieuses et raciales.

2 — Les sociétés coopératives sont des organisations démocratiques. Leurs affaires devraient être administrées par les personnes élues ou nommées selon la procédure adoptée par les membres devant lesquels elles sont responsables. Les membres des sociétés primaires devraient avoir les mêmes droits de vote (un membre = une voix) et de participation aux décisions touchant leur société. Dans toutes les autres sociétés, l'administration devrait être exercée sur une base démocratique, sous forme appropriée.

3 — Si un intérêt est payé sur le capital social, son taux devrait être strictement limité.

4 — Le surplus ou les économies éventuelles résultant des opérations d'une société appartiennent aux membres de cette société et devraient être répartis de façon à éviter que l'un d'entre eux y gagne aux dépens des autres.

Selon la décision des membres, cette répartition peut se faire comme suit :

- a) en affectant une somme au développement des affaires de la coopérative;
- b) en affectant une somme aux services collectifs;
- c) en procédant à une répartition entre les membres proportionnellement à leurs transactions avec la société.

5 — Toutes les sociétés coopératives devraient constituer un fonds pour l'enseignement à leurs membres, leurs dirigeants, leurs employés et un grand public, des principes et des méthodes de la coopération, sur le plan économique et démocratique.

Aux principes ci-dessus, il a été jugé important d'ajouter un principe de développement, au moyen d'une collaboration mutuelle entre les coopératives, notamment :

6 — Pour pouvoir servir au mieux les intérêts de ses membres et de la collectivité, chaque organisation coopérative devrait, de toutes les manières possibles, coopérer activement avec les autres coopératives à l'échelle locale, nationale et internationale."

Il y a lieu de remarquer que l'effort de réflexion conduit sous l'égide de l'Alliance Coopérative Internationale a peu à peu amené

celle-ci et en même temps les organisations coopératives qui en sont membres à établir une séparation entre les principes coopératifs universellement reconnus et quelques règles de conduite adoptées par les "Equitables Pionniers de Rochdale" pour justifier et poursuivre avec succès leur action et, en quelque sorte, codifiées à plusieurs reprises par cette Alliance.

Mais en même temps que s'effectuait, sous l'égide de l'Alliance Coopérative Internationale, ce long effort de réflexion concernant la valeur des principes coopératifs, le mouvement coopératif né en Europe et s'étant, au départ, surtout développé dans cette partie du Monde, franchissait les limites de celle-ci pour prendre son essor dans de nombreux pays connaissant des régimes économiques et politiques très différents.

Parallèlement, les règles coopératives, s'inscrivaient peu à peu dans tous les pays, dans le droit positif, selon le génie propre et les traditions juridiques de chacun de ces pays.

La Législation coopérative dans le monde

Il n'est pas possible, dans le cadre obligatoirement réduit de cette étude, de dresser un tableau complet des législations coopératives dans le monde et de rechercher les ressemblances et les dissimilitudes de ces législations, à la fois dans leur contenu et dans leur présentation.

Il convient seulement de rappeler un certain nombre de travaux entrepris dans ce domaine qui intéressent le plus souvent, soit une catégorie déterminée de coopératives (et tout spécialement les coopératives agricoles), soit un secteur géographique particulier.

Ces travaux ont été menés soit par des professeurs (ainsi le professeur Lazslo Valko) ou des étudiants au moment de la préparation d'une thèse de doctorat, soit par des institutions publiques ou privées.

Nous noterons simplement les thèses de M. William A. Barnes de l'Université de Genève ("Les principes fondamentaux de la coopération en droit comparé") et de M. Jean MONNIER de l'Université de Neuchâtel ("De l'entrée dans une société coopérative en droit positif anglais, allemand, français et suisse") ainsi que les études poursuivies par la Confédération Européenne de l'Agriculture ("Etude

comparative du droit de la coopération agricole en Europe") et par la Communauté Economique Européenne ("La Coopération Agricole dans la C. E. E.")

Tous les auteurs sont d'accord pour souligner l'extrême diversité des textes relatifs à la coopération dans les pays considérés.

C'est ainsi, par exemple, que le droit coopératif relève de deux systèmes différents, le législateur ayant regardé l'institution coopérative comme une société "sui generis" d'un type particulier (c'est le cas en République fédérale d'Allemagne) ou comme une société civile ou de capitaux devant simplement respecter diverses dispositions spécifiques.

De même, alors que le droit coopératif anglais et allemand ne comprennent qu'une loi organique destinée à régir toutes les formes de coopératives, le droit coopératif français, par contre, se compose d'autant de textes (loi-ordonnances-décrets) qu'il y a de types de coopératives, un statut général de la coopération ayant toutefois été promulgué alors que des statuts particuliers plus ou moins complets avaient été depuis longtemps adoptés.

Enfin, certains droits renferment une réglementation assez précise de l'institution coopérative alors que d'autres (le droit anglais par exemple) ont limité son rôle à la mise en place d'un cadre juridique très général, confiant aux organisations coopératives centrales du pays le soin de prévoir, au moyen de statuttypes, et à l'intérieur de ce cadre les conditions de fonctionnement des coopératives désireuses d'adhérer à ces organisations. Cette méthode suppose toutefois l'existence d'un mouvement coopératif déjà bien développé et soûdement charpenté.

Toutes les études menées laissent apparaître un certain nombre de disparités que ont pour origine deux causes principales :

D'une part, la tradition juridique de chaque pays concerné, ses conceptions politiques et économiques et aussi la terminologie qui lui est propre.

C'est ainsi, par exemple, que le droit anglais des sociétés contribue à donner aux coopératives des traits bien particuliers.

Il en est de même d'une notion aussi complexe que celle de "personne morale" et, plus encore, de la distinction essentielle dans certains pays entre droit civil et droit commercial.

Enfin, les termes de "société" et d'"association" ont, dans le droit français et dans quelques autres, un sens très précis qu'ils n'ont pas dans beaucoup d'autres pays.

D'autre part, bien des disparités ont pour origine des règles extérieures au droit coopératif et l'insertion des coopératives dans la complexité de leurs milieux nationaux respectifs, Il en est ainsi notamment :

— de la nature commerciale ou civile de l'activité des coopératives comme du caractère lucratif ou non lucratif de leurs opérations,

— des relations existant entre les diverses catégories de coopératives,

— de l'objet et du fonctionnement des unions ou fédérations de coopératives.

Il y a lieu de remarquer ici que dans les pays qui possèdent un mouvement coopératif puissant et bien structuré, les fédérations de coopératives possèdent vis-à-vis de leurs membres une autorité morale et même matérielle indépendante des règles législatives édictées à ce sujet;

— des rapports entre le mouvement coopératif et la Puissance Publique.

Mais si importantes qu'apparaissent les différences entre législations coopératives de différents pays, ces différences sont souvent plus formelles que réelles.

Le meilleur exemple est donné à ce sujet par l'Espagne où malgré l'existence d'un droit positif imposant au mouvement coopératif une tutelle extérieure assez pesante, les applications qui sont faites de ce droit tendent, en fait, à accroître l'autonomie et la liberté des coopératives.

Au-delà des différences plus ou moins contingentes relevées entre les divers droits coopératifs, il est possible de souligner dans ces droits un certain nombre d'éléments du concept coopératif qui, ensemble, font l'originalité de celui-ci et dont les principaux sont les suivants :

1°) Les coopératives sont des sociétés privées, c'est-à-dire placées en dehors du secteur public et dont la création et le fonctionnement sont l'oeuvre de la libre volonté de l'ensemble de leurs membres.

2°) Les coopératives sont des sociétés de personnes dont le caractère personnel très marqué; partout "l'intuitus personae"⁽¹⁾, caractéristique des sociétés de personnes, y est fortement ancré

3°) Les coopératives sont des sociétés dont le but n'est pas lucratif. Elles sont toujours animées non par des idées de profit, mais par des idées de service.

Le caractère non-capitaliste des coopératives commande des règles juridiques qui se retrouvent dans tous les pays; ainsi en est-il de la rémunération limitée du capital social, des droits auxquels peuvent prétendre les coopérateurs sur l'actif social, de l'égalité entre tous les coopérateurs, du plus puissant au plus humble, à tous les moments de la vie sociale, et du droit de ceux-ci à l'assemblée générale annuelle.

Toutes les règles concernant les pouvoirs de l'organe d'administration la représentation des coopérateurs lors des assemblées générales, l'organisation des votes, le calcul des majorités exigées, qui sont incluses dans les diverses législations nationales peuvent comporter des différences de détails, elles maintiennent cependant dans tous les pays le principe de la gestion démocratique de toutes les coopératives.

En particulier, si l'administration des coopératives peut comporter des différences d'ailleurs plus apparentes que réelles, partout il existe un conseil ou un comité d'administration librement élu par l'ensemble des coopérateurs au cours d'assemblées générales ouvertes à tous et dont les pouvoirs sont définis en termes presque toujours identiques.

4°) La rémunération des coopérateurs en fin d'exercice ne s'effectue pas en raison de leurs apports au capital social mais de leur participation à l'activité sociale, c'est-à-dire de l'importance des opérations qu'ils ont réalisées au cours de cet exercice avec la coopérative.

Au fonds commun législatif viennent s'ajouter des pratiques communes, très souvent inscrites dans les statuts, et qui renforcent encore ces similitudes essentielles.

C'est ainsi, par exemple :

1°) que le droit de retrait des coopérateurs, qui garantit la liberté de ceux-ci, est en général difficilement admis par les coopératives

(1) considération de la personne.

qui, pour assurer leur pérennité, lui assignent dans leurs statuts des limites précises sous diverses formes : durée minimum d'adhésion, délai de préavis, indemnité due à son départ par le coopérateur ou perte des parts sociales qui servent à la constitution d'une sorte de bien de main-morte;

2°) que les fonctions d'administrateur sont normalement gratuites. Si la législation de certains pays a prévu une rémunération, celle-ci doit être limitée ou statutaire. D'autre part, la gratuité du mandat d'administrateur est compatible avec l'octroi d'indemnités forfaitaires ou le remboursement de frais occasionnés par l'exercice de ce mandat.

3°) que le contrôle des coopératives, même s'il s'inscrit dans les textes de façon semblant au départ assez différente (commission de contrôle - révision par des fonctionnaires de l'union ou de la fédération dont la coopérative est membre - contrôle par des représentants des Pouvoirs Publics), laisse toujours apparaître le même souci de protéger les coopérateurs et même le public en cas d'opérations très importantes réalisées par une coopérative ou en cas d'appel à l'épargne pratiqué par celle-ci.

Il existe donc un "jus commune" ou "droit commun coopératif" qui apparaît à la fois comme un fonds commun législatif et comme une sorte de droit commun coutumier.

Cette conclusion ressort de tous les travaux de droit comparé entrepris en matière coopérative.

C'est ainsi, par exemple, que les rédacteurs de l'étude rédigée sous l'égide de la Confédération Européenne de l'Agriculture écrivent en conclusion de leur travail : "Tel est, croyons-nous, le grand enseignement de notre enquête : chapitre après chapitre, à l'occasion de chacune des questions posées, les similitudes ou les concordances apparaissent; elles ne sont jamais parfaites, mais jamais non plus - pour ce qui concerne toujours le statut propre des coopératives, les divergences ne sont irréductibles et elles ne portent souvent que sur des détails secondaires et accidentels. Mieux encore, les divergences n'ont rien de systématique et ne sont pas le fait des mêmes pays : aucune des législations considérées ne s'oppose directement aux autres. Il est apparu bien vite qu'il était hors de propos de vouloir rechercher "l'esprit" des diverses lois nationales. Il existe des oppositions bien connues entre divers "systèmes juridiques", mais, transcendant ces oppositions, il existe

aussi, dans les pays considérés, bien des règles et des pratiques communes qui en viennent à conférer à l'ensemble des législations et des coutumes qui forment le droit coopératif, une véritable unité."

La législation coopérative en Turquie

En l'absence d'une loi générale fixant l'essentiel des règles devant être respectées par l'ensemble des coopératives, la législation en la matière fut longtemps en Turquie particulièrement complexe.

Les coopératives étaient, en principe, régies par un certain nombre de dispositions incluses dans une partie du Code du Commerce qui leur était réservée, ce Code ayant été promulgué par une loi du 29 Mai 1926 et modifié dans sa partie concernant des coopératives par la loi No. 6762 de 1956.

Mais les coopératives agricoles de commercialisation étaient soumises à la loi No. 2834 du 21 octobre 1935, les coopératives rurales de crédit à la loi No. 2836 du 21 octobre 1935, certaines coopératives artisanales à un décret No. 513 du 10 mars 1944 et les coopératives de construction par une loi No. 7116.

Cette multiplicité de textes, dont certaines dispositions étaient par ailleurs regrettables, nuisait à l'unité du mouvement coopératif et les coopérateurs turcs avaient, à plusieurs reprises, critiqué cet état de choses et exprimé l'avis qu'il serait désirable de posséder une législation distincte régissant l'ensemble des sociétés coopératives et qui tiendrait mieux compte du caractère particulier de ces institutions

C'est pourquoi les autorités responsables du pays firent appel en 1949 à M. Maurice Colombain, ancien chef du service de la Coopération au Bureau International du Travail. Ce dernier fut chargé par cette organisation de venir étudier sur place le fonctionnement de l'ensemble du mouvement coopératif et de faire des propositions en vue d'améliorer ce fonctionnement.

Le rapport qui fut présenté après cette mission au Gouvernement de la République turque en mars 1950 contenait des critiques assez sévères à l'égard de la législation coopérative.

Il lui était reproché, outre son manque d'unité qui soumettait les diverses catégories de coopératives à des régimes très différents, de ne considérer le droit coopératif que comme une des branches du droit commercial en obligeant les coopératives à emprunter la forme

de société anonyme. Or, d'après M. Colombain, une telle méthode avait comme inconvénient de fausser les conditions de fonctionnement des coopératives, de créer une grande confusion dans les esprits et d'entraver l'oeuvre nécessaire d'éducation et de propagande des principes coopératifs.

Mais ce rapport contenait d'autres critiques :

"Outre son manque d'unité et son indifférence à l'égard de la nature propre de l'institution coopérative, y était-il mentionné, cette législation porte d'autres défauts qui sont généralement bien connus de ceux qui l'appliquent.

Le défaut fondamental des dispositions du Code du Commerce, relatives aux coopératives, c'est-à-dire le défaut dont dérivent la plupart des autres, c'est de ne pas respecter la nature de la coopération, et, saut notamment sur un point important, à savoir le droit de vote à l'assemblée générale, de traiter les coopératives comme si elles étaient des sociétés commerciales. Il convient d'ajouter que les formalités de constitution devant notaire (article 479), la nécessité d'autorisation pour le conseil des ministres (même article), la limitation de la durée de la société (articles 480 et 481) ne conviennent pas normalement aux coopératives. Un autre défaut important de la législation de 1926 en matière de coopératives, c'est qu'elle ne prévoit pas un système efficace de contrôle.

A plusieurs égards, les lois coopératives de 1935 marquent un progrès sur la législation antérieure. En particulier, elles incorporent une meilleure expérience du mécanisme coopératif et établissent, l'administration et la gestion des coopératives, des moyens de contrôle qui ont donné quelques utiles résultats.

Mais elles sont encore très éloignées de constituer une législation qui convienne aux institutions coopératives.

En premier lieu, sauf sur quelques points de détail, elles n'abrogent pas les dispositions du Code du Commerce relatives aux coopératives, elles n'apportent pas une nouvelle définition de la coopérative; elles laissent donc subsister la confusion entre coopérative et société commerciale.

En second lieu, elles sont l'une et l'autre beaucoup trop rigides. En effet, certaines dispositions, visiblement inspirées par les leçons de l'expérience et qui sont légitimes en elles-mêmes en tant qu'elles peuvent répondre à des besoins pratiques -comme les dispositions de

l'article 8 de la loi No. 2836, celles des articles 9 et 10 de la loi No. 2834-sont inutilement et imprudemment généralisées, rendues obligatoires, figées par la loi aussi longtemps que celle-ci n'aura pas été amendée. Ces dispositions peuvent ne pas être adaptées à toutes les circonstances, à d'autres expériences, à un autre stade de développement. Par exemple, lorsque l'écoulement d'un produit implique de coûteuses opérations de préparation ou de transformation (achat de machines, etc...), il peut être prudent de lier les membres d'une coopérative d'écoulement, et celle-ci à l'égard de son union, par l'obligation de livraison totale, du moins pendant la période d'amortissement. Mais la sécurité ainsi garantie à l'organe coopératif, qui peut lui être nécessaire dans une période de début, peut aussi lui devenir fatale à partir du moment où elle devient "un oreiller de paresse" pour les directeurs et administrateurs. C'est pourquoi les plus importantes des coopératives agricoles d'écoulement aux Etats Unis, par exemple, ont, en grand nombre, renoncé à cette clause de livraison obligatoire ou l'ont assouplie. De toute façon, la place de clauses comme celles dont je viens de parler est non pas dans la loi, mais dans les statuts : d'abord parce qu'elles pourront plus facilement y être modifiées ou supprimées; ensuite, et surtout, parce que pour être réellement valables et véritablement efficaces, elles doivent exprimer la libre volonté des parties. En outre, les peines qui, dans la législation actuelle sanctionnent la non-observation de ces clauses et qui, elles aussi, devraient faire l'objet d'une convention entre les parties, sont trop sévères, si sévères qu'on hésite à les appliquer, ce qui les rend inopérantes.

En troisième lieu, enfin, si les lois coopératives de 1935 n'ont pas négligé d'organiser le contrôle des coopératives, il faut constater qu'elles ont dépassé l'objectif. Non seulement elles ont accumulé les formalités, les sauvegardes, les autorisations, les approbations en ce qui concerne l'établissement et la localisation des coopératives, leurs statuts et les amendements à leurs statuts les limites des prêts à accorder aux membres des coopératives de crédit, maints actes de gestion et jusqu'à la validité et la force exécutoire des décisions des assemblées générales, non seulement ces autorisations et approbations ne peuvent être données que les instances les plus hautes : un ministre (celui de l'Economie) ou même, le Conseil des Ministres; mais encore, l'ensemble de ces sauvegardes aboutit à remettre la direction suprême à l'Etat et à ses organes.

En résumé, dans la législation actuelle, toutes les coopératives sont considérées comme des sociétés commerciales, les unes

fonctionnant en dehors d'un contrôle réel, les autres soumises au principe d'autorité plus qu'aux principes coopératifs."

Depuis la rédaction de ce rapport, le Code du Commerce s'est trouvé modifié par la loi No. 6762 de 1956, sans toutefois que les critiques essentielles formulées par M. Maurice Colombain à l'égard de la législation coopérative turque se trouvent pour autant éliminées.

Mais Monsieur Maurice Colombain ne s'était pas contenté de présenter des critiques. Son rapport contenait en annexe un "avant-projet de loi portant statut juridique de la coopération."

Cet avant-projet comportait en particulier une définition de la coopérative qu'il n'est pas inutile de rappeler.

Son article 1er était, en effet, ainsi rédigé :

"Une coopérative est une association de personnes en nombre variable, qui sont aux prises avec les mêmes difficultés économiques et qui, unies librement sur la base de l'égalité de leurs droits et obligations, s'efforcent de résoudre ces difficultés principalement et utilisent, pour leur commun avantage matériel et moral et dans une collaboration commune, une entreprise à laquelle elles ont transféré une ou plusieurs de leurs fonctions économiques.

Peuvent aussi être considérées comme des coopératives au sens de la présente loi, pourvu qu'elles satisfassent aux prescriptions de celle-ci, les associations de personnes qui, dans gérer d'entreprise commune, ont aussi pour objet d'aider leurs membres dans l'exercice de leur profession, dans leur économie domestique ou dans le développement de leur personnalité intellectuelle et morale

L'activité de la coopérative a pour limites les fonctions d'entraide économique et sociale qu'elle doit exercer pour réaliser les objets qu'elle s'est donnés. Toutes discussions et actions de caractère politique ou religieux sont interdites dans son sein."

Le texte ainsi préparé par M. Maurice Colombain fut, à de très nombreuses reprises, remanié au cours des ans, avant la promulgation de la loi No. 1163 du 24 avril 1969 qui, pour la première fois, entendit doter la République turque d'un statut juridique intéressant l'ensemble du Mouvement coopératif.

La loi No. 1163 du 24 avril 1969 sur les coopératives

Comme dans tous les pays où le statut général de la coopération a été précédé par un certain nombre de lois particulières, la loi No.

1163 du 24 avril 1969 spécifie qu'elle n'abroge aucune des dispositions catégories de coopératives (loi No. 2834 du 21 octobre 1935 sur les coopératives agricoles de vente et leurs unions, loi No. 2836 du 21 octobre 1935 sur les coopératives de crédit agricole, loi No. 7116 sur les coopératives de construction), elle précise simplement que ses dispositions pourront s'appliquer à ces diverses catégories de coopératives dans les cas où les lois anciennes ne comportent aucune disposition concernant les sujets qu'elle traite.

Par contre, elle abroge les articles No. 485 et 502 du chapitre 6 relatif aux coopératives de la loi No. 6762 du 1956.

Cette loi est divisée en 9 parties.

La première partie traite successivement de la constitution et de l'agrément des coopératives ainsi que des dispositions devant figurer dans leurs statuts, les unes étant obligatoires, les autres facultatives.

Son article 1er qui définit les coopératives dispose que celles-ci peuvent être constituées par des personnes physiques, par des personnes morales de droit public des administrations, des municipalités, des villages, et des associations.

Cette ouverture très large des coopératives, notamment en permettant à des personnes morales de droit public d'en être membres, leur donne un caractère qui, en fait, les rapproche des établissements publics de type classique.

La deuxième partie est relative aux conditions dans lesquelles s'acquiert et se perd la qualité d'adhérent et aux conséquences de la perte de la qualité de sociétaire.

Elles déclare non valables, en son article 17, les clauses selon lesquelles l'associé sortant de son propre gré ou ayant été révoqué serait partiellement ou totalement privé de son capital ou des dépôts effectués par lui à sa coopérative.

La troisième partie concerne les modalités de la constitution du capital social, de la composition de ce capital, les droits des coopérateurs et la responsabilité de ceux-ci.

Cette responsabilité peut, selon les dispositions statutaires, être illimitée, soit jusqu'à concurrence d'un montant déterminé, soit proportionnellement au montant de leur part dans le capital de la coopérative.

L'article 25 prévoit que pourront ne pas être communiquées aux coopérateurs certaines informations concernant le fonctionnement de leur coopérative regardées comme des "secrets commerciaux."

D'autre part, l'article 26 prive du droit d'assister à l'assemblée générale annuelle les membres qui n'auraient pas accompli les obligations qui leur ont été imposées par la loi et les statuts et les membres ayant adhéré depuis moins de six mois à la coopérative.

La quatrième partie traite de la répartition des excédents de recettes et de la constitution de divers fonds de réserve et de prévoyance.

En principe, ces excédents doivent être versés à un fonds de réserve.

Toutefois, ils peuvent être répartis entre les associés au prorata des opérations effectuées par chacun d'eux avec la société.

Enfin, un intérêt à un taux maximum de 7 % pourra être versé à ces parts.

La cinquième partie est relative à l'organisation, au fonctionnement et au rôle des différents rouages d'une coopérative (assemblée générale, conseil d'administration, direction, commission de contrôle).

L'assemblée générale en est l'organe souverain.

Elle est, en règle générale, convoquée par le conseil d'administration.

Elle peut l'être par le Ministère du Commerce, soit directement, soit à la demande d'au moins dix pour cent des coopérateurs.

A l'assemblée générale, chaque coopérateur ne dispose que d'une voix.

Une décision d'une assemblée générale peut être annulée par le Tribunal de la localité où se trouve son siège social lorsqu'elle a été prise contrairement à la loi, aux dispositions statutaires ou "aux principes de la bonne foi."

Les membres de conseil d'administration doivent être sociétaires et posséder obligatoirement la nationalité turque, ceux de la commission de contrôle peuvent ne pas être membres de la coopérative.

La sixième partie concerne l'organisation des unions de coopératives, des unions centrales et de l'Union Nationale des Coopératives de Turquie.

Elle prévoit également la création d'un Conseil consultatif de la Coopération, organe interministériel de coordination en matière de politique coopérative auquel est associée l'Association Turque pour le Mouvement Coopératif qui, depuis 1931, s'efforce de développer en Turquie les idées de coopération, aussi bien dans le domaine théorique que dans le domaine pratique.

La septième partie est relative aux conditions, modalités et conséquences de la dissolution des coopératives, notamment dans le cas de fusions.

En cas d'excédent d'actif et sauf lorsqu'une autre solution aura été prévue dans les statuts, cet excédent doit être réparti par parts égales entre les coopérateurs inscrits à la société au moment de sa dissolution.

Cet excédent peut également être dévolu à l'Union Nationale des Coopératives de Turquie ou à un Fonds National de Formation et d'Information coopératives géré par le Ministre du Commerce.

La huitième partie définit les pouvoirs du Ministre du Commerce en matière de coopération.

Celui-ci est à la fois le guide et le contrôleur du mouvement coopératif. Dans le cas d'irrégularités dans le fonctionnement d'une coopérative, il porte celles-ci à la connaissance du tribunal qui peut prononcer la dissolution de cette coopérative.

Le Ministère délègue un de ses représentants pour assister aux assemblées générales de toutes les coopératives et leurs unions, y compris l'Union Nationale des Coopératives de Turquie.

Enfin, la neuvième partie renferme des dispositions diverses : interdiction à toutes les coopératives de se livrer à des activités politiques - exemptions fiscales accordées aux coopératives - financement par toutes les coopératives, au moyen d'un prélèvement de 1 % de leurs excédents de recettes du Fonds National de Formation et d'Information Coopératives - organisation d'un arbitrage en cas de différends entre coopératives ou unions de coopératives - caractère commercial des litiges survenus dans l'application de la loi - délais aux anciennes coopératives pour mettre leurs statuts en harmonie avec la nouvelle législation, etc...

Il est certain que la promulgation de la loi No. 1163 du 24 avril 1969 devrait permettre une meilleure coordination des activités coopératives en Turquie, aussi bien au sein du mouvement coopératif lui-même qu'extérieurement à lui, notamment par la création de l'Union Nationale des Coopératives de Turquie ainsi que par celle du Conseil Consultatif de la Coopération.

D'autre part, la création du Fonds National de Formation et d'Information coopératives devrait faciliter le développement du mouvement coopératif dans les secteurs où ce développement reste encore limité ou même inexistant,

Malheureusement, cette loi contient quelques lacunes ou imprécisions ou même des dispositions regrettables.

C'est ainsi, par exemple, que l'application, de l'article 25 prévoyant que pourraient ne pas être communiquées aux coopérateurs certaines informations sur le fonctionnement de leur coopérative regardées comme des "secrets commerciaux" peut avoir pour conséquence de livrer la gestion des coopératives aux seuls techniciens (directeurs ou gérants) de celles-ci, ces techniciens pouvant interdire aux coopérateurs de s'informer complètement des conditions de leur gestion sous le prétexte facile de prétendus "secrets commerciaux".

De même, il peut paraître anormal que l'article 26 de la loi ne permette pas aux coopérateurs ayant adhéré depuis moins de six mois de participer à l'assemblée générale annuelle alors que l'article 35 impose à ceux-ci, dès leur adhésion, une responsabilité semblable à celle des anciens coopérateurs en cas de dettes de la coopérative.

Une disposition semble plus contestable encore.

C'est celle figurant à l'article 83 et prévoyant qu'en cas de dissolution d'une coopérative, l'excédent d'actif peut être réparti à égalité entre les associés, membres de cette coopérative au moment de sa dissolution, ou leurs héritiers légaux.

Cette disposition est dangereuse car, en cas de résultats très satisfaisants réalisés par une coopérative, elle peut entraîner les membres de cette-ci à en décider la liquidation afin de se partager l'excédent réalisé.

Elle est d'autre part injuste car elle avantage les seuls coopérateurs en exercice et leurs héritiers alors que l'excédent d'actif peut

provenir en très grande partie de sacrifices financiers consentis par une génération de coopérateurs complètement disparue ou même de l'aide de l'Etat.

C'est pourquoi il serait préférable à tous points de vue de prévoir qu'en cas de dissolution d'une coopérative, l'excédent d'actif social, être dévolu au Fonds National de Formation et d'Information Coopératives.

Il faut donc souhaiter que divers amendements à la loi No. 1163 du 24 avril 1969 soient rapidement promulgués afin que le mouvement coopératif turc soit enfin doté d'un statut juridique lui permettant de se développer dans les meilleures conditions possibles, tout en assurant à l'ensemble des coopérateurs une participation complète au fonctionnement des sociétés dont ils sont membres, et dans le respect de tous les principes coopératifs qui font, dans le Monde entier, à la fois l'originalité et les conditions du succès d'un authentique mouvement coopératif.

Conclusion

L'étude de la législation coopérative telle qu'elle existe en Turquie appelle quelques remarques générales.

Tout d'abord, il apparaît que les dispositions intéressant le fonctionnement des coopératives, qu'elles soient inscrites dans le code du commerce, dans les textes législatifs ou réglementaires relatifs aux diverses catégories de coopératives ou dans la loi No. 1163 du 24 avril 1969 devront être coordonnées d'une façon précise afin d'éviter de regrattables confusions.

Ce sera, sans doute, le rôle des statuts-types pour coopératives qui seront élaborés par les autorités administratives de tutelle en tenant compte de tous les textes applicables.

La rédaction de ces statuts-types sera délicate, elle posera en effet des problèmes qui se rencontrent à des degrés divers, dans tous les pays où existent, à côté d'un code général de la coopération, des textes particuliers.

D'autre part, il est évident qu'aussi bien textes généraux que concernant telle ou telle catégorie de coopératives devront, dans un avenir plus ou moins lointain, être modifiés, non pas parce qu'ils sont insuffisants dans le présent, mais parce que les coopératives, comme toutes les oeuvres humaines, évolueront peu à peu et qu'il sera

indispensable de les doter d'un support juridique tenant compte de cette évolution.

En particulier, il est plus que probable que le contrôle assez étroit du fonctionnement des coopératives par des représentants des Pouvoirs Publics pourra être moins rigide, des unions de coopératives étant capables d'assurer elles-mêmes ce contrôle en Turquie comme elles le font déjà dans plusieurs pays.

Toutefois, ces modifications devront être apportées avec prudence et en tenant compte des faits.

Il convient, en effet, de rappeler une fois encore à ce sujet les sages paroles d'un coopérateur universellement connu et respecté, "Le droit coopératif, plus que tout autre droit, ne devance pas la vie mais marche en arrière d'elle "

peçya

YABANCI GÖZÜ İLE :

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK MEVZUATI

André HIRSCHFELD

Danıştay Yardımcısı
Kooperatif İncelemeler Enstitüsü
Yönetim Kurulu Üyesi
(Paris)

1) KOOPERATİFÇİLİK PRENSİPLERİ

Türkiye'de kooperatifçilik mevzuatını gerek tarihsel gelişimi ve gerekse halihazır durumu itibarıyla incelemeye başlamadan önce bir kooperatifin ne olduğunu ve onun hangi özellikleriyle diğer kuruluşlardan ayrıldığını ele almamız **zarurîdir**.

Bir kooperatif, her şeyden önce, biri sosyal ve diğeri de ekonomik olmak üzere, iki esas unsurdan meydana gelen bir kurumdur. Yani;

a) Bir taraftan, bazı ihtiyaçlarının birbirine benzediğini anlayan ve anlamaya devam eden ve diğer taraftan bu ihtiyaçları ferdi imkânlar yerine, ortak bir çalışma ile daha iyi tatmin edeceklerine inanan bir şahıslar topluluğu,

b) Özel konusu tatmin edilecek ihtiyaçlara cevap veren ortak bir teşebbüs.

Bundan başka kooperatifte hizmet kavramı, gerek kuruluş, gerek işleyiş ve gerekse fesih safhalarında daima bir kâr arama kavramının yerini alır.

Bir sermaye şirketinde ise, teşebbüsün kurucuları malî imkânlarını birleştirmek ve hizmetlerini üçüncü şahıslara sunmak suretiyle azamî kâr sağlama gayesindedirler. Sermaye, ekseri hallerde, teşebbüsün hizmetlerinden faydalananların tamamen dışındaki hissedarlar arasında bölünür. Sermaye, para, yaratılan hizmetleri kullananların menfaatleriyle asla ilgilenmeyen, asıl amacı sermayeyi nemalandırmak olan teşebbüsün temelidir. Teşebbüsü sevk ve idare eden sermayedir.

Aksine, bir kooperatifte ise sermaye değil, fakat fertler ön planda yer alır. Bu fertler ikili bir özelliğe sahiptirler. Onlar, bazı hizmetleri doğrudan doğruya arzeden şahıslar ve müteşebbisler oldukları gibi, aynı zamanda bu hizmetlerden şahsen istifade eden insanlardır.

Bu itibarla bir kooperatif şu özelliklere sahiptir :

1°) İçinde her üyenin eşit bir hakka sahip olduğu tam anlamı ile bir şahıslar topluluğu.

Teşebbüsün sevk ve idaresinde bütün kooperatifçiler aynı hakları kullanırlar. Bu eşitlik, "bir kişi - bir oy" kaidesinde mündemiçtir.

Doktor Fauquet'nin "**Le Secteur Coopératif**" (Kooperatif Sektör) adlı kitabında da işaret ettiği veçhile, bu hak her kooperatifçinin şahsına sıkı sıkıya bağlı olması itibarıyla, taahhüt edilen sermaye veya müşterek teşebbüsle yapılan işin miktarı gibi, her türlü kemmi unsurdan tamamen müstakildir.

Bütün kooperatiflerin demokratik yönetimi, onların amaçlarının bir neticesidir. Ticarî kazanç gayesini bir yana iterek, ortak ihtiyaçlarını tatmin etmek amacıyla bir araya gelen insanların hür iradelerinden doğan bir teşebbüs ancak demokratik kurallara göre yöneltilebilir.

1966 Martında Belçika'nın Liège şehrinde Belçika Kooperatifçilik Bilimsel Konseyi ile Kollektif Ekonomi Milletlerarası Araştırma ve Enformasyon Merkezi'nin (CIRIEC) himayesi altında Kooperatif Etüdlere Merkezi'nin tertiplemediği bir kollokyumda Antoine Antoni'nin belirttiği veçhile, bu kural üzerinde tartışma bile yapılamaz. Kuralın reddi, bizzat kooperatifçiliğin esasını reddetmek demektir. Demokratik bir yönetim ve denetimden yoksun, yani yöneticilerini genel kurul yolu ile seçmeyen ve bunların faaliyetlerini bu genel kurulun onayını sunmayan bir kooperatifçilik olmaz.

Öyleyse, bir ferde veya mahdut bir zümreye sun'î bir ekseriyet tanıyan herhangi bir formül, bu seçim ve bu onaylama, kooperatifçilik açısından nasıl bir değer taşıyabilir ?

Demokratik yönetim kuralı, ortak amaçlarını gerçekleştirebilmek için biraraya gelen eşit bir insanlar topluluğu olan kooperatifleri, başlıca amacı sermayenin nemalandırılması olan kapitalist teşebbüslerden kesin olarak ayırır.

2°) Faaliyet devresi sonunc'a elde edilen gelir fazlası, klâsik bir şirkete olduğu gibi üyeler arasında taahhüt ettikleri sermaye miktarı-

na göre değil, fakat üyelerin kooperatifle yaptıkları muamelelerle mütenasip olarak kooperatifçilere tevzi edilir.

Fransız iktisatçısı Charles Gide'in deyiimiyle "kooperatifçiliğin altın kuralı" olan risturn ilkesi, hizmet teşebbüsü kavramından neşet etmekte ve ihlâl edilememektedir.

Ancak bu ilkenin bir istisnası mevcuttur. Oldukça nadir bazı hallerde, üyelere ferden hiç bir risturn verilmemekte; ve gelir fazlalарının tamamı, sistematik bir şekilde, çalışma yılının sonunda yedek akçeye aktarılmakta, ya da karşılıklı dayanışma veya hayır işlerine tahsis edilmektedir. Bu şekilde meydana getirilen yedek akçeler, genellikle, bölünmez bir niteliktedir.

3°) Kooperatife yatırılan sermaye ancak sınırlı bir faiz verilebilir. Bu da, hizmet teşebbüsü kavramının mantıkî bir sonucudur.

Bir kooperatifin sermayesi borsada kote edilen ve malî yıl sonunda belli bir kâr tevziine tâbi bulunan hisse senetlerinden değil; fakat doğrudan doğruya kullanıcılar tarafından taahhüt edilip ancak kooperatif üyelerinin tamamının, veya daha genellikle, kendilerine temsil yetkisi verdikleri şahısların rızası ile devri kabil "ortaklık payları"ndan meydana gelir. Sermaye bir vasıttan, bir yardımcıdan başka birşey değildir. Bu sebeple Charles Gide, kooperatifçiliğin sermayeyi, ücretli işçi seviyesine indirdiğini söyler.

4°) Kooperatifin feshinde, bütün borçların tediyesinden sonra kalan mevcutlar bir veya müteaddit kooperatife veya genel menfaate yarar işlere verilir.

Kooperatifçilerden herbiri tarafından taahhüt edilen ve ödenen ortaklık paylarının tediye tutarı, bu payların normal değerini aşamaz. Bu kuralın bir istisnası, paranın bir veya birkaç kez devalüe edilmesinden sonra aktiflerin yeniden değerlendirilmesi halinde kabul edilebilir.

Bu hususa bütün kooperatifler tarafından uyulması lüzumlu görülmektedir. Nitekim, A. Antoni'nin yukarıda değindiğimiz tebliğinde de belirttiği veçhile, bir kooperatif hayırhah faaliyetlerini sadece kurucularının nesli yararına yapmamalıdır.

Kooperatif, bu faaliyetleri bunların önderliğini yapanların ötesinde, müteakip nesiller için de bir kurtuluş ve kalkınma aracı olarak devam ettirmelidir. Daha ilk refah devresinden hemen sonra safi varlığının dağıtımı, kooperatifçilere çabuk bir zenginleşme vasıtası gibi görünürse, bir kooperatifin devamı ve gelişmesi nasıl sağlanabilir? Bu takdirde, yeni üyelerin kooperatif saflarına katılması duracaktır, zira

muhtemel bir dağıtımı gözönünde tutarak, ortak sayısının az bir seviyede muhafaza edilmesi gerekecektir. Durum bu olunca, duraklama ve hatta gerileme tehlikesi ortaya çıkabilecektir.

5°) Bir kooperatifin yönetimi, bizzat ilgililer tarafından ücretsiz olarak sağlanır.

Bir kooperatife genel kurul, sevk ve idaresini denetlediği yönetim kurulu üyelerini seçer ve gerektiğinde onları azleder.

Bu itibarla, Anasözleşme ile Yönetim Kurulu azalığı ihdası yani en yüksek ortaklar organı olan bir kurulun vekâletini almayan Yönetim Kurulu üyeliği kooperatiflerden kaldırılmıştır.

Öte yandan, kâr gayesiyle kurulmuş bir teşekkülün de menfaat saiki ile idare edilmemesi normaldir. Bununla beraber, bir kooperatif Yönetim Kurulu üyelerinin kendilerine tevdi edilen vazife dolayısıyla yapacakları masrafların ve topluluğun hizmetinde sarfettikleri zamana tekabül eden bir tazminatın kendilerine ödenmesini istemek hakkına sahip oldukları genellikle kabul edilmektedir.

6°) Yukarıdaki hükümler kooperatifçilik hareketinin tümünü ilgilendirmektedir. Aynı mesleğe dahil üyeler arasında kurulmuş bazı kooperatif tiplerine gelince (işçi üretim kooperatifleri, tarımsal kooperatifler v. s. gibi), bunların bu meslekler dışında üye kabul etmemeleri gerektiği umumiyetle kabul edilmektedir.

Söz konusu mesleği uzun bir süredenberi ifa edegelmekte olan şahıslardan ufak bir grubun, elde ettikleri meslekî tecrübeden kooperatifin yeni üyelerini yararlandırmalarını sağlamak amacıyla üyeliğe kabulü ise, bu genel kaidenin bir istisnası olarak alınmaktadır. Bu kuralların bir iktisatçı veya filozofun düşüncelerinin mahsulü olmadığını belirtmek yerinde olur. Genel olarak yeryüzünün en eski tüketim kooperatifi olarak kabul edilen "Rochdale Haksever Öncüleri Kooperatifi" nin kurucuları tarafından daha 1844 te getirilen tüzükte bu prensiplerin hemen hepsi yer almıştır.

Uluslararası Kooperatifçilik Birliği'ne (ICA) dahil olmayı arzu eden bütün kooperatifler tarafından bu kuralların büyük bir kısmının uygulanması arzu edilmiştir. Gerçekten, Birlik; bir kooperatif için şu yedi ilkenin gerekli olduğunu mütalâa etmiştir :

- I — Serbest giriş,
- II — Demokratik kontrol,
- III — Risturn uygulaması,

- IV — Sermayeye sınırlı faiz,
- V — Siyasal ve dinsel tarafsızlık,
- VI — Peşin satış,
- VII — Eğitimin geliştirilmesi.

Ancak kooperatifçilik hareketi geliştikçe ve tüketimden başka ekonomi dallarına da yayıldıkça, hareketin sorumluları da "Rochdale Haksever Öncüleri" tecrübesinden hareketle kaleme aldıkları kuralların halâ bütün geçerliliğini muhafaza edip etmediğini kendi kendilerine sormak durumunda kalmışlardır.

1930 yılında Vıyana'da toplanan Uluslararası Kooperatifçilik Birliği Kongresi, bu teşkilâtın Merkez Komitesi'nden "Rochdale ilkelere'nin çeşitli ülkelerde uygulanış şartlarını incelemek ve bu prensiplere gerekli ise, kesin birer anlam vermekle görevlendirilmesini" istemiştir.

Bu komitenin hazırladığı rapor, önce 1934 Londra Kongresi'ne sunulmuş ve 1937 Paris Kongresi'nde de "Kooperatifçilik ilkelerinin uygulanıp uygulanmadığı, yedi ilkenin kabulü ve uygulanması ile belirlenecektir" ifadesiyle kesin olarak onaylanmıştır. Bu yedi ilke şunlardır :

- I — Serbest giriş,
- II — Demokratik kontrol (bir kişi - bir oy)
- III — Gelir fazlasının üyelere, kooperatifle yaptıkları iş hacmi oranında dağıtımı,
- IV — Sermayeye sınırlı bir faiz verilmesi,

Komitenin kanaatince, Rochdale sisteminde kesinlikle yer alan ve çeşitli ülkelerin kooperatifçilik hareketleri tarafından başarı ile uygulanan, aşağıdaki üç ilkenin Uluslararası Kooperatifçilik Birliğine kabul bakımından mutlak bir şart ifade etmedikleri ileri sürülmüştür :

- V — Politik ve dinsel tarafsızlık,
- VI — Peşin satış,
- VII — Eğitimin geliştirilmesi.

Konu, Uluslararası Kooperatifçilik Kongresi'nin 1963 Bournemouth'ta yapılan 22 nci kongresinde yeniden ele alınmış ve kongrede "halihazırdaki şartlar içinde kooperatifçilik faaliyetlerinin temel prensiplerini eleştirmek", Rochdale ilkeleri içinde "aktüalitelere ve önemlerini" koruyan ve kaybeden ilkeleri ayırmak, bunlardan bazılarının, gerekiyorsa değiştirilmesi ve "kooperatifçilik faaliyetlerine uygulanacak

yeni ilkelerin formüle edilmesi" için bir yeni komisyonun kurulması istenmiştir.

1966 da Viyana'da akdedilen 23 üncü Uluslararası Kooperatifçilik Birliği Kongresi'nde kabul edilen yeni kooperatifçilik prensiplerinin sayısı altıya indirilmiştir. Peşin satış ilkesi artık ele alınmamakta, politik ve dinsel düşüncelere saygı fikri az veya çok açık bir şekilde serbest giriş ilkesi içine sokulmakta ve buna mukabil, yeni prensip olarak ta mahallî, millî ve milletlerarası seviyelerde kooperatif kuruluşlar arasında faal bir işbirliği yapılması öngörülmektedir.

Viyana'da kabul edilen metnin tam tercümesi şöyledir :

"1 — Bir kooperatife giriş gönüllü olmalıdır. Kooperatifin hizmetlerinden yararlanabilen ve üyelik sıfatına bağlı sorumlulukları üzerine alan herkes, üyeliğe alınabilmelidir. Üyelik için tabii olmayan tahditler ile sosyal, politik, dinsel ve ırksal sınırlamalar konulmamalıdır.

2 — Kooperatifler demokratik kuruluşlardır. Kooperatiflerin işleri yöneticilerin, kendilerine karşı sorumlu oldukları üyeler tarafından konulan kurallara göre seçilen veya atanan kimseler tarafından yürütülür. İlk kademe kooperatiflerde aynı oy hakkına (bir kişi - bir oy) ve kuruluşu ilgilendiren kararlara iştirak hakkına sahiptir. Diğer bütün kademelerde idare, uygun bir şekilde demokratik bir temel üzerine oturtulmalıdır.

3 — İştirak sermayesine faiz ödenmesi halinde, faiz haddi kesin surette sınırlı olmalıdır.

4 — Kooperatif faaliyetlerinden elde edilen gelir fazlası veya tasarruflar, doğrudan doğruya kooperatifin üyelerine ait olup bir üyenin diğeri aleyhine bir fazla kazanç sağlamasını önleyecek şekilde dağıtılmalıdır.

Dağıtım, üyelerin alacakları karara göre, şu şekillerde yapılabilir :

- a) Kooperatif işlerinin geliştirilmesi için bir meblâğ ayrılarak;
- b) Kollektif hizmetler için bir meblâğ ayrılarak;
- c) Üyelerin kooperatifle yaptıkları iş hacmi gözönünde tutularak.

5 — Bütün kooperatifler, üyelerinin, yöneticilerinin memurlarının ve halkın ekonomik ve demokratik bir çerçeve içinde kooperatifçilik prensipleri ve metodları konusunda eğitilmeleri için bir fon teşkil etmelidirler.

Yukarıdaki ilkelere ilâve olarak, kooperatiflerarası bir karşılıklı işbirliği yoluyla kalkınma konusunda yeni bir ilke daha getirilmiştir. Ezcümle;

6 — Üyelerin ve toplumun çıkarlarına en iyi şekilde hizmet edebilmek için her kooperatif teşekkül mahallî millî ve milletlerarası seviyelerde mümkün olan her şekilde faal bir işbirliğinde bulunmalıdır."

Burada, Uluslararası Kooperatifçilik Birliği'nin nezaret ve himayesinde süregelen yenileme çabalarının, gerek Birliği ve gerekse üyesi olan kuruluşları, dünyaca kabul edilen kooperatifçilik ilkeleri ile "Rochdale Haksever Öncüleri"nin benimsediği ve bu birlikçe bir çok kereler tedvin edilmiş olan birkaç davranış kuralları arasında, faaliyetlerini haklı göstermek ve başarı ile sürdürebilmek için, bir ayırımı doğru yavaş yavaş götürdüğünü belirtmek yerinde olur.

Fakat kooperatifçilik ilkelerinin değeriyle ilgili bu uzun çalışmalar Uluslararası Kooperatifçilik Birliği'nin nezaretinde devam ederken Avrupa'da doğup özellikle dünyanın bu bölgesinde gelişen kooperatifçilik hareketi, Avrupa sınırlarını aşmış ve değişik ekonomik ve politik rejimlerle yönetilen ülkelere kadar uzamıştır.

Buna paralel olarak da, kooperatifçilik ilkeleri, Dünyanın bütün ülkelerinde, millî özelliklere ve hukuk geleneklerine uygun bir şekilde pozitif hukukta yerini almaktadır.

II) DÜNYADA KOOPERATİFÇİLİK MEVZUATI

Bu etüdümüzün zorunlu olarak dar tutulan çerçevesi içinde bütün dünya ülkelerinin kooperatifler mevzuatının tam bir tablosunu çizmeye ve bu mevzuatın benzer ve farklı noktalarını araştırmaya imkân yoktur.

Ancak, bu alanda girilmiş olan, gerek belli bir kategori kooperatifi (özellikle tarımsal kooperatifler), gerekse özel bir coğrafi bölgeyi en çok ilgilendiren çalışmalardan bir kısmını hatırlatmak yerinde olur.

Bu çalışmalar, profesörler tarafından (Prof. Lazslo Valko gibi), ya da bir doktora tezinin hazırlanması sırasında talebeler tarafından, bazan da özel, ya da resmî teşekküller tarafından yürütülmüştür.

Cenevre Üniversitesi'nde William A. Barnes'ın "Mukayeseli Hukuk Açısından Kooperatifçiliğin temel ilkeleri" ve Neuchâtel Üniversitesi'nde Jean Monnier'in "İngiliz, Alman, Fransız ve İsviçre Müsbet Hukuklarında Kooperatife Giriş Hakkında" başlıklı tezleri ile Avrupa

Tarım Konfederasyonu'nun "Avrupa'da Tarımsal Kooperatifçilik Hukukunun Mukayeseli Etüdü" ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun "Avrupa Ekonomik Topluluğunda Tarımsal Kooperatifçilik" başlıklı incelemelerini sadece not etmekle yetineceğiz.

Bütün araştırmacılar, ele alınan ülkelerde kooperatifçilikle ilgili mevzuatın birbirlerinden son derecede farklı olduğu konusunda mütefikler.

Böylece kooperatif hukuku, kanun koyucunun kooperatifleri nev'i şahsına münhasır bir müessese (Federal Almanya Cumhuriyeti'nde olduğu gibi) veya çeşitli özel hükümlere uymak zorunda bulunan bir sermaye, ya da medenî hukuk şirketi sayısına göre iki farklı sistem içinde tezahür etmektedir.

Aynı şekilde, Alman ve İngiliz kooperatif hukukları bütün kooperatif tiplerine uygulanacak tek bir temel kanun getirirlerken, Fransız Kooperatif hukuku bütün kooperatif tipleri için ayrı ayrı kanunlar, Nizamnameler ve Kararnamelerden müteşekkildir. Fransa'da ayrıca, az çok tamamlanmış özel statüler uzun zamandanberi kabul edilmiş olduğu halde, genel bir kooperatifçilik statüsü yeni kabul edilmiştir.

Nihayet bazı ülkelerin Kooperatif Hukuku, kooperatifçilik müessesesi için oldukça kesin bir statü getirmekte, diğer bazıları da (İngiliz hukuku gibi), memleketin merkezî kooperatif kuruluşlarına, tip statülerle, bu kuruluşlara girmek isteyen kooperatiflerin çalışma şartlarını düzenleme vazifesini vererek, çok genel bir hukukî kadro dahilinde kooperatif müessesesinin rolünü tahdit etmişlerdir. Ancak bu metod, kurulmuş ve sağlam temellere oturmuş bir kooperatifçilik hareketinin mevcudiyeti şartına bağlıdır.

Yapılan etüdlere göre, belli başlı iki temel sebepten doğan birçok farklar mevcuttur :

A) Bir taraftan, ele alınan her ülkede hukukî geleneklerin politik ve ekonomik anlayışların ve hattâ terminolojilerin farklı olması,

Böylece, örneğin İngiliz şirketler hukuku, kooperatiflere çok belirli özellikler tanımıştır.

— "Tüzel kişi!" deyi mi kadar vazih olmayan bir mefhum için de durum aynıdır. Dahası var, bazı ülkelerde medenî hukuk ile ticaret hukuku arasında esaslı farklar için de aynı şey varittir.

— Nihayet, "şirket" ve "dernek" deyimlerinin, Fransız hukukunda ve diğer bazı ülkelerde, pek çok ülkelerde olmayan çok belirli bir manası vardır.

B) Diğer taraftan, mevzuatta görünen farklılıkların büyük bir çoğunluğu da kooperatif hukukunun haricî kaidelerinden ve kooperatiflerin, ilgili millî çevrenin karmaşıklığı içinde oturtulmalarından doğmaktadır. Gerçekten;

— Kooperatiflerin faaliyetlerinin kâr gayesi güden veya gütmeyen işlemler olarak, ticarî, ya da gayri ticarî riskler taşımasından,

— Muhtelif kooperatif kategorileri arasında mevcut münasebetlerden,

— Kooperatif Birliklerinin, ya da federasyonlarının konularından ve çalışma şekillerinden farklar husule gelmektedir.

Burada ayrıca kuvvetli ve oturmuş bir kooperatifçilik hareketine sahip ülkelerde kooperatif federasyonlarının üyeleri nezdinde, bu konudaki kanunî hükümlerden ayrı bir moral ve hattâ maddî otoriteye sahip olduklarını belirtmekte fayda vardır.

— Kooperatifçilik hareketi ile âmme makamları arasındaki münasebetler.

Ancak, muhtelif memleketlerin kooperatifçilik mevzuatı arasında görülen bu ehemmiyetli farklar, aslında hakikî olmaktan çok şeklî bir mahiyettedirler.

Bu konuda en iyi örneği İspanya vermektedir. İspanya'da kooperatif hareketini ağır bir dış vesayet altına alan müsbet bir hukukun mevcudiyetine rağmen, bu hukukun tatbikatı kooperatiflerin muhtariyetini ve özgürlüğünü artırıcı yönde bulunmaktadır.

Çeşitli kooperatif hukuklarından alınan örneklerde beliren az çok aşikâr farkların ötesinde, kooperatif anlayışının orijinalliğini yapan bazı unsurlara, bu hukuklarda işaret etmek mümkündür. Söz konusu unsurların başlıcaları şöyle özetlenebilir :

1. Kooperatifler, âmme sektörü dışında tutulan, kuruluş ve işleyişleri üyelerin tamamının hür iradelerine bağlı özel kuruluşlardır.

2. Kooperatifler kişisel karakterleri kesinlikle belirlenen ve her yerde şahıs topluluğu (Institut Personnae) özellikleri kuvvetli bir şekilde ortaya konmuş şahıs şirketleridir.

3. Kooperatifler, amaçları kâr temini olmayan; kâr yerine daima hizmet anlayışından mühlhem olarak faaliyet gösteren kuruluşlardır.

Kooperatiflerin kapitalist olmayan karakteri, bütün ülkelerde hukuk kurallarının konulmasına yoi açmıştır. Sermayeye sınırlı bir faiz verilmesi, üyelerin kooperatif aktifleri üzerinde iddia edebilecekleri haklar, kooperatif faaliyette bulunduğu müddetçe en zengininden en fakirine kadar heran üyeler arasında tam hak eşitliği ve yıllık genel kurula katılma hakları, bu arada zikredilebilir.

İdare organının yetkileri ve genel kurullarda Kooperatiflerin temsili, oylama sistemi, gerekli çoğunlukların tesbiti gibi muhtelif millî mevzuatta yer alan hükümler, teferruat farkları arz etmekle beraber, kooperatifin demokratik yönetimi konusunda konulan ilkeler dünyanın her yerinde aynıdır

Özellikle, kooperatiflerin yönetimi konusunda hakikî olmaktan ziyade zahirî farklar müşahade edilmekte ise de her ülkede, bütün üyelere açık genel kurullarda üyelerin tamamınca serbest bir şekilde seçilen ve yetkileri de hemen hemen birbirini andıran bir yönetim kurulu veya komitesi mevcut bulunmaktadır.

4. Malî yıl sonunda üyelere yapılan dağıtım, sermayeye yaptıkları katkıya göre değil, fakat kooperatifin faaliyetine yani bu devre süresince kooperatifle yaptıkları iş hacmine göre hesaplanmaktadır.

Bu ortak hukukî esaslar yanında, genellikle ana sözleşmelerde de belirtilen ve benzerlikleri daha da takviye eden bir müşterek tatbikat vardır.

Bunlar arasında örneğin :

1. Ortakların Kooperatiften ayrılma hakkı. Kooperatifçilerin özgürlüğünü teminat altında tutan bu hak, kooperatifler tarafından genellikle güç kabul edilmiştir. Ortakların kooperatifte devamlılığını sağlamak maksadıyla kooperatifler, anasözleşmelerinde, çeşitli şekillerde bu hakkı sınırlandırmışlardır : Kooperatife kabulde asgarî süre, önceden bildirme zamanı, üyenin ayrılmasıyla uğranılacak zararın tazmini gibi.

2. Yönetim Kurulu Üyelerinin görevleri genellikle parasızdır. Bazı ülkelerin mevzuatı bir ücreti öngörüyor ise'de, bunun sınırlı olması, ya da anasözleşmeye dayanması gerekir. Öte yandan, kurul üyeliğinin fahrî olması keyfiyeti, götürü bir para verilmesine, ya da görevin ifasıyla yapılan masrafların karşılanmasına uygundur.

3. Kooperatiflerin denetlenmesi. Bu denetim muhtelif kanun metinlerinde birbirlerinden oldukça farklı bir şekilde kaleme alınmış görünmekle beraber (Denetleme Kurulu, kooperatifin üyesi bulunduğu

kooperatif birliklerinin veya federasyonlarının memurları tarafından kontrol, âmme makamlarını temsil edenlerin denetimi gibi) her zaman için kooperatifçilerin, ve kooperatif tarafından çok önemli işler yapılması halinde, halkın himaye edilmesi, ya da, kooperatif tevdiat kabul ediyorsa, tasarruf sahibinin zarar görmemesinin sağlanması amacını gütmektedir. Demek oluyor ki, aynı zamanda ortak bir kanunî temel ve bir nevi müşterek hukuk gibi görünen "müşterek bir kooperatif hukuku" "Jus commune" mevcuttur.

Bu netice, kooperatifçilik alanında yapılmış bulunan bütün mukayeseli hukuk araştırmalarından çıkmaktadır.

Böylece, meselâ, Avrupa Tarım Konfederasyonu'nun desteği ile yapılan araştırmanın yazarları, çalışmalarının sonuç kısmında şunları yazıyorlar :

"Araştırmamızın bize verdiği en büyük dersin şu olduğu kanaatindeyiz : Sorulan suallerle ilgili olarak her bahiste benzerlikler ve yakınlıklar ortaya çıkmaktadır. Bu yakınlık ve benzerlikler hiç bir zaman noksansız değildir, ancak kooperatiflerin anasözleşmeleri ilgili ayrılıklar azaltılamıyacak kadar büyük değillerdir. Bu ayrılıklar çok kere arızî ve talî derecedeki meselelere inhisar etmektedir. Hattâ, bir sistematik temel ayrılığı müşahede edilmemekte ve ele alınan mevzuattan hiçbirini diğerlerine doğrudan doğruya tezat teşkil eyleyen bir mahiyet arz etmemektedir. Bu bakımdan çeşitli ülkelerin millî kanunlarının "esprilerini" aramak söz konusu olmamıştır. Değişik "hukuk sistemleri" arasında iyi bilinen farklar mevcut olmakla beraber, incelenen ülkelerde kooperatif hukukunu teşkil eden kanun ve geleneklerin temellerinde yatan bir çok kurallar ve ortak uygulamalar gerçek bir birim niteliğindedir."

III) TÜRKİYE'DE KOOPERATİF MEVZUATI

Kooperatiflerin tümü tarafından gözönünde tutulup uygulanacak genel bir kanunun yokluğu dolayısıyla konu ile ilgili kanunî hükümler Türkiye'de uzun zaman özellikle karmaşık bir nitelik göstermiştir.

Kooperatifler, prensip itibarıyla Ticaret Kanunu'nun bir bölümüne alınmış belli bazı hükümlere tabî idiler. 29 Mayıs 1926 tarihli Ticaret Kanunu'nun kooperatiflerle ilgili bölümü, 1956 da kabul edilen 6762 sayılı kanunla tâdil olunmuştur.

Öte yandan, tarım satış kooperatifleri 21 Ekim 1935 tarihli 2834 sayılı Kanuna, tarım kredi kooperatifleri ise aynı tarihli 2836 sayılı Kanuna tâbî idiler. Küçük Sanat Kooperatifleri için ise, 10 Mart 1944

tarihli ve 513 sayılı Kararnâme, yapı kooperatiflerine de 7116 sayılı Kanun uygulanmaktaydı.

Şayanı arzu olmayan bazı hükümleri de ihtiva eden bu mevzuat fazlalığı, kooperatif hareketinin birliğine zarar veriyordu. Türk kooperatifçileri bu durumu hemen her vesile ile tenkit ediyorlar ve kooperatif şirketlerin tümüne kabili tatbik olan ve bu teşekküllerin özelliklerini de gözönünde tutan ayrı bir kanuna sahip olmak arzusunu izhar ediyorlardı.

Bu sebeple ülkenin sorumlu makamları 1949 yılında, Milletlerarası Çalışma Teşkilâtı Kooperatifçilik Servisi'nin eski başkanı M. Maurice Colombain'i davet ettiler. Bay Colombain, bu teşkilât tarafından kooperatifçilik hareketinin tüm olarak işleyişini yerinde incelemek ve sistemi islâh etmek için bir teklif hazırlamak ile görevlendirilmişti.

Bu ziyaretten sonra Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ne 1950 senesinin Mart ayında sunulan rapor, kooperatifçilik mevzuatı konusunda oldukça sert tenkitler ihtiva etmekteydi.

Raporda, çeşitli kooperatifleri çok farklı hükümlere tabi tutan vahdet yokluğundan başka, kooperatif hukukunun, kooperatifleri anonim şirket şekli almaya zorlayan ticaret hukukunun bir kolu gibi mütalâa edilmesinden şikâyet ediliyordu. Colombain'e göre böyle bir metodun mahzuru, kooperatiflerin çalışma şartlarını ağırlaştırma, zihinlerde büyük bir karışıklık yaratma ve kooperatifçilik ilkelerinin propagandasını ve kooperatifçilik eğitimini önemli derecede baltalama idi.

Raporda başka tenkitler de yer alıyordu :

"Vahdet noksanlığından ve kooperatif müessesesinin kendine özgü niteliğini gözönünde tutmadığından başka bu Kanun, uygulayıcıları pek iyi bildikleri başka kusurlar da taşıyordu.

"Ticaret Kanunu'nun kooperatiflerle ilgili hükümlerinde rastlanan temel noksanlık; yani diğer noksanlıkların da çoğunun sebebinin teşkil eden kusur, kooperatifçiliğin niteliğinin gözönünde tutulmaması, genel kurulda rey verme hakkı gibi önemli bir nokta hariç, kooperatiflerin birer ticaret şirketi imiş gibi mütalâa edilmesidir. Kuruluş formalitelerinin noter huzurunda yapılması (Md. 479) ve Bakanlar Kurulu'ndan izin alınması lüzumu (Md. 479) Kooperatiflerin süresinin tahdit edilmesi (480 ve 481 inci maddeler) normal olarak kooperatiflere uygun gelen şekil değildir. 1926 Kanununun Kooperatiflerle ilgili önemli diğer bir noksanı da etkili bir denetim mekanizmasını öngörmemesiydi.

1935 te kabul edilen kooperatif kanunları, birçok bakımlardan daha evvelki mevzuata nazaran ileri bir nitelik taşırlar. Bu kanunlar, özellikle, kooperatif mekanizmasından elde edilen tecrübeleri çok iyi bir şekilde meczetmişler ve kooperatiflerin yönetimi üzerinde olumlu sonuçlar veren birtakım denetim imkânları kurmuşlardır.

Fakat, bu kanunlar kooperatif müesseselere uygun bir mevzuat mahiyetini taşımaktan hâlâ çok uzaktırlar.

Bir kere, teferruata taallük eden birkaç nokta hariç bu kanunlar Ticaret Kanununun kooperatiflerle ilgili hükümlerini kaldırmış değildir, kooperatiflerin yeni bir tarifini getirmemektedirler ve bu itibarla da ticarî şirketlerle kooperatifler arasındaki karışıklık ve tereddütlerin devamına engel olamamaktadırlar.

İkinci husus, her iki kanun da çok serttir. Filhakika, geçmişin tecrübelerinden mülhem oldukları anlaşılan ve pratik ihtiyaçlara cevap verebilmeleri bakımından meşru sayılan bazı hükümler (2836 sayılı Kanunun 8 inci, 2834 sayılı Kanunun 9 ve 10 uncu maddelerinin hükümleri gibi) kanunda herhangi bir değişiklik yapılmadığı müddetçe, faydasız ve hesapsız bir şekilde genelleştirilmiş, mecburî ve donmuş bir şekle sokulmuştur. Bütün durumlara uygulanması mümkün olmayan bu hükümler, başka kooperatifçilik denemeleri bakımından yetersiz oldukları gibi, değişik bir gelişme safhasında da uygulanamazlar.

Meselâ bir ürünün pazarlanmasının masraflı hazırlama ve işleme çalışmalarını gerektirdiği hallerde (makinalar satın alınması vesaire gibi) bir satış kooperatifinin üyelerini, bütün ürününü kooperatife teslim etme ve bunu makinalar tamamen amortize edilinceye kadar mecburî kılma şıkkı akıllıca bir hareket olabilir. Ancak gelişme devresinde kooperatife sağlanan böyle bir hal çaresinin faydaları inkâr edilmemekle beraber, idareciler ve yönetim kurulu üyeleri için bir "miskinler tekkesi" meydana getirme tehlikesi de her zaman için varıttır. Bu sebeple, Amerika Birleşik Devletleri'nde en önemli tarım satış kooperatiflerinin büyük bir çoğunluğu ürünün mecburî teslimi şartından vazgeçmiş, ya da şartı yumuşatmış durumdadırlar. Her hal ve kârda, bu gibi hükümlerin yerini kanunda değil, fakat tüzüklerde olması icabeder. Böylelikle istenildiği anda kolayca fesih veya tâdil edilebilecekleri gibi, gerçek bir değer ifade etmeleri ve etkili olmaları için tarafların hür iradelerine dayanmaları icabeder. Bundan başka, halihazır mevzuatta, bu hükümlere uyulmadığı takdirde tatbik edilecek cezaların da taraflar arasında karşılıklı bir anlaşma neticesi olmaları icabederken, aşırı derecede katı olmaları dolayısıyla, uygulanmalarından birçok hallerde

sarfınazar edilmekte ve böylece de çalışmayan hükümler durumuna düşmektedirler.

Üçüncü husus, nihayet, 1935 yılı kooperatif kanunları denetimi örgütlemeyi ihmal etmemiş olmakla beraber; hedefi aştıklarını söylemek gerekir. Filhakika bu kanunlar yalnız kooperatiflerin kuruluşlarına ve kuruluş yerlerine ilişkin formaliteleri, emniyet tedbirlerini, izin tasdik işlemlerini, anasözleşmeleri ve tâdilleri, kredi kooperatiflerinin üyelerine verilebilecek kredilerin sınırları konusunda hükümler getirdikten başka, sevk ve idare kararlarına, genel kurullarda alınan kararların geçerliliğine kadar uzatmakla kalmamışlar, izin ve onayları Bakan (Ekonomi Bakanı) ve hattâ Bakanlar Kurulu seviyesinde bir karara bağlamak suretiyle de söz konusu emniyet tedbirlerinin uygulanmasını doğrudan doğruya Devlete ve onun organlarına bırakmışlardır.

Hülâsa; halihazırdaki mevzuatta, bütün kooperatifler ticaret şirketleri gibi mütalâa edilmektedir. Bunlardan bir kısmı gerçek bir denetim dışında çalışırken, diğerleri kooperatif ilkelerinden ziyade, otorite prensiplerine tâbi tutulmuşlardır."

Bu raporun kaleme alındığı tarihten sonra, Ticaret Kanunu, 1956 da kabul edilen 6762 sayılı Kanunla tâdil edilmiş bulunmakla beraber Maurice Colombain'in Türk Kooperatifçilik mevzuatı konusundaki tenkitleri bugün dahi bâkidir.

Bununla beraber Maurice Colombain sadece tenkitte bulunmuş değildi; ve raporu ek olarak, bir de "Kooperatifçiliğin Hukukî Statüsü Hakkında Kanun Ön Tasarısı"nı ihtiva ediyordu.

Bu Tasarı, burada hatırlatmakta fayda gördüğümüz özellikle bir kooperatifini de getiriyordu.

Filhakika, Tasarısının birinci maddesi şu şekilde kaleme alınmıştı:

"Kooperatif, aynı ekonomik güçlükler karşısında bulunan ve hak ve vecibe eşitliği esasına göre hür iradeleriyle biraraya gelen, başlıca bu güçlükleri yenmeye çalışan, müşterek maddî ve manevî avantajları için kendi ekonomik fonksiyonlarından bir veya bir kaçını devrettikleri bir teşebbüsten faydalanan değişik sayıda bir kişiler topluluğudur.

Bu kanun hükümlerini yerine getiren, ortak bir teşebbüsü yönetmemekle beraber, mesleklerini ifada ve ekonomilerinde, fikrî ve manevî şahsiyetlerinin gelişmesinde üyelerine yardımcı olmak amacını güden şahıs toplulukları da kooperatif sayılabilirler.

— "Kooperatifin faaliyeti, öngördüğü faaliyet konularının gerçekleştirilmesi için uygulanması gereken ekonomik ve sosyal yardımlaş-

ma fonksiyonları ile sınırlıdır. Kooperatif içinde siyasal veya dinsel nitelikte her türlü tartışma ve eylem yasaktır.”

Maurice Colombain'ın hazırladığı bu metin, aradan geçen yıllar boyunca pek çok kez elden geçirilmiştir. 24 Nisan 1969 tarih ve 1163 sayılı Kanunla da Türkiye Cumhuriyeti ilk defa olarak, kooperatifçilik hareketinin tamamını kuşatan bir hukukî statüye kavuşmuştur.

IV) 24 NİSAN 1969 TARİH VE 1163 SAYILI KOOPERATİFLER KANUNU

Genel kooperatifçilik kanunlarından evvel çeşitli özel kanunlar uygulamış memleketlerin hepsinde olduğu gibi, 24 Nisan 1969 tarihli ve 1163 sayılı Kanun da, bazı kooperatif tiplerine ilişkin eski metinlerdeki hükümlerin hiçbirini kaldırmamakta (21 Ekim 1935 tarihli ve 2834 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu, 21 Ekim 1935 tarihli 2836 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu, 7116 sayılı Yapı Kooperatifleri Kanunu), yeni hükümlerin ancak haklarında eski kanunlarda herhangi bir hüküm bulunmayan bu çeşitli kooperatiflere uygulanabileceğini belirtmektedir.

Buna karşılık 1163 sayılı kooperatifler Kanunu, 1956 tarihli ve 6762 sayılı Ticaret Kanununun altıncı bölümünde mevcut kooperatiflere ilişkin 485 ilâ 502 nci maddelerini kaldırmaktadır.

Bu Kanun dokuz bölüme ayrılmıştır.

Birinci bölüm, kooperatiflerin kuruluşu, onaylanışı ve anasözleşmelerinde mecburî ve ihtiyarî olarak bulunacak hükümleri göstermektedir.

Kooperatifleri tarif eden birinci maddesine göre, kooperatifler gerçek kişiler, kamu tüzel kişileri, belediyeler, köyler, özel idareler, dernekler tarafından kurulabilmektedirler.

Bu son derece geniş hüküm, özellikle kamu tüzel kişilerinin kooperatiflere üye olabilmeleri keyfiyeti, kooperatiflere, onları klâsik tip kamu teşebbüslerine yaklaştıran bir nitelik vermektedir.

İkinci bölüm ortaklık sıfatının kazanılmasına ve kaybedilmesine ve ortaklık sıfatının kaybedilmesinden doğan sonuçlara ayrılmıştır.

Kanunun 17 nci maddesinde, kendi isteği ile kooperatiften çıkan, ya da çıkarılan bir ortağın sermayesinden veya kooperatife yaptığı tevdiattan kısmen, ya da tamamen yoksun kalacağı hakkındaki bütün şartların hükümsüz olduğu belirtilmiştir.

Üçüncü bölüm, kooperatif sermayesinin teşekkül tarzı, ortaklık payları, ortakların hak ve sorumluluğu hakkındadır.

Anasözleşme hükümlerine göre, bu sorumluluk belli bir meblâğa kadar, ya da kooperatif sermayesine iştirak payının miktarı ile mütenezip olarak sınırlı, ya da sınırsız olabilir.

25 inci maddede "ticarî sır" olarak görülen kooperatifin işlerine ait bazı bilgilerin ortakların tamamına verilmeyebileceği öngörülmektedir.

Ote yandan, 26 ncı madde, kanun ve anasözleşme ile kendilerine tahmi edilmiş mükellefiyetleri yerine getirmeyen ortaklar ile altı ay evvel ortak olmayanlara genel kurula katılma hakkı vermemektedir.

Dördüncü bölüm gelir fazlalarının dağıtım şekli ve muhtelif yedek akçe ve yardım fonlarının teşkili ile ilgilidir.

Prensip olarak, gelir fazlaları bir yedek akçeye ayrılmalıdır. Bununla beraber, bu fazlaların ortaklar arasında muameleleri oranında bölünmesine imkân veren hükümler de mevcuttur.

Nihayet, bu sermaye paylarına en fazla % 7 oranında bir faiz de verilebilecektir.

Beşinci bölüm bir kooperatifin örgütüne, çeşitli organlarının çalışmalarına ve rollerine (genel kurul, yönetim kurulu, denetleme kurulu) ilişkindir.

Genel kurul kooperatifin en yüksek organıdır ve yönetim kurulu tarafından toplantıya davet edilir. Ticaret Bakanlığı da, ya doğrudan doğruya, ya da ortakların en az onda birinin talebi üzerine genel kurulu toplantıya çağırabilir.

Genel kurulun kararı kooperatif merkezinin bulunduğu yer mahkemesince, kanuna, anasözleşme hükümlerine, ya da "iyiniyet kaidelerine" aykırı olduğu takdirde iptal edilebilir.

Yönetim Kurulu üyelerinin kooperatif ortağı ve Türk vatandaşı olmaları şarttır. Denetleme kurulu üyeleri ise, kooperatif dışından seçilebilirler.

Altıncı bölüm, kooperatif birliklerine, merkez birliklerine ve Türkiye Millî Kooperatifler Birliğine aittir.

Bu bölüm, Kooperatifçilik Danışma Kurulu adı altında kooperatifçilik politikası konusunda Bakanlıklararası bir koordinasyon organını da öngörmektedir. 1931 yılındanberi Türkiye'de gerek teorik ve gerek-

se pratik alanlarda kooperatifçilik fikrinin gelişmesini sağlamaya gayret sarfeden Türk Kooperatifçilik Kurumu da bu organa dahildir.

Yedinci bölüm kooperatiflerin bilhassa birleşme halinde, dağılıma şartlarına, şekil ve sonuçlarına ilişkin hükümler getirmektedir.

Kooperatifin bütün borçları ödendikten sonra kalan mallar, ana-sözleşmede aksine bir hüküm öngörülmemiş olması halinde, dağılım anında kooperatife kayıtlı ortaklar arasında eşit olarak paylaşılır. Tasfiye sonunda arta kalan bu miktar, Türkiye Kooperatifleri Millî Birliğine veya Ticaret Bakanlığının emrindeki kooperatifçilik eğitim ve tanıtma millî fonuna da yatırılabilir.

Sekizinci bölüm Ticaret Bakanlığının kooperatifçilik konusundaki görev ve yetkilerini düzenlemektedir.

Bakanlık, kooperatif hareketinin hem rehberi ve hem de denetçisi durumundadır. Bir kooperatifin çalışmalarında bir usulsüzlük tesbit edildiği takdirde, Bakanlık bu usulsüzlüğü kooperatif hakkında fesih kararı alabilecek olan mahkemeye intikal ettirir.

Bakanlık, kooperatifler ile bunların birlikleri ve Türkiye Millî Kooperatifler Birliği'nin genel kurul toplantılarında temsilci bulundurur.

Nihayet dokuzuncu bölüm, çeşitli hükümleri ihtiva etmektedir: Kooperatiflerin siyasî faaliyet yasağı, kooperatiflere tanınan malî muafiyetler, gelir fazlalıklarından her yıl % 1 oranında yapılacak kesintilerle kooperatifçiliğin eğitimi ve tanıtılması için bir millî fonun finanse edilmesi; kooperatiflerle organları, ya da birlikleri arasında çıkan anlaşmazlıklar için hakem kurulları, kanunun tatbikinden doğan ihtilâfların ticarî dâvaya konu olacağı, daha evvel kurulmuş kooperatiflere anasözleşmelerinin yeni Kanuna uydurabilmeleri için tanınan süre vs.

Türkiye Millî Kooperatifler Birliği ve Kooperatifler Danışma Kurulu'nun kurulmasıyla, 24 Nisan 1969 tarihli ve 1163 sayılı Kanunun Türkiye'de kooperatif hareketinin, içinde olduğu kadar dışında da daha iyi bir koordinasyonuna imkân vereceği muhakkaktır.

Öte yandan, Kooperatifçiliğin eğitimi ve tanıtılması için bir millî fonun kurulması da, gelişmelerin henüz mahdut, hattâ mevcut olmadığı sektörlerde kooperatifçilik hareketinin gelişmesini kolaylaştıracaktır.

Bununla beraber Kanunda maalesef bazı boşluklar, vuzuhsuzluklar ve hattâ üzüntü verici hükümler de vardır.

Meselâ, kooperatif ortaklarının tamamına kendi kooperatiflerinin çalışmaları hakkında "ticarî sır" telâkki edilecek bazı bilgilerin veril-

mesini önleyen 25 inci maddesinin uygulanması, kooperatiflerinin yönetiminin bir teknisyenler (Müdür, ya da Yönetici) grubu eline geçmesine ve sözde "ticarî sır" bahanesi altında ortaklara kendi idareleri konusunda bilgi vermekten kaçınılabilmesine yol açabilecektir.

Öte yandan Kanunun 26 ncı maddesi ortaklık süresi altı ayı doldurmamış ortakların genel kurullara iştirak etmelerine müsaade etmezken, 35 inci maddenin bu gibi kimselere, kooperatife girdikleri andan itibaren kooperatif borçları konusunda eski ortaklar gibi sorumluluk yüklemesi anormal gözükmemektedir.

Üzerinde biraz daha tartışma yapılabilecek bir hüküm daha mevcuttur.

83 üncü maddede yer alan ve kooperatifin feshi halinde aktif fazlasının ortaklar arasında eşit olarak bölüneceğini âmir olan hüküm de dağıtımın, fesih anında üye bulunan kimselere veya bunların kanunî varislerine yapılmasını derpiş etmektedir.

Çok başarılı sonuçlar elde eden bir kooperatifte aktif fazlasını paylaşmak için üyelerce kooperatifin feshinin istenmesine yol açabilmesi bakımından bu hüküm tehlikeli görülmektedir.

Hüküm ayrıca, aktif fazlasının sadece fesih anında mevcut kooperatifçilere veya bunların kanunî mirasçılarında dağıtılacağını âmir olması bakımından da adaletsizdir. Çünkü bilindiği gibi, böyle bir aktif fazlalığı, artık tamamen ebediyete intikal etmiş bir kooperatif ortakları neslinin malî fedakârlıkları ve hattâ devletin yardım sayesinde elde edilmiş de olabilir.

Bu nedenle, bir kooperatifin dağılması halinde aktif fazlalığının, sermayeye katılma payları iade edildikten sonra, Kooperatifçilik eğitimi millî fonu'na devredilmesi tercih edilmelidir.

Bütün kooperatifçilerin bağlı buldukları kooperatiflerin çalışmasına tam bir şekilde iştirak edebilmelerini sağlamak ve bütün dünyada gerçek bir kooperatifçilik hareketinin şartlarını ve orjinalliğini meydana getiren kooperatif ilkelerine saygılı olmak suretiyle Türk kooperatifçilik hareketini mümkün olan en iyi şartlarda geliştirecek bir hukukî statüye kavuşulması için 24 Nisan 1969 tarih ve 1163 sayılı kanunun sür'atle tadilatına gidilmesi arzuya şayandır.

V) SONUÇ

Türkiye'nin halihazır kooperatifçilik mevzuatının incelenmesi umumî mahiyette bazı mülâhazaları gerektirmektedir.

Herşeyden önce ister Ticaret Kanunu'nda, ister çeşitli kooperatiflere ait muhtelif kanun ve nizamnâmelerde ve isterse 24 Nisan 1969 tarihli ve 1163 sayılı Kanunda olsun, kooperatiflerin çalışma şekline dair hükümlerin, arzu edilmeyen bir karışıklığı önlemek maksadıyla, kesin bir şekilde koordine edilmeleri gereği ortaya çıkmaktadır.

Bu ise, hiç şüphesiz, kabili tatbik bütün mevzuatı gözönünde tutmak suretiyle, kooperatiflerin tâbi olduğu resmî makamların hazırlayacakları örnek anasözleşmelere düşen bir görevdir. Örnek ana sözleşmeleri hazırlanması işi, umumî bir kooperatifler kanunu yanında özel hükümlere de sahip bulunan her memlekette karşılaşılan türlü sorunları getireceği cihetle, oldukça nazik bir konudur.

Öte yandan, şu ya da bu kooperatif çeşitlerini ilgilendiren genel mahiyetteki mevzuatın da, az çok uzak bir gelecekte, halihazırda yetersiz olmaları bakımından değil, fakat, bütün beşerî müesseselerde olduğu gibi devamlı bir gelişme içinde bulunmaları yüzünden kooperatiflerin, bu gelişmelere uygun bir hukukî dayanak ile donatılmasının gerekli olduğu da açıktır.

Özellikle âmme makamlarının kooperatiflerin faaliyetleri üzerindeki halihazır sıkı denetiminin azaltılması ve başka memleketlerde olduğu gibi, Türkiye'de de kooperatif birliklerinin bu denetimi bizzat sağlamaları düşünülebilir.

Bununla beraber, bu değişikliklerin gerçekleri de gözönünde tutarak ihtiyatla getirilmesi gerekir.

Bu konuda, bütün dünyada tanınan ve sayılan bir kooperatifçinin şu veciz sözlerini hatırlatmak yerinde olur : "Kooperatif hukuku, diğer herhangi bir hukuktan daha fazla, hayatın önünden gitmez, fakat hayatı arkadan izler."

Çeviren : Harun PASTANOĞLU

İSVİÇRE'DE KOOPERATİF HUKUKUN GELİŞİMİ

Kooperatifler Kanunumuzun İsviçre Borçlar Kanununun Kooperatiflerle ilgili hükümlerinden faydalandığı bilinmektedir. O itibarla İsviçre'de Kooperatif Hukukunun gelişimini anlatan bu çeviri yazı, ilgililerin ilgisini çekeceğini umut ederiz. Bu yazı, kuru bir çeviriden de ibaret değildir. Adı geçen kanun maddeleri, İsviçre Borçlar Kanunundan tam metin halinde tercüme edilmiş ve çevrilen madde ile ilgili Kooperatifler Kanunumuzun hükümleri de parantez içinde gösterilmiştir.

B. K. = İsviçre Borçlar Kanunu,

T. K. K. = Türk Kooperatifler Kanununu ifade etmektedir.

Yazan : Georges CAPITAINE

Hukuk Doktoru
Cenevre Üniversitesinde Doçent

Çeviren : Harun PASTANOĞLU

I — Doğuş

Kooperatif şirketin fiilen ortaya çıkışı, Rochdale Haksever Öncülerinin İngiltere'de, Kurbağalar Sokağında meşhur dükkânlarını işletmek üzere bir kooperatif vücutte getirmeleriyle 1844 yılı Aralık ayında olmuş ise de, (1) kooperatifçe **yardım ilkesi** İsviçre'de çok daha eski zamanlardan beri uygulanmakta idi (2-3).

İsviçre'de ortak menfaatların savunulması için bir birlik fikri, tohumlarını önce **siyasal alanda** atmıştır. Bu fikir, sağlam temellere oturan Konfederasyonumuz (İsviçre Devleti) kadar eskidir. Gerçekten,

(1) G. J. Holyoake : L'Histoire des Equitables Pionniers de Rochdale. (Rochdale Haksever Öncülerinin tarihi)

(2) H. Müller : Die Schweiz. Konsumgenossenschaften, ihre Entwicklung u. ihre Resultate, Zürich, 1896. s. 134 ve müt.

(3) İngiltere'de Rochdale öncesi için bk. Dr. G. Fauquet : Le Secteur coopératif, s. 56 ve müt; Marcel Boson, Le Coopérateur Suisse, 1959, s. 448 ve müt.

Ülkemizin üç ilkel Kantonu (mahalli devletler) ülkelerini korumak ve gelişmelerini sağlamak amacıyla, 1 Ağustos 1291 tarihinde, herbirinin işbirliğine dayanan kutsal bir bağ, kendi deyimleriyle bir "Eidgenossenschaft" vücade getirdiler.

Böylece, **ortak bir faaliyet ile** bir topluluğun karşılıklı yardımlaşması ve dayanışması fikri, aynen kooperatifçilikte olduğu gibi, İsviçre Devletinin daha doğuşunda mevcut bulunuyordu.

Bundan başka, XV inci ve XVI ncı yüzyıllarda bölgesel, ya da Kantonal en eski âdetlerimizde bugünün kooperatiflerinin bütün özelliklerini aksettiren **şahıs topluluklarının** varlığına da raslanmaktadır (4). "Waldgenossenschaften", "Alpgenossenschaften", "Weidegenossenschaften" vs. ler hep kooperatifçilikten önce mevcut gerçekten kooperatif teşekküller idiler.

Tarihimizde çok gerilere gitmeden, kooperatif Hareketinde XVIII inci yüzyılda, yani belli başlı Avrupa ülkelerinde bu Hareketin henüz hukukî ve pratik bir gelişme kaydetmediği bir devirde **üç dikkate değer kişinin** oynadıkları rolü ve yaptıkları etkiyi belirtmek yerinde olacaktır: **Henri Pestalozzi** (1746 - 1827), **Henri Zschokke** (1771 - 1844) ve **Emmanuel von Fellenberg** (1771 - 1844). Bu üç eğitimci ve insansever kişinin yazılarının ve eserlerinin bütün kooperatif Hareketin **nazarî ve tatbikî ilk temelini** teşkil etmiş olduğunu ileri sürmek mübalağa olmaz. Zschokke'nin "**Das Goldmachedorf**" (Altın yapan Köy) (1817) adlı Romanı, Fellenberg'in eğitim kuruluşları, Pestalozzi'nin öğrencileri, kooperatif fikirleri ile öylesine meşbu oldular ki, bu sonuncunun şöhretini hudutlarımızın ötesine götürdüler (5). Onların nazariye ve tecrübelerinden geniş surette esinlenen İngiltere'de Robert Owen ve Dr. King'e, Almanya'da V. - A. Hubert'e kooperatifçiliğin babaları denilmesi bugün artık tartışma konusu değildir (6).

İsviçre'de kooperatif düşüncenin başlangıcını eleştiren bazı yazarların (7) aksine, kooperatif fikir İsviçre'ye Almanya'dan ithal edilmiş, ya da alınmış değildir. Hiç şüphe yok ki, Almanca konuşan Kantonlarda, 1960 yılından sonra, Schulze-Delitzch'in, sonra Raiffeisen'in önemli etkileri olmuştur. Fakat unutulmamalıdır ki, Almanya'da koo-

[4] Dr. Henry Faucherre : "Der Gegenwartige Stand des schweiz. Genossenschaftswesen, 1939, s. 1.

[5] Abriss der Erziehungslehre Pestalozzis in Beziehung zum Genossenschaftswesens, 1939, s. 1; Louis Meylan : Pestalozzi et l'idéal coopératif, **Revue des Etudes coopératives**, Paris, cilt 41, yıl 1962, s. 29 ve müt.

[6] Dr. J. Faucherre : Grundriss der Genossenschaftskunde, Bâle, 1931 s. 12 ve 13.

[7] W. Kolatschek : La Banque Populaire Suisse, Berne, 1910, S. 3

peratif şirket, hatta yalnız türlerinden biri, kredi kooperatifi, ancak 1851 den itibaren kurulmaya başlamıştır.

Oysa, çok daha önce, (8), 1731 de, Berne'de, bu tür şirketlerin amacına benzer gayeli, kooperatif şeklinde örgütlenmiş bir "Prediger-Wittwen und Waisenliste" ye raslanmaktadır. Bâle'de 1777 de Isaak Iselin bir "Gesellschaft zur Aufmünterung u. Beförderung des Guten u. Gemeinnützigigen" kuruyordu. Ve gene işaret edelim ki, İsviçre'nin fransızca konuşan bölgesinde, XIX uncu asrın başından itibaren, henüz gerçek kanunî haklardan istifade etmeyen bu tür yeni şirketlere çok raslanıyordu.

1809 da Yverdon'da bir "Yverdon Peynirhanesi" (Fromagerie d' Yverdon) kuruluyordu. Croy'da, 1803 de "Société fromagerie de Croy" (= Peynircilik şirketi) teşekkül ediyordu. Schulze-Delitzch'in fikirlerinin İsviçre'ye nüfuz etmesinden çok evvel, 1812 de, "Aargauische Ersparnikasse" (Tasarruf Sandığı) doğuyor ve iki sene sonra da, 1814 de, "Caisse d'Epargne du District de Vevey" (Vevey Tasarruf Sandığı) (9) vücut buluyordu.

Merkezi İsviçre'nin tarımsal Kantonlarında, Napolyon harplerinden sonra tarımı tehdit eden ekonomik buhranın tesiriyle, hayvancılık ve kooperatifleri çoğalmıştır.

Bütün bu teşekküller, bizim bugün anladığımız anlamda bir kooperatif şeklinde henüz vücut bulmuş değillerdi. O devirde, "kooperatif şirket" **deyimi** henüz icadedilmemiş olduğu gibi, mevcut kanunlar da böyle bir şirket türünü henüz tanımıyordu. Ancak 1850 yılından sonra, ilk def'a 1851 de, "Tüketim Kooperatif Şirketi", "Konsumverein" (10) deyimini kullanmak şerefi Zürih şehrine aittir.

Bu topluluklar, o devirde hukuken kabul edilmiş ve hükmî şahsiyeti (tüzel kişiliği) haiz olan şu iki şirket şeklinden birini kabul etmek zorunda idiler : **anonim şirket**, yahut Alman hukukunun **Verein'** (11) (Birlik, ortaklık), **tam mânasında ortaklık**. Zamanın Kanton mevzuatının çeşitliliği, çok geniş çapta türlü kuruluşlara imkân veriyordu. Bu kuruluşları bugün modern kanunlarımızın kabul ettiği şu, ya da bu nev'i kuruluşa ithal etmek fevkalâde güç bir iştir. Bu ortaklıklardan birini kurabilmek için genellikle Kanton hükümetinin müsaadesini almak ye-

[8] Dr. H. Müller. Zik. es. s. 255, fas. 12.

[9] L. Kirchhofer, Beiträge zum Schweiz. Genossenschaftsrecht, Zürich, 1888, s. 7.

[10] Die Fortbildungschülerin, 13. yıl, 29 - 11 - 32 sayı, s. 4

[11] H. Baur, Der Genossenschaftsanteil bei der kapitalistisch organisierten Erwerbs u. Wirtschaftsgenossenschaften in der Schweiz, Berne, 1917, s. 2

terli idi. Ve bu müsaade, çok kere, kabul edilen şirketin (12) nev'i, ya da şekli değil, fakat sadece **kamu yararı amacı** gözönünde tutularak veriliyordu.

Fakat, bugün bütün bu toplulukları kooperatif şirket etiketi altında toplayan husus, **onların amaçları ile iç örgütlenmeleridir**, ki, bu noktalar her yönü ile, 1844 yılında "Rochdale Haksever Öncüleri Kooperatifi" adı verilen ilk gerçek kooperatif şirketin kuruluşundan sonra bütün dünyaya yayılan kooperatif ilkelerle uygunluk göstermektedir.

Bu kuruluşların hepsi sermaye değil, fakat **şahıs şirketleri** idiler. Bunlar, ortakları arasında münhasıran karşılıklı yardım, dayanışma ve hizmet amacı ile kurulmuşlardı. Ortakları lehine kazanç sağlamak, ya da kâr elde etmek gayeleri yoktu. Bu şirketler, geçim şartlarını düzeltmek zorunda olan, ya da arzu eden herkese açıktılar. Bu itibarla bunlar, sermayesi önceden tayin ve tespit edilen şirketler olmayıp, **değişen sermayeli ve değişen ortaklı kuruluşlardı**.

Anlaşıyor ki, bu yeni kuruluşların ortaya çıktığı bütün ülkelerde, onlara kanuni bir şekil vermek ve içinde buldukları gittikçe artan güvensiz durumdan onları kurtarmak için kanun koyucuya belli bir sürenin tanınması gerekmektedir.

II — İsviçre'de ilk Kanunlar

İsviçre'de kooperatif prensip, yukarıda açıklandığı gibi, senelerden beri, az çok pratik bir usul bulmuştu. Bazı Kantonlar, bu konuda kendi kanunî mevzuatını doğrudan doğruya ve sıkılarak kendisi hazırlamıştır. Bazı Kantonlar da bu alanı tam bir vuzuhsuzluğa, örf ve âdete terketmişlerdir. Konunun tam bir keyfiliğe kaçmasını önlemekle yalnız hükümet yetkilileri görevli idiler.

1853 den Haziran 1881 e kadar geçen zaman içinde İsviçre'de ticaret hukukunun tevhidine ilişkin çalışmalar, bütün ülkeye şamil kanun yapmak fırsatını vermiştir. Bununla beraber, bu, birdenbire de olmuş değildir. Prof. Eug. Hubert'in (13) belirttiğine göre, "Munziger ve Fick tarafından hazırlanmış olan Borçlar Kanunu tasarıları, kooperatif şirketler hakkında hiç bir hüküm ihtiva etmiyordu. Ancak Parlamento müzakereler sırasında ki, 1856 tarihli Zürih kanununda kooperatif şirketlere özel bir bölüm ayırmış bulunan Bluntschili'nin teklifi üzerine bu boşluk doldurulmuştur. Bluntschili'nin teklif ettiği metinler, önemli değişiklikler yapılmadan kabul edilmiştir, o surette ki, Bluntsch-

(12) Dr. H. Müller, zik. es. s. 256.

(13) Eug. Hubber ; Exposé des motifs, mart 1920, s. 141.

hili, İsviçre Ticaret Hukukunun ilk tevhidî olan 1881 tarihli Borçlar Kanununda görünen yeni bölümün yazarı olarak mütalâa edilebilir".

Bluntschili'nin teklifleri, esas olarak, aynı konudaki 1867 tarihli Prusya kanunundan esinlenmiştir. Bu teklifler, Haziran 1881 tarihli Federal Borçlar Kanununun 27 nci Başlığını teşkil etmiştir. Kanunun bu kısmı, 30 Haziran 1937 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır.

Bu kısa tarihsel açıklama gösteriyor ki, o devirde kooperatif düşünce, hukukî yönden, doğmak üzere idi. Kooperatif düşünce, bir çok pratik uygulamalara imkân hazırlamış ise de, henüz daha gerçek bir yoklama devresinde bulunuyordu. Bu itibarla bu konuda ilk kanunun, bütün vüs'atını ve sonuçlarını görmek için zaman yetmeyen ve henüz genç olan bir müessesenin çok şeyler vadeden gelişmesini birden frenleyebilecek mahiyette olmaması önemli idi. Kooperatifçilik konusunu, çok müşahhas ve çok düzgün bir biçimde düzenleyebilecek hukukî tecrübelerden yoksun bulunuyordu.

1881 kanun vazıı da, dışına çıkamayacağı çok sert bir kadro içinde, eleştirilen konu ile ilgili açık ve ayrıntılı hükümler getirmeyi ilk elde başaramayacağını anlamıştı. Kanun koyucu, Kooperatif Harekete bu kere hukukî temeller üzerinde ve fakat daima sür'atle değişebilecek mahiyette pratik zaruretlere göre gelişme sağlayacak **geniş bir tefsir imkânı ve elâstikiyet** veren metinler getirmeyi tercih etti. Gerçekten, eski Borçlar Kanununun (B. K.) 678 inci maddesi, elâstikî olduğu kadar vuzuhsuz olan şu metinle başlayan bu tür şirketler hakkında **menfi bir tarif** getiriyordu : "24 ilâ 26 nci başlıklarda tarifi yapılan şirketlerden birini teşkil etmeksizin, ekonomik veya malî bir amaç güden her şahıslar birliği bir kooperatif şirket kurmak için mecburdur".

Kooperatif şirketler hakkındaki bu ilk federal mevzuatın düzenlenmesindeki bu elâstikiyet, bu liberalizmin **kendine has mahzurları** da oldu. Müşahhas tarifler ve açıklıklar olmadığından, bu alandaki genel deyimler suistimallere sebep oldu. Pek az emredici hüküm ihtiva eden ve her şeyden önce bir sosyal faaliyetin temellerinin atılması keyfiyetini statülere bırakan bir mevzuatın hudutları içinde kooperatif şirketler, netice olarak, kendilerine uygun gelen herşeyi yapabilmişlerdir (14). 1881 tarihli Borçlar Kanunumuzun bu kısmının geniş surette tefsir edilmesi sayesinde kooperatif şirket şekli, yalnız anonim şirketin öngörüldüğü bir çok tipik durumlarda kabul edilmiştir. **İsminden başka** hiç bir şeyi kooperatif olmayan bir çok şirketler kurulmuştur.

[14] Bu konuda, H. Müller, 2. Jahresberichth des Genossenschaftsbundes für 1900, s. 69.

Bazı muayyen hallerde, anonim şirketlere ilişkin hukukî hükümler çok sert ve sıkı olduğundan (örneğin oy verme hakkının 1/5 olarak sınırlandırılması; kuruluş formaliteleri; ilâve ödemelerin çıkarılması; sermayenin tespit edilmesi vs.) çok daha yumuşak olan, kontrollere ve formalitelere daha az tâbi bulunan kooperatif şekil kabul edilmekle, bu hükümler yön değiştirmişlerdir.

İşte böylece, esaslı surette kapitalist olan ve kâr gayesi güden ortaklıkların, anonim şirketlerin sert hükümlerinden kaçmak için, kooperatif şirket şeklinde kurulmaya başladıkları görüldü. Yalnız personel yönleri ile kooperatif şirket şeklini kabul edebileceklerini uman kapitalist ortaklıklar, gerçekten kooperatif olan kuruluşlardan tamamen habersizdiler. Tesanüt, ortaklarının şahsen birbirlerine yardım etmesi, birlikte çalışması fikri, hemen kâr peşinde koşma amacının olmaması, ortakların ve sermayenin değişir olması, yeni ortakların serbestçe teşekküle girebilmesi ve çıkması, bütün bu temel kooperatifçilik ilkeleri onlarca meçhuldü (15).

Bu güya - kooperatif'ler (pseudo - coopératives), ya da Fransız doktrininin onları tanımladığı gibi "sahte kooperatifler" (fausses coopératives) (16), asrın başlangıcından buyana çoğaldılar. İş bankaları, sanayi teşebbüsleri, ticaret şirketleri, ve hatta açık bir şekilde spekülasyon yapan işletmeler, kanunî hükümlere mükemmel bir şekilde uyarak kooperatif şekli kabul ettiler. Dahası var : holdingler ve tröstler de kooperatif şekli benimsediler, çünkü kooperatif şekil onlara, anonim şirketten daha fazla zamanın icaplarına uyma kolaylığını veriyordu.

Görülüyor ki, eski Borçlar Kanununun 27 nci Başlığı saf kooperatif prensibi savunanlar tarafından yıllardan beri haklı tenkitlere konu olmuştur. 18 Aralık 1936 tarihli Borçlar Kanununun III üncü kısmının revizyonuna müncer olan çalışma ve müzakereler sırasında, devamlı ve etraflı münakaşalara, hatta taarruzlara vesile olan kanunun bu bölümü mevcut değildir.

O zaman birbirinden tamamen ayrı iki grup mevcut idi : **saf kooperatifçilik tezini** savunanlar ki, kelimenin ekonomik ve moral mânâsında saf bir kooperatif amacını gütmeyen her çeşit şirketin, kooperatif şekil altında barınmasına imkân verilmemesini istiyorlardı (17).

(15) A. Egger, zik. es. Brochure B.I.T. s. 7.

(16) Alfrede Nast : "Le Régime juridique des Coopératives" No. 40 ve müt.

(17) A. Egger, zik. es. brochure B.I.T. s. 12. "İsviçre kooperatifçiliğini temsil edenler, münhasıran gerçek kooperatiflere has bir kooperatif hukuku istemişlerdir". (Les représentants du mouvement coopératif suisse réclamaient un droit coopératif uniquement destiné aux véritables coopératives".

Liberal tez taraftarları ki, bu alanda bugüne kadar elde edilen tecrübelerin kökten bir değişikliğine müsaade etmediği, ancak halî hazır sistemde bazı düzeltmelerin yapılması ile yetinilmesini savunuyorlardı.

Bize göre iyi bir çözüm yolu, kelimenin tarihsel anlamında kooperatif şirketlere has organik bir mevzuat vücade getirmek suretiyle, haklı olan ortamı gözönünde tutan hal yoludur. Kooperatif şirketler hakkındaki eski hukukumuzun -ki geçici bir düzenlemeden başka bir şey değildi- köklü bir islâhata ihtiyacı olduğuna şüphe yok ise de, olaylarla pek uzlaşmaz bir değişikliğin; tecrübenin, tatbikatın ve iyi anlaşılmış bir genel menfaatin muhafaza edilmesini gerektirdiği kazanılmış sonuçları ve durumları da tehlikeye atması mümkün olabilir.

Kooperatif Hareketin isteklerini şöylece formüle eden Prof. A. Egger ile bu konuda aynı görüşe varılabilir : "Kooperatifçiliğin iktisadî ve ahlâkî prensiplerine hiç bir zarar vermeyen, gerçekten bir kooperatif statüsü olarak kalan, bütün kooperatif kuruluşları içine alan yeter derecede liberal bir statü meydana getirilebilir" (18). Milletlerarası Kooperatif Birliği (A.C.I.), 1921 yılında Bâle'de yaptığı Kongrede bu hususta şu dilekte bulunuyordu : "Kanun koyuculardan kooperatifçiliğin gelişmesine sun'î engeller çıkartmamalarını ve kooperatifçiliğin karakter ve esprisini gözönünde tutmalarını talep ediyoruz" (19).

Şahsen inanıyorum ki, 18 Aralık 1936 tarihli Borçlar Kanununun kısmen revizyonu (III ilâ V kısımlar) bu güzel çözüm yolunu bulmuştur. Eski Borçlar Kanunu kooperatiflere yalnız 37 madde tahsis ettiği halde, yeni kanunda kooperatif şirketler 29 uncu Başlık'ta' (Babta) 98 madde (828 den 926 ncı maddeye kadar) içinde yer almaktadır. Yeni kanun kooperatif şirketi, kooperatifçiliğin devamlı olarak ona vermek istediği tarihsel, sosyal ve ekonomik amacı gözönünde tutan ve sahte kooperatifler teşekkülüne giden yolu kesen, değişir sermayeli ve değişir ortaklı **özel bir şahıslar şirketi nev'i** şekline irca etmiştir.

III — Bugünkü mevzuat (18 Aralık 1936 tarihli Borçlar Kanunu)

Kanunun özelliklerini şöylece sıralayabiliriz :

1. **Ticarî olmayan, nev'i şahsına münhasır bir şirket** : Prof. Hubert' in Mart 1920 tarihli teklifi, kooperatif şirketi ticaret şirketleri arasında sokuyor ve heriki şirketi "**müşterek hükümlere**" tâbi tutarak kooperatif

[18] A. Egger, zik. es. s. 13

[19] "Revue Internationale du Travail", cilt 6. s. 192.

şirketi anonim şirkete bağlı kılıyordu. Aralık 1923 tarihli tasarı ile 1 Temmuz 1937 den beri yürürlükte bulunan 18 Aralık 1936 tarihli muadil Borçlar Kanunu ise, üçüncü kısmın başlığını açık bir surette "Ticaret şirketleri ve Kooperatif şirket" şekline koymakla kooperatif şirket, ticaret şirketler topluluğundan önce **çıkarmıştır**. Böylece, kooperatif şirket, bizim hukukumuzda, **bir ticaret şirketi gibi artık mütalâa edilemeyecektir** (20).

8 Kasım 1934 tarihli Tasarruf Sandıkları ve Bankalar Kanununda kanun koyucu, 13 üncü maddede "Kooperatif şirket şeklinde ticaret bankaları kurulamaz. Bu kanunun yürürlüğe girmesinden önce bu şekilde kurulmuş olan bir banka, bir ticaret bankası hüviyetinde ise, bankalar Komisyonu, anonim şirket, ya da hisseli komandit şirket şekline dönmesi için bankaya bir süre tanır..." hükmünü getirmekle, kooperatif şirket için, kredi kooperatifleri için, **en nazik bir alanda kooperatif şirket ile anonim şirket ayrımını önceden tasrih ediyordu**.

Kooperatif şirket şeklini kabul eden bankalar bugün Tasarruf Sandıkları ve Bankalar hakkındaki kanunun 15 ve 16 ncı maddelerinin emredici hükümlerine uymak şartıyla ancak tevdiat, yahut tasarruf Sandıkları, yahut Hipotek Sandıklarıdır. Bu konuda bir istisna, 1933 de kuruluşu sırasında İsviçre Devletinin büyük bir hisse ile katıldığı İsviçre Halk Bankası (Banque Populaire Suisse) ile 1927 de Bâle'de kurulmuş olan Kooperatif Merkez Bankası (Banque Centrale Coopérative) dir. İsviçre Halk Bankası hâlâ kooperatif şeklini muhafaza etmektedir. Bununla beraber, bu iki bankanın da işletmesi bir ticaret bankası karakterini alacak olursa, anonim şirket şekline dönüşmeleri herhalde gereklidir (21).

Kooperatif Hareketin taraftarları, kooperatif şirketin İsviçre Hukukunun **diğer ortaklıklardan kesin bir surette ayrılan** bir nev'i olarak kurulmasını da istemişlerdir ki, bu husus borçlar Kanununda yeter derecede olumlu bir şekilde gerçekleşmiş değildir. Guhl'dan (22) sonra, Borçlar Kanununun şirketleri arasında kesin bir ayrımı yalnız doktrin yapmıştır. Doktrin, kooperatif şirket ile sermaye şirketleri ve şahıs şirketleri arasında açık bir şekilde tefrik yapmaktadır. Bu ayrımı daha iyi

(20) B. K. nun revizyonu üzerine Federal Konsey'in 21 Şubat 1928 tarihli Bildirisi s. 7. p. 5.

(21) P. Rossy : Commentaire de la Loi fédérale sur les banques (Bankalar Kanununun Tefsiri), mad. 13. B. 1 ve 2.

(22) Th. Guhl, Ter. Desgouttes : Le droit fédéral des obligations (Federal Borçlar Hukuku) Şirketler hukukunun üç Bölümüne bakınız. s. 381, 414 ve 537. -G. Capitaine : La société coopérative (Kooperatif şirket), 1955 s. 9-11.

yapabilmek için, "diğer ülkelerin (örneğin Almanya, Fransa) modellerine uygun olarak, kooperatifçilik konusunu "Borçlar Kanununun **içinden çıkarmak suretiyle özel bir kanun içinde (23) toplamının uygun olup olmayacağı**" bile sorulmuştur. Fakat ilgili çevrelerle yapılan görüşmelerden sonra, pek haklı pratik sebepler yüzünden, tasarı kooperatif şirketi Borçlar Kanunu içinde bırakmıştır.

2. Borçlar Kanununun 828 inci maddesinde yapılan **bu seferki olumlu tarife** göre, kooperatif için gerekli olan unsurlar şunlardır :

a) Kooperatif şirket, **değişen sayılı bir gerçek, veya tüzel kişiler, veya ticaret şirketleri topluluğudur, birliğidir.** Bir veya bir kaç kolektif şirketin (24), basit komandit şirketin (kelimenin hukukî anlamında tüzel kişi değilse de), yahut hatta medenî kanuna tâbi derneklerin (İsviçre Medenî Kanunu mad. 60 ve müt.) gerçek veya tüzel kişilerle aynı seviyede olmak üzere, bir kooperatif şirketin ortağı olabilecekleri konusunda doktrinin (25) bugüne kadar kabul etmiş olduğunu tasarı açıkça benimsemek istemiştir. Oysa, Anonim Şirket **önceden tayin edilmiş sabit sermayeli bir ortaklıktır**, kooperatif şirket ise, her şeyden önce ekonomik menfaatlarını koruyabilmek için kişisel güçleri toplamak ister. Tüketim için, üretim için ihtiyaç olunanları temin etmek (küçük sanatkârlar), meslekî faaliyetinin ürünlerini pazarlamak için, meslekî faaliyetine gerekli olan kredileri en iyi şartlarla ve kolayca sağlamak için vs. (A.T.F. 72 II 91 ve Jd. T. 1946. s. 551), bir sermaye ödenmesi gerekli olmaksızın, bir grup insan diğer grup insanla şahsen işbirliği yapar.

Önemli olan ortağın yatırdığı veya yatıracığı paralar değil, fakat kişiliğidir. Böylece, genel kurulda ancak bir oyu olan (B. K. mad. 885), ortaklık sıfatıyla iştirak payını basit bir işlemle devredemeyen (mad. 849 ve müt.), kooperatifle olan ilişkileri ölçüsünde ancak elde edilen neticelere iştirak eden (ristrun, B. K. mad. 859, fık. 2) ortağın oy verme hakkı ile diğer bütün hakları **onun kişiliğine** bağlı bulunmaktadır.

b) **Kooperatif değişir sermayeli ve değişir ortaklı bir şirkettir.** Şahıslar ortaklıklarının karakteri iyice açıklandığı cihetle, eski B. K.

(23) Hoffmann Projesi. s. 102; A. Egger, zik. es. brochure B.I.T. s. 7, Dr. G. Keller, Uzmanlar Komisyonu başkanlığına ait rapor, raport de présidence de la Commission d'experts.

Reichsgesetz betreffend die Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften, 12 Ağustos 1896; Fransız kanunları, ezcümle Temmuz 1867 tarihli, mad. 48 ve müt; 7 Mayıs 1917, 25 Subat 1927, 27 Aralık 1923 tarihli ve özellikle 10 Eylül 1947 tarihli Kooperatifçilik statüsü üzerine olan.

(24) H. Kaufmann, Revue Internationale du Travail, cilt. 6. s. 171

(25) Commission du National, 828 inci maddenin metin tasarisında "tüzel kişiler" den bahsedecek yerde, "ticaret şirketleri" deyimini kullanmaktadır.

nunun aksine, yeni B. K. nunun üzerinde ısrarla durduğu nokta, ortaklar sayısının **değişir** olmasıdır. Ortakların sayısı, bu konuda anonim şirketlerde olduğunun tersine, kooperatifin bütün hayatı süresince, genel kuruldan hiç bir karar alınmadan, ya da kooperatif Anasözleşmesinde bir değişikliğe gidilmeden, artar ve azalır.

828 inci maddenin 2 nci fıkrasında "sermayesi önceden tespit edilerek kooperatif şirketler kurulamayacağı" ve 839 uncu maddenin 1 inci fıkrasında da "kooperatifin her zaman yeni ortaklar kabul edebileceğinin" belirtilmiş olması ile de **ortaklar sayısının değişirliği** üzerinde ısrar edilmiştir. Bu suretle, Anasözleşmelerinde sermayeyi sınırlandıran ve ortaklarına çıkış hakkı tanımayan, buna rağmen anonim şirketlere ait sert hükümlerden kaçınmak için kooperatif şirket şeklini kabul eden sahte kooperatiflerin kuruluşu imkânsız hale sokulmaktadır.

c) Kooperatifin amacı, "**müşterek bir eylem ile, ortaklarının ekonomik menfaatlerini bilhassa teminat altına almak**, ya da korumaktır."

Bir anlayışın ürünü olan bu metin, bir kooperatifin ortaklarının maddî refahlarını sağlamak amacıyla **birlikte yürütülen** bir teşebbüsün karakterini, özellikle bir kazanç teşebbüsünün zıddına bir hizmetler teşebbüsünün mahiyetini ortaya koymaktadır. Bu metne "bilhassa" kelimesinin ilâvesi, şirketin **ortak olmayan üçüncü kişilerle** olan iş ilişkilerinin tespitinde işe yarayabilir.

3. **Açık kapı prensibi.** Bu prensibin gereği, diğer bütün şirket nevlerinde olduğunun aksine, hiç bir statü değişikliğine, yani anasözleşme bünyesinde reforma gidilmeksizin, kooperatifin muhtemel sermayesi ile ortakları **sayısının artması ve azalması** imkânında saklıdır. Bu konuda yalnız yazılı giriş isteği, kooperatife kabul ile ilgili karar (B. K. mad. 840), hatta istifaya, ihraca, ya da vefata ilişkin bazı istisnalara (B. K. mad. 841) taalluk eden dahili formaliteler yeterlidir.

Ortağın her zaman çıkma hürriyeti ile ilgili olarak B. K. 843 üncü maddesi, teşebbüsün ekonomik ve malî durumunu sağlamak amacıyla, haklı sebeplere dayanması halinde Statünün, ya da bir sözleşmenin "**çıkma hakkının kullanılması**" nı **en çok beş yıl için kaldıracabileceğini** hükme bağlamıştır. İşte burada, şirketin hayatında çok şiddetli değişikliklerden sakınmak için, elde edilen tecrübelerin neticesi olarak yapılan revizyonla getirilmiş çok olumlu yeni hüküm bahis konusudur.

4. **Kuruluş kolaylığı.** Büyük sermaye ve şahıs şirketleri, Anonim şirketler ve mahdut mes'uliyetli Şirketler, için mevzuatta, kurucu genel kurul kararının alınması ve bilâhare statülerde yapılan bütün değişiklikler için (Borçlar Kanunu mad. 637, 647, 779, ve 784) resmî belde düzenlenmesi gerekli iken, kooperatif, **özel bir anlaşma ile**, bir bakan-

lık memurunun bulunmasına lüzum olmadan alınacak bir kararlar (noter, ya da bir başka memur) kurulabilmekte ve her zaman anasözleşmesinde değişiklik yapılabilmektedir.

Kanun koyucu burada ,az varlıklı halk sınıflarıyla bir ilişki kurulmuş olduğu ve mümkün olduğu kadar kuruluş masraflarının azaltılmasının uygun olacağı (26) fikrinden hareketle bu basitleştirme işlemini tasvip etmiştir (27).

Kanunkoyucu burada, az varlıklı halk sınıflarıyla bir ilişki kurulmuş resmi belgenin gerekli olmadığını açıkça belirtmekten epeyce sıkılmış gibi görüldüğüne de işaret etmek isteriz. 834 üncü maddenin 1 inci fıkrasında yazılı olan anasözleşmelerin, kurucular tarafından çağrılacak bir toplantıda görüşülüp tasvip edileceğinin belirtilmesi ile yetinilmiştir. Anonim şirketler (mad. 647) ile sınırlı sorumlu şirketler (Mad. 784) hakkında getirilen hükümlerin aksine, anasözleşme değişikliğine müncecer olacak genel kurul kararlarının şekline dair hiç bir hüküm vazedilmemiştir. Fakat, bununla beraber, orijinal anasözleşmenin yazılması ve tasvibi resmi bir belgeyi gerektirmemekte ise de, statü üzerinde bilâhare yapılacak tadilatın bir bakanlık memurunun huzuruna lüzum kalmadan bir toplantıda yapılması gerekeceğini de kabul etmek lâzımdır.

5. Demokratik örgütlenme ve ortaklar arasında muamele eşitliği. İsviçre'de kooperatif şirkette **ortağın kişiliği**, ekonomik kabiliyetleri ile birlikte, teşekkülün bütün organlarında ve işlemlerinde ön plâna konulmuştur. Herşeyden önce asıl olan insandır (kadın, ya da erkek), yoksa onun şirkete getirdiği para değil.

Bu düşünceden hareket eden Kanun, 854 üncü maddesinde **ortaklar arasında hak ve vecibe eşitliğini** tesis etmiştir. Ve kooperatif hukukunda şu yeni zihniyet hakim olmuştur : **iyi niyet zorunluğu**. 866 ncı madde bunu şöyle belirtiyor : "Kooperatif menfaatlarının korunmasında ortaklar, iyi niyet ile hareket etmek zorundadırlar". Böylece, ortaklar kooperatife zarar dokunabilecek mahiyette bütün eylemlerden kaçınmakla yükümlü kılınmışlardır. Örneğin, ortaklar, mensubu oldukları kooperatifle rekabet edemezler, kendi kooperatiflerinin temayül ve prensiplerine rakip bir başka kooperatife giremezler (28). Bundan başka ortaklar, mümkün olduğu ölçüde kooperatif hizmetlerinden yararlanmak zorunluğundadırlar. Ortaklardan hiç biri, kooperatif amacın ge-

(26) Federal Mahkeme (T.F.) bir kooperatifin ortaklarının sınıflandırılmasında da aynı fikirdedir.

(27) Federal Konsey'in 21 Şubat 1928/87 tarihli Bildirisi. A.T.F. 78 III 33 ve J. d. trib. 1952/407

(28) A.T.F. 69 II 41 ve J. d. T. 1943/422

rektirdiği maddî, hatta manevî desteği göstermekten kaçınmaz. Kooperatifi anonim şirketten kesin bir surette ayıran, ortak ile kooperatif arasındaki işte bu devamlı irtibat ve münasebetlerdir.

Bu iyiniyet vecibesinin en önemli sonucu, buna aykırı hareketin, Borçlar Kanununun (B. K.) 846 ncı maddesinin 2 nci fıkrasında belirtilmiş olan **kooperatiften her zaman için ihracın haklı sebeplerini** teşkil etmesidir (29). Tatbikatta bu hüküm, kooperatiflere, senelerce teşekkülle hiç bir iş münasebetinde bulunmayan (örneğin kooperatiften satın almayan, ya da kooperatife satmayan) ortakları bir, ya da iki ihtardan sonra, listeden silme imkânı vermektedir.

Ortaklar arasında muamele eşitliği prensibinden ileri gelen kooperatif hukukunun kendine özgü bir başka karakteristiği, "**Bir kişi = bir oy**" şeklindeki Rochdale ilkesinin B. K. nun 885 inci maddesinde yerini almış olmasıdır. Şu anlamda ki, kooperatifin sermayesine katılma payı ne olursa olsun, **her ortağın genel kurulda yalnız bir oyu vardır**. Bu oy hakkı, ortağın taahhüt etmiş olduğu ortaklık payı tamamen ödenmemiş olsa bile, (30) kooperatife kabul edildiği andan itibaren kendisinin olur. Kooperatifin bütün faaliyetlerinde bu kaide hâkimdir. Yalnız kişisel hakların kullanılmasında değil, fakat müsbet işletme fazlalarının dağıtımına (mad. 859), bir ortağın kooperatiften çıkmasına (mad. 864) ve tasfiye halinde net aktifin paylaşılmasına (mad. 913, fık. 2 ve 3) ilişkin hakların kullanılmasında da aynı kaide hâkimdir. Bütün bu hakları kullanma ölçüsü, ortağın kooperatife getirdiği sermaye değil, fakat **ortağın kooperatifle olacak şahsî ilişkileri**, ya da **kendisidir**.

B. K. nunun 885 inci maddesinin bir kişiye bir oy kaidesi, **sahte kooperatiflerin kuruluşunu** bu def'a imkânsızlaştırmıştır. Filhakika bu kooperatiflerde ortakların, nüfuzu, şirkete getirdikleri paraların miktarı ile mütenasip olarak alınan kararlara müdahale eden gerçek hissedarların nüfuzu gibi idi (31).

Bu temel kaideye bir istisna getirilmiştir. Bu konu, aşağıda 9 numaralı bölümün 3 üncü kısmında Murahhaslar (Delegeler) Kurulu bahsinde ele alınmıştır.

Sosyal ya da kollektif bir hareketi mümkün kılmak için, genellikle şirketler hukukunda yeri olmaması halinde, şahıslar şirketi olarak kooperatif, **bir azınlık topluluğunun, ya da ortağın şahsen müdahalesi** imkânını tanımalıdır. Bu görüş, B. K. nun 890 inci maddesinin 2 nci fıkrasının

[29] Bu konuda, A.T.F. 69 II 41 ve J. d. T. 1943/422 ve 71 II 91 J. d. Trib. 1946/546.

[30] F. de Steiger, Die Schweizerische AG., yıl 1948, 49/91

[31] A.T.F. 72 II 91 cons. 3 ve J. trib. 1947/550, cons. 3

da uygulamasını bulmuştur. Filhakika bu fıkra hükmüne göre, Genel Kurulun hakkından ayrı olarak, ortaklardan enaz onda biri, haklı sebepler göstermek kaydıyla, Yönetim Kurulu üyelerinin, ya da denetçilerin azlini hâkimden doğrudan doğruya talep etmek imkânına sahiptir. Bindiği gibi, anonim şirketlerde azil hakkı ancak genel kurula, yani yönetim kurulu üyelerini ve denetçileri seçmiş olan organa verilmiştir (B. K. mad .705). Burada, bir genel kurulun, ya da delegeler heyetinin ilk kararını, ya da fikrini önceden elde etmek isteyen ortakların onda birinin kullandığı şüphesiz çok özel bir hak bahis konusudur (32).

6. **Risturn ve "hizmet" prensibinin üstünlüğü.** Ortaklarının ekonomik menfaatlarının korunması için kurulmuş bir hizmetler şirketi olan (B. K. mad. 828) kooperatif, bütün ticaret şirketlerinin aksine, malî bir amaç güden, doğrudan doğruya kâr elde etmek isteyen, kazanç gayeli bir teşebbüs olmamalıdır. Anasözleşmede aksine hüküm yoksa, kooperatifin işletme fazlasının sosyal fona ilâve edileceğini, Statünün iştirak paylarına bir pay verilmesini öngörmesi halinde, cari faiz, ya da temettü haddinin **azami seviyesinin** (33) tahdit edileceğini belirtmek suretiyle, B. K. nun 859 uncu maddesi, açık bir şekilde bu temel prensibi vazetmiştir.

Borçlar Kanunu 828 inci maddesinde kooperatifin yaptığı tarife uygun olarak, 859 uncu maddenin 2 nci fıkrasında, işletme fazlalarının, anasözleşmede yalnız belirtilmiş olması halinde, başka bir açıklığa lüzum kalmaksızın, her **ortağa işletmeden** faydalanması nisbetinde, **risturn şeklinde** dağıtılacağı öngörülmüştür.

Büyük İngiliz devletadamı Gladstone'un "XIX uncu yüzyılın en büyük ekonomik keşfi" dediği **risturn**, her türlü gerçek kooperatifin esasıdır.

Kooperatifçilik, Rochdale Haksever Öncüleri tarafından ortaya atılmış olan bu ekonomik prensipten hareket eder. "Bir teşebbüste başarı faktörü, sermayeden ziyade müşteriye aittir. Ve kazancın, bu sebeple, davranışlarıyla teşebbüsün refahını sağlayanlara gitmesi doğrudur." Gerçekten risturn, ortağın kooperatifi ile olan iş münasebetleri (mübayaa, satma, mal ve hizmet temini vs.) oranında, bir "**fazla - alınanın**", ya da bir "**çok az ödenenin**" **ortağa iadesinden** başka bir şey değildir.

Böylece, kooperatif ile ortaklarının arasındaki ilişki, diğer herhangi bir şirketten daha iyi bir şekilde ifade edilmiş olmaktadır. Risturn

(32) A.T.F. 72 II 91 ve J. trib. 1946/556

(33) Millî Konsey, azami % 5 bir faiz haddi teklif etmişti (çevirenin notu).

sistemi, ortağı şahsen ve devamlı olarak kooperatifin kaderine bağlamakta ve ortağın kooperatifle olan iş münasebetleri sebebiyle de onu doğrudan doğruya mükâfatlandırmaktadır. Risturn ortağı, ortaklığın faal ve bilinçli bir unsuru yapmaktadır. Oysa, hissedar, şirket dışı şahısların şirketle olacak faaliyetleri ile mütenasip olarak, genellikle yalnız kendi sermayesinin nemalanmasını bekleyen pasif bir varlıktır.

Bütün ortaklar yararına olarak aynı yardımlaşma ve hizmet görme amacı içinde aynı ortaklaşa çalışma prensibi, kooperatiften **çıkan ortaklar** için olduğu kadar, net aktifin kullanılması bahis konusu olduğu zaman kooperatifin **tasfiyesi halinde de** kendini gösterir. Gerçekten, B.K. nun 865 inci maddesinde " Anasözleşmede hüküm yoksa, çıkan ortaklar ve onların mirasçıları, kooperatifin varlığından hiç bir hak talebinde bulunamazlar" kaidesi vazedilmiştir. Başka bir ifade ile ortaklara **ortaklık paylarının miktarından bir şey ödenemez ve herhangi bir aktifin dağıtımında kanunî bir hak ileri süremezler.** B. K. nun 913 üncü maddesinin 2 nci fıkrasında, her türlü borçlar ödendikten sonra, tasfiye halinde, net aktif fazlasının "Anasözleşme müsaade ettiği takdirde, ortaklar arasında dağıtılabileceği" açıklanmıştır.

Görülüyor ki, kooperatif hukukunun özelliği şurada ki, hissedarın (B. K. mad. 660 ve 745) (34) **aksine, kooperatif ortağının ne kooperatifin varlığı, ne kazançları, ne de safi tasfiye varlığı üzerinde kazanılmış kanunî hakkı yoktur.** Ortağın kooperatifin varlıkları, ya da gelirleri üzerinde bir hak iddiasında bulunabilmesi için, bu konuda anasözleşmede açık bir şekilde hüküm bulunması gerekmektedir. Ve hatta, işletme fazlalarının dağıtımını prensibi tespit edilmiş olsa dahi, bu dağıtım, başka bir açıklamaya lüzum kalmaksızın, risturn şeklinde (Mad. 859, fık. 2), sonra anasözleşmede aksine hüküm yoksa, tasfiye gününde, mevcut ortaklar arasında şahıs başına (mad. 913, fık. 3) yapılacaktır. Kredi kooperatifleri hariç (mad. 861) (35), fazla kazanılmış olsalar dahi kanun yüksek faizli temettü, ya da faiz ödenmesini her durumda men ettiğinden, sözü edilen iki dağıtım şekli mecburî olmaktadır.

Kooperatifçilik konusunda düşünce, sermayeleri nemalandırmak değil, fakat şahısları birbirlerine yardım ve hizmet ettirmek amacı etrafında toplanmaktadır. Şu fikirden hareket edilmektedir : yıllarca koo-

[34] A.T.F. 54 II 24

[35] Kredi kooperatifleri statülerinde değişik dağıtım sistemi gösterebilmektedirler. İsviçre Borçlar Kanununun 861 inci maddesinde şöyle denilmektedir : "Kredi kooperatifleri, statülerinde, bundan önceki maddelerde gösterilen dağıtımdan farklı bir işletme fazlalarının dağıtımını öngörebilirler, fakat bu keyfiyet mecburî değildir. Bu kooperatifler yedek akçeler de teşkil edebilir ve bunları bundan önceki maddelerin hükümlerine uygun olarak kullanabilirler." (çevirenin notu)

peratifin hizmetlerinden, faaliyetlerinden yararlanmış olan ortaklar, kooperatiften beklemiş oldukları her şeyi elde etmiş olmanın verdiği memnuniyetle, artık miktarı ne olursa olsun birkaç kuruluşun daha ödenmesi talebinde bulunmaksızın, teşekkürden ayrılabilirler, ya da teşekkürün dağılmasına karar verebilirler.

Böylece, bizim kanunumuz, komşu ülkelerin bu nev'i şirketlerle ilgili mevzuatından daha açık ve **tarihsel gerçeklere daha uygunluk gösteren** bir mantıkî ve saf bir mevzuat olarak görünmektedir (36). Bu noktada İsviçre Borçlar Kanunu, bir asırdan fazla bir zaman önce Rochdale Haksever Öncüleri tarafından tohumları atılmış gerçek bir zemin üzerinde hiç bir **şüpheyeye yer vermeyecek** bir şekilde bina edilmiştir.

7. Ortaklık payının hukukî mahiyeti. İştirak payı, ortak olmanın bir şartı değil, fakat bir neticesidir (37 - 38). Ortaklık payı yalnız kooperatiflerde bahis konusu olmaktadır. Bu pay, ortağın bir kısım hak ve vebelerini temsil eder : paralı kısmını. Ortaklık sıfatı, ortaklık payından ayrı olarak doğar, devam eder ve kaybedilir (39). Ortaklık payına sahip olunmadan, ortaklık payını ibraz etmeden ortak olunabilir ve kanundan ve anasözleşmeden doğan bütün haklar kullanılabilir. Ortaklık sıfatı **daha başka vasıtalarla kazanılır** : kooperatife kabul edildiğinin bildirilmiş olması, ortaklığın tasdikini gösteren bir kartın alınmış bulunması, ortaklar kütüğüne geçtiğinin tespit edilmiş olması vs. gibi.

Başka bir ifade ile, ortağın kişisel hakları, yani bu tür şirketlerde esas olan haklar, herhangi **bir senede bağlı değildir**. Bu haklar, her türlü ispat edici belge ile kullanılabilirler. Eğer sermaye iştirak (ortaklık) payları çıkarılmış ise; bunlar, yalnız **paralı hakları** temsil ederler. Bir ortak, kooperatifin sermayesine katıldığını bununla ileri sürer. Bu açıdan, esaslı bir kişisel hak olan risturn, sermaye iştirak payının bir parçası değildir ve ondan tamamen ayrı olarak istenebilir ve adı bir temlik de devredilebilir (B. K. mad. 164 ve müt.).

[36] Deutsches Genossenschaftsgesetz (Alman Kooperatifler Kanunu), 19, 20, 43, 48, 9173 üncü paragraflar; Codice Civile Italiano (İtalyan Medenî Kanunu) madde 2529, 2536 ve 2539. Loi française sur les sociétés de juillet 1897 (1897 Temmuz tarihli Fransa Şirketler Kanunu) madde 48 ve 52, ve loi française du 7 mai 1917 sur les coopératives de consommation (Tüketim kooperatifleri hakkında 7 mayıs 1917 tarihli kanun) madde 1, 3 ve 4; loi du 10 septembre 1947 portant statut de la coopération.

[37] G. Capitaine : De la nature juridique des parts sociales des sociétés coopératives : "Revue de droit suisse", 53 No. 3, yıl 1934.

[38] A.T.F. 78 III 33 cons. 8 ve J. trib. 1952/409

[39] O. Gierke : Die Genossenschaftstheorie, 287 ve müt. Ayrıca B. K. mad. 849 ve A.T.F. 72 II 91, J. d. T. 1946/546.

B. K. nun 852 ve 853 üncü maddeleri bu noktayı açıkça belirtmiştir: "Anasözleşme, ortaklık sıfatını gösteren bir belgenin tanzimini öngörebilir (fakat mecburiyet yoktur). Ortaklık sıfatı, ortaklık payında da gösterilebilir". Bu takdirde bu ortaklık payı, ancak ispat edici bir belge, **ortaklığı gösteren basit bir kâğıttır**. Bu kâğıdı ispat edici başka vesikalarla değiştirmek her zaman için mümkündür (40).

Anonim şirket hisse senedinin aksine, kooperatif ortaklık payı, ortaklık haklarını bünyesinde toplamaz, şu kadar var ki, ortaklık senedi olmadan, sözü edilen haklar **ne** kullanılabilir. **ne de** devredilebilir. Buradan B. K. nun 853 üncü maddesinin 3 üncü fıkrasının şu emredici ve kesin hükmüne varılmaktadır : Bir kooperatifin ortaklık payları "kıymetli kâğıt vasfında değildir ve sadece ispat vesikasındırlar" (41). Sermaye iştirak payları ancak nama yazılı olabilir. Nihayet bir kooperatif, ne hakların kullanılmasında öncelik tanıyan (42) paylar, ne de kârdan özel hisseye hak veren paylar çıkarabilir. (42)

Binnetice, ortaklık paylarının kaybedilmesi halinde iptali, değerli kâğıtların iptaline ilişkin hükümlere tâbi değildir (mad. 971, 977, ve 981 ve müt.), fakat bir alacağı temsil eden değersiz kâğıtlar hakkındaki hükümlere tâbidir (B. K. mad. 90) (43). Esasen, kooperatifler genellikle, kaybolan ortaklık paylarının iptali için, kendileri tarafından serbestçe tespit edilen, bir süre içinde bir veya bir çok yayın organı, ya da ihbar yolu ile netice alabilecek, bu konudaki kanun hükümlerine aykırı düşmeyecek ve memnuniyet verecek (44) bir karmaşık sistem kabul etmişlerdir.

Buna mukabil, bu alanda gayri tâbiilik, muhtemelen ortaklık payına bağlı **kuponlarda** görülmektedir. Bu kuponlar, ortaklık payından ayrıldıkları andan itibaren, hamiline muharrer "sentu lato", **değerli kâğıt** vasfını kazanmaktadır (45). Bu münferit kuponların kaybolması halinde, B. K. nun hamiline yazılı kayıp senet kuponları hakkındaki 987 inci maddesi hükümlerine göre, bedellerinin mahkemeye tevdi edilmesine dair usulün uygulanması yerinde olur.

(40) A.T.F. 53 II 294.

(41) Türk Kooperatifler Kanununun 18 inci maddesinin getirdiği hüküm aynı görüşü ifade etmektedir. (çevirenin notu).

(42) F. de Steiger, zik. es. s. 27

(43) H. Baur : Der Genossenschaftsanteil bei den kapitalistisch organisierten Genossenschaften in der Schweiz, s. 63.

(44) T.F. ve A.T.F. tarafından da kabul edilmiştir. 51 II 322, cons. 5 ve J. trib. 1926, s. 39, fas. 5.

(45) Staub : Kommentar zum Handelsgesetzbuch, 9. baskı. 213 par.

8. **Ortağın muhtemel kişisel sorumluluğu.** Gözden geçirilmiş olan Borçlar Kanunu, eski kanunun bu alanda yarattığı durumu tamamen değiştirmiştir. Yeni kanun, 868 inci maddesinde, esas itibariyle, şirketin borçlarından **dolayı yalnız kendi malları ile sorumlu olacağını**, ve bu suretle, ortakların sınırlı, ya da sınırsız kişisel sorumluluğunun **Anasözleşmede hüküm bulunmasına bağlı** bulunduğunu öngörmüştür (mad. 868, 869, 870). Yeni kanunla, kooperatifin malları ile teminat altına alınmış olan kooperatif borçlarından dolayı, **ortakların sorumsuzlukları** kabul edilmiştir. Şartlar ne olursa olsun, sigorta sözleşmeleri hakkındaki Federal kanuna tâbi ruhsatnameli sigorta şirketleri, ortaklarının kişisel sorumluluğunun aranacağına dair anasözleşmelerine hiç bir hüküm koyamazlar (mad. 869, fık. 1, ve 870 fık. 1).

Ortakların kişisel sorumluluğu anasözleşmelerde tayin edilecek **diğer olağan veya olağanüstü mükellefiyetlerle** (giriş ödentisi, aynî katılma, hizmet görme, ek ödeme gibi) **birlikte mevcut olabilir.** Yeter ki, anasözleşmeler bu konuda açık ve seçik hüküm getirmiş olsunlar.

Kişisel sorumluluğu, ya da ek ödemeleri kabul etmiş olan bir kooperatife girecek adaylar için giriş isteği ancak, bu mükellefiyetlerin aday tarafından **açık surette görülüp kabul edilmesi** halinde onun hakkında geçerlilik ifade eder, (Mad. 840, fık. 2) (46).

Eğer bir kooperatif, bir anasözleşme değişikliği ile getirilen kişisel sorumluluğu kabul ediyorsa, bu değişiklik kararına katılmayan ortaklar, kararın ilânından itibaren **üç ay içinde kooperatiften çıkma hakkına** sahiptirler (mad. 889, fık. 2).

Borçlar kanunu böylece **üç tür kooperatif** tanımaktadır :

1) **Ortaklarının kişisel sorumluluğu olmayan kooperatif şirket.** Eğer Anasözleşme, **ortakların sınırlı, ya da sınırsız sorumluluğunu açıkça belirtmemiş ise**, bu takdirde, kanuna göre (B. K. mad. 868) müşterek hukuk şirketi bahis konusudur. Bu bahiste Alman hukuku, karşıt bir prensibe istinat etmektedir. Buna göre, Anasözleşmede hüküm olmasa bile, sorumluluk kaideten "ex lege" mevcuttur (47).

Böyle bir nev'i kooperatif şirket, ortaklarının şirket sermayesine yapacakları nakdî, ya da aynî katılmaların ötesinde onların sorumluluğunu aramaya anonim şirketle dikkate değer bir benzerlik gösterir. Fakat, Kirchhofer'in çok haklı olarak söylediği gibi, anonim şirket ile olan

(46) A.T.F. 78 III 33 vı J. d. T. 1925/407. "840 inci maddenin 2 nci fıkrası, bir kooperatif şirketin ortaklarının hukukî konularda çok kere cahil kişiler olduğu ve işlerden anlamadıkları keyfiyetini açıkça gözönünde tutmak istemiştir".

(47) Alman Kooperatifler Kanunu, par. 105

bu benzerliğine rağmen kooperatif, ortaklarının kişisel sorumluluğu olmadan dahi, kendine has örgütü ve diğer özellikleri yüzünden gene de gerçek kooperatif olarak kalmaktadır (48).

2. Ortaklarının sınırsız sorumluluğu olan kooperatif şirket. Eğer **Anasözleşme ortaklara açıkça sınırsız sorumluluk yüklemiş** ve bu mükellefiyet **Ticaret Siciline kaydedilmiş** ve İsviçre Ticaret Sicili Gazetesi'nde (Feuille Officielle Suisse du Commerce) **yayınlanmış** ise, sınırsız sorumlu bir kooperatif mevcut demektir (B. K. mad. 869 ve 835-836).

Eski kanunda bu, müşterek hukuk şirketi idi. Rochdale Öncüleri bu şirketi, bu konudaki ilk İngiliz kanununda alelâde bir şekil olarak kabul etmişlerdi.

Bu ahvalde, prensip olarak, ortakların aralarında zincirleme sorumluluk fakat kooperatifin alacaklılarına karşı ikinci derecede bir sorumluluk bahis konusudur.

3. Kişisel sınırlı sorumlu kooperatif şirket. Eski kanunda böyle bir kooperatif yoktu, fakat tatbikatta kabul ediliyordu (49). Yeni B. K. 870 inci maddesinde sınırlı sorumlu kooperatifi açıkça kabul etmiştir. Sınırlı sorumlu kooperatifler de, sınırsız sorumlu kooperatifler hakkındaki hükümlere tâbidirler. Ancak, kooperatif şirketlerin iflâsına dair olan Federal Mahkeme Kararı, (mad. 17 ve 20), **ortaklar arasında müteselsil mes'uliyetin Anasözleşmelerden çıkarılması** imkânını vermektedir.

Demek oluyor ki, ya ortak başına, ya da her ortağın taahhüt etmiş olduğu ortaklık payı ile orantılı olarak âzami bir meblâğın tayini suretiyle önceden tespit edilmiş ve tâli derecede bir sorumluluk bahis konusudur. Eğer Anasözleşmede bu hususta bir açıklık yoksa, bu takdirde son şekil, yani ortaklık payları oranında bir sorumluluk uygulanır (mad. 870, fık. 2).

Eğer Anasözleşme, **ortaklar arasında zincirleme sorumluluğu** ön görmüş ise, bu takdirde sınırsız sorumlu bir kooperatif bahis konusu değildir, zira her ortak, anasözleşmede tayin edilmiş olan bir meblâğa kadar, ödeme gücü yerinde olmayan diğer ortaklardan alınamayacak olan miktarlardan ancak sorumlu olacaktır.

Ortakların sınırlı sorumluluğu Anasözleşmeye, ya da kanuna göre (Mad. 870, fık. 2) taahhüt edilen ortaklık paylarının miktarına tâbi ise,

(48) L. Kirchhofer, zik. es. s. 47.

(49) A.T.F. 49 II 388; 57 II 522; 62 III 154.

ya eşit olur, ya da eşit olmayabilir. Bir ortak bir sermaye iştirak payı taahhüt ederken, diğerleri iki, ya da üç pay taahhüt edebilirler ve böylece, bu sonuncuların sorumluluğu birincinin sorumluluğundan iki, ya da üç kere daha fazla olur.

Ek ödemeler. B. K. nun 871 inci maddesi, kişisel sorumluluk halinde dahi **sınırlı, ya da sınırsız ödemelerde** bulunmak zorunluğunu Alman hukukundan almıştır. Fakat bu tediyeler ancak "bilânçoda müşahade edilen zararların kapatılmasında" kullanılabilir.

9. Kooperatifin örgütlenmesi. Kooperatif, örgütlenme yönünden, kanunun öngördüğü diğer tür şirketlere pek benzemektedir. Üç **zorunlu** organ vardır : genel kurul, yönetim ve denetçiler kurulu.

İsviçre'de kooperatiflerin özelliklerinden birisi, ortaklarının kalabalık olmasından, ve aynı yerde toplanma güçlüğünden ötürü, **murahaslar heyeti** denilen **ihtiyarî bir organın** teşkil edilmesindedir. Gerçekten B. K. nun 892 nci maddesinde "300 den fazla ortağı olan, veya ortaklarının çoğunluğu kooperatiflerden tereküp eden kooperatif şirketlerde, Anasözleşme ile, genel kurulun yetkileri tamamen veya kısmen bir murahaslar heyetine bırakılabileceği" öngörülmüştür.

Ihtiyarî murahaslar heyetinin teşkili ile nazariye ve tatbikat, oy hakkı konusunda bu nev'i şirketlerin temel prensibi olan "bir kişi = bir oy" ilkesine açıkça hanel getirmiştir.

Filhakika, murahaslar Heyeti teşkil eden kooperatiflerin, Anasözleşmelerinde, murahas - ortakları lehine **birden ziyade oy hakkı** verme, veya murahasların **birden ziyade temsil etme**, yahut her iki sistemi birden uygulama imkânına sahip oldukları mantıkan kabul edilmektedir. Bu keyfiyet, murahaslar heyetinde temsil edilen ortağın global oy hakkının sayıca tahdidinden başka bir şeyi ifade etmemektedir (50). Ortaklar arasında muamele eşitsizliği diye bir şey bahis konusu değildir, zira temsil, ortakların her biri için eşdeğer esaslara göre icra edilmektedir. Eşdeğer temellerde eşitlik vardır.

10. Kooperatif organlarının sorumluluğu ve zaman aşımı. Gözden geçirilmiş olan B. K. nun 916 ve 917 nci maddelerinde, anlaşılır ruhsal sebepler yüzünden, anonim şirketlere uygulanan hükümlerden daha az sert hükümler içinde kooperatif organlarının sorumluluğunu tespit et-

(50) Ruth Bernheimer : Die Gleichbehandlung des Genossenschaftler im. schweiz. Obligationenrecht, Bâle, 1949, s. 58 ve müt.

G. Capitaine : La Participation et le droit de vote aux assemblées de délégués de la société coopérative, "Revue de droit suisse" yıl 1961, s. 293 ve Müt.

miştir. Bu alanda, hukukî konulardan habersiz ve tecrübesiz kimselerle çalışıldığını da genellikle gözden uzak tutmamak lâzımdır. (51).

Anonim şirketler için olduğu gibi, sadeleştirme ve birleştirme amacıyla, **sözü edilen her iki maddede öngörülen sorumluluğu gerektiren bütün fiillerde zaman aşımı**, "zarar gören kimsenin zarara ve zararı ödemekle mükellef şahsı öğrendiği tarihten beş yıl, ve diğer bütün hallerde zarara sebebiyet veren fiilin vukuu tarihinden itibaren on yıl" (B. K. mad. 919) olarak tespit edilmiştir. Böylece, durumun suçtan doğan sorumluluk mu (zaman aşımı 10 yıl) olduğu tartışmasından kaçınılmıştır. Yalnız, Federal Mahkeme'nin bir kararına göre (A.T.F. 66 II 161, ve J. d. Trib. 1941/47), kurucuların sorumluluğu, 916 ve 917 nci maddelerde zikredilmiş olmamakla beraber, B. K. nun 60 ncı maddesinin bir yıllık zaman aşımına tâbi bir **suç sorumluluğu**'dur.

Kooperatif şirketlerde kişilerin hüviyeti önemli olduğundan, yetkili mahkeme konusunda kanun koyucu, dâvacıların **kendi tâbii mahkemelerinden** yani **ikametgâhlarının** bulunduğu yer mahkemesinden başkasına gitmesini istememiştir, oysa anonim şirketlerde bu nev'i bütün fiiller için dâva, şirket merkezinin bulunduğu yer mahkemesinde açılır (B. K. mad. 761).

11. **Mali yönden güvensizlik ve keyfilik.** Bu alanda talihsizlik şudur ki, federal kanunlar açısından olduğu kadar Kantonal kanunlar bakımından da kooperatifler, devamlı olarak, ticaret şirketleri ile eş tutulmuşlardır. Oysa, kooperatifler, diğer şirketlere uygulanan ölçülerin uygulanamayacağı kanunun nev'i şahsına münhasır "**sui generis**" bir şirket olarak mütalâ edilmesi gereklidir.

Bu durum, tamamiyle **siyasal** davranışlardan ileri gelmektedir. İşletme fazlalarını (kazançlarını değil) risturn şeklinde ortaklarına dağıtan ve bu yüzden çok halkçı bir karaktere sahip olan kooperatif şirketler, siyasal ve ekonomik mahiyette şiddetli taarruzlara hedef olmuşlardır. Bazı politikacılar, risturn'un neyi ifade ettiğini derinliğine incelemeyen, üretim ve tüketim mallarının pahalılaşmasına karşı birbirine yardım suretiyle mücadele etmeğe çalışan bu halk teşekküllerine kızarlar. Ve kâh risturnu kooperatifin vergiye tâbi kazançlar, ya da gelirleri arasında kısmen, ya da tamamen sokmak, kâh risturnu doğrudan doğruya vergilendirmek suretiyle, vergi kanunlarına "risturnun vergilendirilmesi sistemini" dahil etmeğe çalışırlar.

İsviçre'de Devlet (Confédération) de, % 5'i geçen bütün risturnları doğrudan doğruya Millî Savunma Vergisine tâbi tutmakla aynı şeyi

yapmıştır (A.I.D.N. mad. 63 ve 64). Bir çok mahallî devletçikler (Lucerne, Fribourg, Thurgovie, Tessin vs.) % 5'in üstünde olan risturnları, (Glaris, St-Gall) % 6'yı (Soleure) % 6 1/2'yi, ve (Neuchâtel ve Argovie) kantonları da % 8'i geçen risturnları **gelir gibi** vergilendirmek suretiyle aynı yolda yürümüşlerdir.

Oysa, nazarı olarak ve pratikte, bazı Kanton mahkemelerinin (özellikle Cenevre mahkemesi 22 Haziran 1928 günlü kararında) ve geçenlerde Federal Maliye Dairesince tayin edilmiş uzmanların (Federal Uzmanlar Komisyonu Çalışma Komitesininin 20 Haziran 1961 tarihli raporuna bakınız, s. 95 ve Müt.) açıkça kabul ve tasdik ettikleri veçhile, işletme masrafları ile normal amortismanlar düşüldükten sonra, kooperatiften yaptıkları alış, ya da kooperatife yaptıkları satış oranında **anasözleşme gereğince ortaklara mecburen iade edilen risturn bir "fazla tahsilât"** (tüketim kooperatifleri için), ve bir **"az-tediyat"** tan (üretim kooperatifleri için) başka bir şey değildir. Bu sebeple, risturn, vergiye tâbi bir işletme geliri, ya da kazanç olarak mütalâa edilemez, kısmen de olsa vergilendirilmesi bir haksızlık ve bir adaletsizlik olur.

İsviçre'de kooperatifler hiç bir lütuf rejimi talep etmemektedirler. Kooperatiflere uygulanacak malî rejimin, ya da vergilendirme sisteminin onların özelliklerini ve kaideten her türlü kazancı bertaraf eden bir hizmetler teşebbüsü vasfını gözönünde tutması şartıyla, bütün kooperatifler vergilerini ödeme konusunda hemfikirdirler.

Yalnız kooperatiflere değil, fakat hukukî şekilleri ne olursa olsun bütün ticaret teşebbüslerine uygulanacak **"asgari vergi"** (impôt minimum) adı verilecek olan bir **özel vergi'nin** (impôt spécial) ihdası konusu işte bu görüş açısından bugün tartışılmaktadır. Şahsî vergi, veya istihlâf vergisi olarak düşünülen bu vergi, bir yandan gayrisafi gelirler, diğer yandan da yatırılan sermayenin tümü üzerine istinat edecektir. Bazıları buna tâli bir vergi vasfını verirken, diğerleri de bunu bir ana verginin temeli olarak görmektedir. Vaud ve Valais Kantonları, yalnız tüzel kişilere uygulanan bu asgari vergiyi tâli mahiyette olmak üzere tesis etmişlerdir ki, bu keyfiyet, tenkit edilebilir bir muamele eşitsizliğini teşkil etmektedir. Bu iki Kantonda da bu haksızlığa karşı hiç bir tepki görülmedi, zira asgari bir vergi esasına müstenit bu vergilendirme kooperatifler için ağır bir yük teşkil eden eski sistemden daha müsait idi.

Özet olarak, kanun koyucu yönünden, bugün kooperatif şirketlerin devamlı olarak şiddetli ve pek çok tartışmaların konusu olduğu ve en ziyade mücadele edildiği yer **malî alandadır**. Kooperatifler, ortaklarına ödedikleri risturnların anasözleşmelerinin kendilerine iadesini yüklediği **kanunen ve fiilen fazla alınmış bir para, bir borç** olduğunu her

ne bahasına olursa olsun, kabul ettirmeğe çalışmaktadırlar. Sonuç olarak, bu risturn, hiç bir zaman, işletme gelirine dahil edilemez ve bu sebeple de, her türlü vergilendirmenin dışında tutulması gerekir. Kooperatifçiliğin kızgın düşmanı bazı çevrelerin partizanca ve demagogça siyaseti dışında, bu bedâhet, bir çok ülkede olduğu gibi, uzun zamandan beri kabul ve tasdik edilmiştir.

12. Kazai içtihat ve doktrin. Kooperatifçilik konusunda yeni kanunun kabul edildiği tarihten, yani 1 Temmuz 1937 tarihinden bu yana, kazaî içtihat pek fazla bir hacim tutmamaktadır.

Federal Mahkeme ile Kanton mahkemeleri eski ve yeni kooperatifleri "Değiştirilen Borçlar Kanununun tarif ettiği biçimde bünyelerini ve amaçlarını intibak ettirmeğe" zorlamıştır. (A.T.F. 74 I 517 ve J.d.T. 1949/471). Federal Mahkeme, "kooperatifçilik alanının tam bir şekilde kuvvetlenmesinin, bu şirket anlayışının getirdiği daha büyük açıklıkla, eski hukuk zamanında çoğalmış olan sahte kooperatiflerle mücadele edilmek istendiğini" belirtmiştir.

1941 yılında, Bâle şehri Ticaret Sicili'nin, bu düşünceye aykırı olarak, bu "kooperatif şirket anlayışına" cevap vermediğine şüphe olmayan Migros kooperatifini tescilde hoşgörü ile hareket ettiği, ve hiç bir geçerli muhalefet yapılmadığından, Federal Mahkemenin de, o zaman önemli olan bir prensip meselesi üzerinde durmayı lüzumlu görmediği bir gerçektir.

Bir diğer prensip kararı, B. K. nunun 854 üncü maddesinde tespit edilmiş olan ortaklar arasında hak ve mükellefiyet eşitliğine uygun olarak, B. K. nun 866 ncı maddesi ile yeni getirilmiş olan "ortağın iyi niyetle hareket mükellefiyeti" nden ne anlaşılacak lâzım geldiğini ortaya koymuştur. Federal Mahkeme, "mahiyeti icabı, daima daha fazla yayılmaya müsait büyük bir kooperatifin, şirketin bazı görevlerine, ve özellikle murahhaslar heyetine seçilmeyi tahdit ederek dahilen kendi kendini tahkim edebileceğini..., B. K. nun 854 üncü maddesinin kooperatiflere amaçlarına uymayan bir örgütlenme şeklini seçmeğe mecbur tutmak istemediğini..., herhangi bir göreve seçilme hakkı, veya herhangi birini bir göreve seçmek hakkı gibi şirketin amacı ile ilişkisi olmayan bazı temel haklarının ortaklara garanti edilmediğini..., bir tüketim kooperatifinin bir başka tüketim kooperatifine de mensup olan ortakların murahhas sıfatıyla seçilemeyeceğinin anasözleşmesine koyabileceğini" kabul etmiştir, (A.T.F. 69 II 41 ve J.d.T. 1943/422). O zamanlar, Migros'nun, Deux - Bâle' Kooperatifinin organları arasına "casus sokmasına" karşı başarı ile mücadele ettiği sözkonusu idi.

Nihayet, oy hakkının eşitliği hakkındaki çok dikkate değer bir kararında (A. T. F. 72 II 91 ve J. d. T. 1946/546) Federal Mahkeme şöyle demektedir : "Yeni B. K. eskisinden daha büyük bir açıklıkla, sermaye şirketleri ile kooperatif şirketler arasında mevcut temel farkla işaret etmektedir. Birincilerde sermaye münasebeti birinci plânda olduğu ve şirketin bünyesini tayin ettiği halde, ikincilerde ağırlık orağın şahsî iştirakı üzerinde toplanmıştır. Kooperatif şirketlerde bütün ortaklar, aynı hak eşitliği içindedirler. Ve her biri, genel kurulda yalnız bir oya sahiptir. Bu hüküm, emredicidir. Anasözleşmeler, fazla ortaklık payı satın alınmasına müsait olsa bile, bu emredici hüküm ihlâl edilemez."

Doktrin'e gelince; gerçek **kooperatif hukuku** konusunda doktrin pek fazla değildir. Bu konudaki kitapların, ya da incelemelerin çoğu, İsviçre kooperatifçiliğini ve kooperatifleri yalnız ekonomik ve sosyal yönden ve kamu makamları ile olan ilişkileri içinde ele almaktadırlar.

İlk ve orta öğretim alanında ticaret okulları ile meslek okullarında kooperatif hukuku, çok özet olarak gösterilmektedir. Yüksek öğretimde ise, tersine, işaret edelim ki, beş üniversitemizde kooperatif hukuku tadrîs edilmektedir : Bâle'de (Faucherre ve Max Gerwig), Zürih'te E. Durtschi, Federal Politeknik okulunda), Lausanne'da (Marcel ve Boson) Cenevre'de (G. Capitaine), Fribourg'da (Max Gutzwiller).

Bâle'deki İsviçre Tüketim Kooperatifleri Birliği aracılığı ile İsviçre Kooperatif Hareketi, kooperatifçiliğin nazari ve tatbiki öğrenimini yapmak üzere, Bâle şehri yakınında, Muttens'de bir kooperatif Eğitim Merkezi kurmuştur. Bu Merkezin İsviçre'nin Fransızca konuşan bölge halkı için Jongny'de bir şubesi mevcuttur.

İsviçre'nin yeni kooperatif hukuku üzerinde başlıca üç eser vardır:

- **Max Gerwig** : Schwizerisches Genossenschaftsrecht (= İsviçre Kooperatif Hukuku) Berne, 1957.
- **Georges Capitaine** : La Société coopérative (= Kooperatif Şirket), Cenevre, 1955
- **Gulh-Desgouttes** : Le droit fédéral des obligations, (= Federal Borçlar hukuku), Bölüm III, Zürih, 1947.

Borçlar Kanununun zürihli yorumcularının büyük çoğunluğu, kooperatif şirketler hakkındaki yorumun sonucunu büyük bir sabırsızlıkla beklemektedirler. **Max Gutzwiller** bugüne kadar ancak giriş mahiyetinde bu konuda bir broşür çıkarmıştır.

Bütün diğer eserler, bu tür şirketlerle ilgili bazı özel konulara dokunan hususi etüdlerdir. Bunlardan bir kaçışunlardır :

- **ab Yberg** : Die Haftung des Genossenschafters nach schweiz. Recht; tez, Zürich 1941.
 - **R. Bucher** : Einige wichtige Bestimmungen des Genossenschaftsrechtes in ihren praktischen Auswirkungen, Lucerne, 1935.
 - **A. Egger** : La coopérative et le droit coopératif, Revue Internationale du Travail, cilt 12, No. 5, yıl 1925.
 - **H. Faucherre** : Grundriss des Genossenschaftskunde, Bâle, 1951.
 - **G. Capitaine** : Contribution à l'étude de la société à capital variable en droit suisse, Fevue des Juristes bernois, cilt 59, s. 265 ve müt.
 - **G. Capitaine** : Particularités et anomalies du droit coopératif suisse, Revue des Juristes bernois, cilt 89, s. 97
13. İstatistikler.

İsviçre'de kooperatiflerin **tümünü içine alan istatistik** 1956 yılından beri malesef düzenlenmemiştir. Bununla beraber, aşağıda yayınladığımız rakamlar, **İsviçre Ticaret Siciline kayıtlı 24 tür kooperatifin**, 1890 dan 1956 yılına kadar olan devre içinde, gelişmeleri hakkında çok ilginç bir bilgi vermektedir :

İSVİÇRE TİCARET SİCİLİNE KAYITLI KOOPERATİFLER

KOOPERATİFİN NEV'İ	1890	1915	1940	1955	1956
1. Üretim kooperatifleri	6	45	69	82	78
2. Genel tüketim kooperatifleri	93	561	647	687	680
3. Özel tüketim kooperatifleri	19	116	159	168	168
4. Kooperatif lokanta ve kooperatif tatil evleri	14	73	137	167	175
5. Yapı ve mesken kooperatifleri	6	59	244	1 038	1 055
6. Tarımsal alım kooperatifleri	84	684	694	686	683
7. Sağlık kooperatifleri	10	194	79	66	66
8. Hayvancılık kooperatifleri	27	1 380	1 515	1 846	1 831
9. Tarımsal makineleri kullanma kooperatifleri	38	249	372	623	641
10. Mera kooperatifleri	10	64	82	111	111
11. Süt kullanma kooperatifleri	845	2 561	2 924	3 151	3 165
12. Diğer tarımsal kullanma kooperatifleri	34	171	221	260	264
13. Küçük sanatkâr, sanayici ve esnaf alım kooperatifleri	6	199	147	164	170

14. Ürünleri kullanma küçük sanatkâr ve tacir kooperatifleri	6	103	205	246	248
15. Tarımsal tüketim kooperatifleri	3	148	251	323	324
16. Sulama kooperatifleri	21	378	436	402	406
17. Elektrik kooperatifleri	1	346	287	224	221
18. Ürün sat.n alma ve kullanma kooperatifleri	1	6	12	11	11
19. Kooperatif ikraz sandıkları	2	231	688	1 025	1 042
20. Diğer ikraz ve kredi kooperatifleri	143	206	140	129	133
21. Hayat ve ihtiyarlık sigortası kooperatifleri	15	65	142	131	132
22. Hastalık ve ölüm sigortası kooperatifleri	33	557	385	117	114
23. Diğer sigorta kooperatifleri	52	139	161	172	173
24. Çeşitli mahiyette kooperatifler	82	1 615	1 597	727	727
Toplam	1 551	10 060	11 594	12 556	12 620

Netice olarak, **İsviçre kooperatifçilik mevzuatının**, malî alan müstesna, bu hukuk sektörünün uygulayıcılarını memnun ettiğini ileri sürmek pervasızlık olmaz. Getirdiği fikirlerde ahenkli, gerçekleştirdiği hususlarda mantikî, kurduğu müesseselerde pratik olan bu mevzuat, Prof. Egger'in 1922 yılında yaptığı etüdde : "Hukukî yönden kooperatif şirket, ekonomik yönden kooperatif şirket ile hemahenk olmalıdır" (52) demek suretiyle takdire şayan bir şekilde müşahhaslaştırdığı, kooperatif Hareketin B. K. nunun son değişikliği sırasında izhar ettiği arzuya cevap vermektedir. Halihazırdaki İsviçre Kooperatif hukuku da pratik olarak işte bunu gerçekleştirmiştir.

(52) Egger, Revue de droit suisse, yıl. 1922, s. 316 ve müt.

ÖNEMLİ NOT :

Bazı maddeler ile ilgili olarak verilen dip notları, çeviren tarafından yapılan ilâvelerdir. Bunlar İsviçre kaynaklarından yararlanılarak derlenmiştir.

BORÇLAR HUKUKU**Alacağın Temliki****1 — Şartlar**

1. İhtiyari temlik
a) Kabul edile-
bilme

Madde 164 — Alacaklı, borçlunun rızası olmadan hakkını bir üçüncü şahsa, Kanun, sözleşme, ya da işin mahiyeti menetmedikçe, devredebilir.

ANONİM ŞİRKETLER**Resmî senet**

Madde 637 — Genel Kurulun kararları, resmî senet ile tespit olunur.
 Esasmukavele tasarısı, genel kurulca kabul edilen Esasmukavele ve gerekirse, kurucular raporu ve izahname resmî senede bağlanır.

Esas mukavele değişik-
liği

Madde 647 — Genel kurulun esas mukavele değişikliğine ilişkin her türlü kararı hakkında resmî bir senet tanzimi mecburidir.

Genellikle

Karar, idare meclisi tarafından ticaret sicili memurluğuna bu husustaki belgelere istinaden sicile tescil edilmek üzere, bildirilir. Tescil, üçüncü şahıslar hakkında hemen hüküm ifade eder.

Kâr ve tasfiye payı

Madde 660 — Her hissedarın kanun, ya da esas mukavele hükümlerine göre hissedarlar arasında dağıtılabilecek olan safi kazanç, hissesi nisbetinde iştirak hakkı vardır. Şirketin infisahı halinde her hissedar, infisah eden şirketin mevcutlarının kullanılmasına hakkında Esasmukavelede başka bir hüküm yoksa, tasfiye neticesine hissesi nispetinde katılma hakkını haizdir. Bazı nev'i hisse senetlerine esas mukavenenin tanıdığı rüçhan hakları mahfuzdur.

İdare meclisi azasını ve
murakıpları azil hakkı.

Madde 705 — Genel Kurul, idare meclisi azasını ve murakıpları ile kendisi tarafından seçilmiş olan bütün mümessil ve vekilleri azledebilir. Azlolunan şahısların bir tazminat isteme hakkı mahfuzdur.

Mevcudun taksimi

Madde 745 — Borçlarını ödemesinden sonra, infisah eden şirketin mevcudatı Esasmukavelede aksine hüküm olmadıkça, hissedarlar arasında, ödemeleri nispetinde ve hisse senetlerine bağlı haklarla mütenasip olarak paylaşılır. Bu paylaşma, alacaklıların ilânı ile üçüncü defa davet edildiği günden itibaren bir yıl geçtikten sonra yapılabilir. Bununla birlikte alacaklılar için bir tehlike görülmediği ahvalde, yargıç bu müddetin geçmesinden önce de şirket mallarının taksimine izin verebilir.

Yetkili mahkeme

Madde 761 — Dâva, sorumlu olan bütün şahıslar aleyhine, şirket merkezinin bulunduğu yerin mahkemesinde açılabilir.

LİMİTED ŞİRKET**Kuruluş**

Madde 779 — Şirket, bütün kurucuların imzaladıkları ve bir limited şirket kurmak istediklerini beyan ve mukavele metnini tespit ettikleri resmî bir senet ile kurulur.

Kurucular bu senette, şu hususları teyid etmekle mükelleftirler :

- 1 — Bütün sermaye paylarının kendileri tarafından alındığını,
- 2 — Her sermaye payı üzerinden kanunen ödenmesi gereken meblağın, ya da mukavele ile tespit edilen daha yüksek bir meblağın şirketin serbest tasarrufuna konulduğunu, ya da mukavelede muayyen aynî sermaye ile karşılandığını,
- 3 — Aynı sermaye konulmasına ve malvarlığına ait değerlerin devir alınmasına ilişkin sözleşmenin ibraz olunduğunu. Bundan başka senette, teyid olunan hususların dayandığı belgelerin zikredilmesi lâzımdır. Senedi tanzim eden memur aynı zamanda, bu belgelerin kendisine ve kuruculara ibraz olunduğunu beyan eder.

Aynı sermayeler, şirket ticaret siciline tescil edildiği andan itibaren bunlar üzerinde doğrudan doğruya malik sıfatıyla tasarrufta bulunabildiği, ya da bunların tapu siciline tescili için şartsız bir talep halkı ıktisap ettiği takdirde ancak karşılıklı olarak sayılırlar.

Şirket mukavelesinin değiştirilmesi**1. Kararlar**

Madde 784 — Genel kurulun mukavele değişikliğine ilişkin her türlü kararı resmi bir senetle tespit olunur. Mukavelede aksine hüküm bulunmadıkça, her türlü mukavele tadilatı ortakların dörtte üçünün kararı katılmasını ve bunların şirket sermayesinin en az dörtte üçünü temsil etmelerini gerektirir. Bununla beraber ortakların edalarını artırabilmesi, ya da sorumluluklarının genişletilmesi için kararlarda oybirliğine ihtiyaç vardır. (1)

BİRİNCİ BÖLÜM**KOOPERATİF ŞİRKET****Tarifi ve Kuruluşu****A. Borçlar Hukukunda Kooperatif şirket**

Madde 828 — Kooperatif, ortaklarının belli ekonomik menfaatlerini, müşterek bir faaliyetle, teşvik etmek, ya da teminat altına almak amacını güden ve değişir sayılı

(1) Bu hüküm mutlaklardır. Ve bu mukavele hükmü ile hafifletilemez ve mukavele değişikliği halinde ancak geçerlidir.

kişilerin (2), ya da ticaret şirketlerinin bir hükmü şahıs olarak vücuda getirdikleri bir şirkettir. Önceden sermayesi tespit edilerek kooperatif şirketler kurulması caiz değildir.) (T.K.K. Md. 1)

Kuruluş Genel Kurulu

Madde 834 — Yazılı olan (3) anasözleşme, kurucular tarafından çağrılacak bir genel kurulda müzakere edilir ve onaylanır.

Gerektiğinde anasözleşme tasarısına, aynı sermayeye ve devralınacak mallara müteallik kurucular tarafından yazılmış bir rapor bağlanır ve bu belge genel kurulda müzakere edilir.

Genel kurul, bundan başka, şirketin çalışması için gerekli olan anasözleşmede gösterilen organları seçer. Şirketin ticaret siciline tesciline kadar, ortaklık sıfatı ancak anasözleşmenin imzalanmasıyla kazanılabilir. (T.K.K. Md. 21)

Ticaret siciline tescil

Madde 835 — Kooperatif, merkezinin bulunduğu yerin ticaret siciline tescil olunur.

Tescil talebinde yönetim kurulu üyelerinin ve şirket temsilcilerinin adları, ikametgâhları ve faaliyetleri gösterilir.

I. İsteği tescil

Tescil isteği en az iki yönetim kurulu üyesi tarafından Ticaret sicili memuru huzurunda imzalanır, ya da yazılı ve usulen imzalanmış olarak bu memura verilir. Tescil talebine anasözleşmenin aslı veya tasdikli sureti, aynı sermayeler ve devrolunacak mallar hakkında kurucuların raporu ile ortakların sınırlı veya sınırsız şahsi sorumluluğu, ya da ek ödeme mükellefiyeti sözkonusu olan kooperatiflerde ortakların bir listes ilâve edilir. (T.K.K. Md. 3)

Tescil ve ilân

Madde 836 — Ticaret siciline, anasözleşmenin tarihi ve kanunen ihtiva etmesi gereken hükümlerden başka, şirketin yönetimi ve temsili ile görevli kişilerin isimleri, ikametgâhları ve tabiiyetleri kaydolunur. Şirketin ticaret ünvanı, merkezi, amacı, sorumluluğu ve ilânlarının uyulacağı şekle dair bilgi veren bir özet yayınlanır. Bu özette, ayrıca, şirketin temsiline ilişkin tescil edilmiş bütün kayıtlar da yer alır.

Ortakları şahsen sorumlu olan, ya da ek ödeme ile mükellef bulunan kooperatif şirketler tarafından Ticaret Sicil Memurluğuna verilen ortaklar listesi, herkesin tetkikine açıktır, fakat ilân olunmaz.

Ortaklık sıfatının kazanılması

Madde 839 — Kooperatif her zaman yeni ortaklar kabul edebilir.

(2) Gerçek, ya da tüzel kişilerin. (Sermaye şirketleri ile Kooperatif şirketler arasındaki esaslı fark.)

(3) Resmî senet gerekli değildir. Oysa anonim şirketler ile limited şirketlerin kuruluşu için resmî senet şarttır.

- Esas** Ortakların değişir sayıda olması esası saklı olmak kaydıyla, anasözleşme ortaklığa kabul hakkında özel şartlar koyabilir. Ancak bu şartlar, kooperatife girişi güçleştiremez. (4)
- Giriş beyanı** **Madde 840** — Ortaklık sıfatını elde etmek isteyen kimse, yazılı bir beyanda bulunmalıdır. (5)
Eğer kooperatif, kendi mal varlığının sorumluluğu dışında ortaklarına şahsi sorumluluk, ya da ek ödemeler yükleyen şirketlerden ise, aday, bu vecibeleri açıkça kabul ettiği takdirde ancak giriş beyanı muteber olur. (T.K.K. Md. 8)
Anasözleşme bir giriş beyanını yeterli saymazsa, ya da bir genel kurul kararını gerekli görmezse, yeni ortakların kabulü hakkında yönetim kurulu karar verir.
- Bir sigorta sözleşmesine bağlılık** **Madde 841** — Ortaklık sıfatı, kooperatifle bir sigorta sözleşmesi yapılmasına bağlı ise, yetkili organın sigorta tek-lifini kabul etmesiyle ortaklık iktisap olunur.
Ruhsatlı bir sigorta şirketi ortakları ile akdettiği sigorta sözleşmeleri, bu kooperatifin üçüncü kişilerle yaptığı sigorta sözleşmeleri gibi, sigorta sözleşmesi hakkındaki Federal Kanuna tabidir.
- Çıkma hakkının sınırlan-dırılması** **Madde 843** — Kooperatiften çıkma hakkı, anasözleşme, ya da akitle en çok beş yıl için kaldırılabilir. Haklı sebeplere (6) dayanıyorsa, bu müddet içinde dahi çıkmağa ce-vaz vardır. (T.K.K. Md. 11)
Çıkma hakkının serbestçe kullanılması için, konulmuş şart-lar altında, münasip bir tazminat ödenmesi zorunluğu sak-lı kalır. (T.K.K. Md. 10)
- Çıkarma** **Madde 846** — Anasözleşme, bir ortağın kooperatiften çı-karılması sebeplerini gösterilebilir. (7)
Bundan başka, bir ortak, her zaman, muhik sebeplerle koo-peratiften çıkarılabilir. (T.K.K. Md. 16. f. I)
Çıkarma hakkında genel kurul karar verir. Genel kurula müracaat hakkı saklı kalmak kaydıyla, çıkarılma konusun-da yönetim kurulunun yetkili kılındığı anasözleşmede be-lirtilebilir. (T.K.K. Md. 16. f. II)
- Ortaklık sıfatının devri :** **Madde 849** — Ortaklık payının temliki ve ortaklık sıfatı, ya da ortaklık payı bir senetle tesis edildiği takdirde, bu senedin devri, ortaklık sıfatının kazanılması için yeterli
- I — Genelikle**

(4) Kooperatife girişin güç olup olmadığı hususunu yargıç takdir edecektir. Fakat 839 uncu maddede tespit edilen hususlar ile zıt bir hükmü ihtiva eden anasözleşmenin ait olduğu kooperatifin tescilini ticaret sicilli memuru reddedebilir.

(5) Bu hüküm mutlak değildir.

(6) Haklı sebepler ("justes motifs" - "Wichtige gründe" - "gravi motivi") ortağın koope-ratife girişini tayin eden şartların, sonradan ortadan kalkması, "haklı sebep" lerden sa-yılır. Bu şartların, değişmesi, kooperatifin bir hatası yüzünden olmasına zaruret yoktur. Haklı sebeplerden dolayı çıkma, hâkime başvurmaya lüzum kalmadan kooperatifin tas-diki ile hukuken olur.

(7) Sebep göstermeden bir ortağın kooperatiften çıkarılması mümkün değildir, zira çıkarılan ortağın her zaman mahkemeye müracaat hakkı vardır.

değildir. Ortaklık sıfatı ancak kanuna, ya da anasözleşmeye uygun bir kararla iktisap edebilir.

Ortaklık sıfatına bağlı olan şahsî haklar, iktisap eden kişiye, ancak kooperatife kabul edildiği zaman intikal eder. (8)

Ortaklık sıfatı bir sözleşmeye bağlı ise, sözleşmenin devralınmasıyla ortaklık sıfatının kendiliğinden devredilebileceği anasözleşmede öngörülebilir. (T.K.K. Md. 14)

Ortaklık sıfatının tespiti **Madde 852** — Anasözleşme ortaklık sıfatını gösteren bir belgenin düzenlenmesini emredebilir. Bu tespit işi ortaklık payı ile de olabilir. (T.K.K. Md. 18)

Ortaklık payı **Madde 853** — Sermayeye katılma payları senetle tespit edilmiş ise, kooperatife giren her şahıs en az bir pay almak mecburiyetindedir. Anasözleşme, âzami bir hadde kadar bu senetlerden birden ziyade alınmasına müsaade edebilir.

Ortaklık paylarını temsil eden senetler, ortağın adına düzenlenir. Şukadar ki, bu senetler değerli kâğıt vasfını haiz olmayıp, ancak ispat vasıtasındırlar. (T.K.K. Md. 19)

Çıkarılan ortağın üç ay içinde yargıç nezdinde itiraz hakkı vardır.

Çıkma hakkının serbestçe kullanılmasına mütedair konulmuş şartlar altında, çıkarılan ortağın bir tazminat ödemesi mecburiyeti konulabilir.

Ortaklar arasında eşitlik **Madde 854** — Kanunun öngördüğü istisnalar dışında bütün ortaklar aynı haklara ve aynı vecibelere sahiptirler. (T.K.K. Md. 23)

Dağıtım ilkeleri **Madde 859** — Anasözleşmede aksine hüküm bulunmadıkça, işletmeden mütevellit gelir fazlası, tamamen kooperatifin malvarlığına dahil olur. İşletme gelir fazlasının ortaklara dağıtımını öngörölmüş ise, anasözleşme aksine emretmedikçe, bu dağıtım, kooperatif ortaklarından herbirinin kooperatiften yararlanmaları oranında yapılır. (T.K.K. Md. 38)

Ortaklık paylarını tesis eden senetler mevcut ise, işletme fazlasından bunlara düşen kısmın, özel garantiler alınmaksızın yapılan uzun vadeli ikrazlar için mutad olan faiz hadinden fazla olamaz.

Kredi kooperatiflerinde safi gelirin kullanılması **Madde 861** — Kredi kooperatifleri, anasözleşmelerinde safi gelirin kullanılması hususunda yukarıdaki hükümlerden farklı hükümler koyabilirler, fakat bu kooperatifler de bir yedek akçe teşkiline ve bunu yukarıdaki hükümlere göre kullanmaya mecburdurlar.

(8) İsviçre Borçlar Kanununun bu maddesinde taraflar arasında yapılan bir devri, ortaklık açısından kabul edilmemektedir. Devrin, ortaklık yönünden geçerli olabilmesi için, kooperatif tarafından da kabul edilmesi gerekmektedir. Böyle olmadığı takdirde, ortaklık haklarının kullanılması devredende kalmaktadır.

Kredi kooperatifleri, kooperatif sermayesinin onda birine erişinceye kadar bu fona yılda en az safi hasılatın onda birini ilâve ederler.

Eğer safi hasılatın özel teminat alınmaksızın yapılan uzun vâdeli ikrazlar için mutad olan faiz haddini aşan kısmı sermaye paylarına taksim edilmişse, bu faiz haddinden fazla olan meblağın onda biri de yedek akçeye ayrılır. (9)

Şirket mevcudu üzerinde hak

Anasözleşme hükümlerine göre

Madde 864 — Çıkan ortakların, ya da onların mirasçılarının kooperatifin malvarlığı üzerinde hak sahibi olup olmadıklarını ve bu hakların neler olduğunu anasözleşme tayin eder. Bu hakkın şümulü anasözleşmede, çıkma tarihindeki bilançoya göre, yedek akçeler hariç tutularak, safi mevcut üzerinden hesap edilerek tayin edilir.

Ana sözleşme, çıkan ortaklara, ya da onların mirasçılarına, giriş ödentisi düşüldükten sonra, sermayeye katılma paylarının kısmen, ya da tamamen ödenmesini talep hakkı tanıyabilir.

Anasözleşmede, ödemenin, çıkış tarihinden itibaren en çok üç yıla kadar geri bırakılabileceği öngörülebilir.

Bununla beraber, eğer bu ödeme kooperatife ciddi bir zarar verecek, ya da kooperatifin varlığını tehlikeye atacaksa ise, bu takdirde kooperatif, anasözleşmede hüküm bulunmasa dahi; en çok üç yıla kadar ödemeyi geri atmağa yetkilidir. (10) Kooperatifin münasip bir tazminata hakkı mahfuzdur. Çıkan ortakların ya da mirasçılarının hakları, ödemeyi talep edecekleri andan itibaren üç yıl içinde zaman aşımına uğrar. (T.K.K. Md. 17)

Kanuna göre

Madde 865 — Anasözleşmede hüküm bulunmadığı takdirde, ayrılan ortakların ve onların mirasçılarının, kooperatifin malvarlığı üzerinde hiç bir talep hakkı yoktur. (11) Ortaklardan birinin ayrılmasını, ya da ölümünü izleyen sene içinde kooperatif infisah eder ve mevcutları taksim edilirse, çıkan ortak, ya da mirasçılar jnfisah anında kooperatifin ortağı olan kişilerle aynı haklara sahiptirler.

Vecibeler

1 — İyi niyet

Madde 866 — Ortaklar kooperatifin menfaatlerini iyi niyetle korumak zorunluğundadırlar. (12)

Sorumluluk

1 — Şirketin

Madde 868 — Kooperatifin malvarlığı, şirketin borçlarını karşılar. Anasözleşmede aksine hüküm olmadıkça, şirket yalnız kendi malları ile sorumludur. (13) (T.K.K. Md. 29/1)

(9) Böylece, Kredi Kooperatifleri temettü dağıtabilirler.

(10) İlgililer, kooperatif tarafından ödemenin geri bıkırılması için gösterilen sebebin yerinde olmadığını müşahade ettiklerinde, şüphesiz ki hâkime başvurabilirler.

(11) Kooperatifin bütün ortakları yararına olarak vücuda getirdiği özel dayanışma ve yardımlaşma fonları mevcutsa, ayrılan ortaklar ile mirasçılarının, kooperatifin malvarlığına dahil olmayan bu fonlar üzerinde mütenasip bir hisse talep etme haklarının olduğu kabul edilmektedir.

(12) Örneğin, kooperatif ile her türlü rekabetten kaçınmak gibi.

(13) Yeni kanun, eski rejim ile ilgisini esastan kesip atmıştır. Prensipten, yeni kanun, yalnız, şirketin sorumluluğunu tesis etmektedir. Oysa eski B. K. genel olarak ortakların hudutsuz mesuliyetini kabul ediyordu. (Eski I. B. K. Mad. 688, 689).

2 — Ortakların

a) Sınırsız sorumluluk

Madde 869 — Ruhsatlı sigorta kooperatifleri (14) müstesna, Anasözleşme, tâli derecede olmak üzere, ortakların şahsen ve sınırsız şekilde sorumlu olacakları hususunda hüküm koyabilir.

Bu takdirde, kooperatifin iflâsında alacaklıların uğradıkları zarar nisbetinde, ortaklar şirketin bütün borçları için bütün varlıkları ile zincirleme sorumlu olurlar.

İflâsın kapanmasına kadar, sorumluluk dâvası yalnız iflâs idaresi tarafından açılabilir. (T.K.K. Md. 29)

b) Sınırlı Sorumluluk

Madde 870 — Ruhsatlı kooperatif sigorta şirketleri müstesna, anasözleşme, şirket borçları için ortakların sermaye paylarından ve anasözleşme gereğince ödemeleri gereken diğer meblâğlardan fazla olarak, şahsen, fakat yalnız belli bir miktara (15) kadar, tâli derecede sorumlu olacakları emredebilir.

Ortakların sermaye payları mevcut ise, ortaklardan herbirinin sorumluluğu, sermaye payının miktarıyla mütenasip olarak hesap edilir.

Sorumluluk dâvası, iflâs müddetince, iflâs idaresi tarafından açılabilir. (T.K.K. Md. 30)

Ek ödeme

Madde 871 — Anasözleşme, ortaklara bir sorumluluk yüklemek yerine, ya da sorumluluğun yanında, yalnız bilanço açıklarının kapatılmasında kullanılmak üzere, ortakları ek ödemede bulunmakla mükellef tutabilir. Bu mükellefiyet, sınırsız, ya da belli meblağa göre, sınırlı, ya da sermaye payları veya ortakların anasözleşme gereğince ödeyecekleri sair mükellefiyetlerle mütenasip olabilir.

Anasözleşmede ortakların herbiri tarafından yapılacak ödemelere dair hüküm bulunmaması halinde, taksim sermaye paylarının tutarı ile mütenasip olarak, böyle paylar yoksa ortak başına göre yapılır.

Ek ödemeler her zaman istenebilir. Şirketin iflâsı halinde ek ödeme talep hakkı, iflâs idaresine aittir. Ayrıca, edaların ifası ve ortaklık haklarından iskat hakkındaki hükümler de uygulanabilir. (T.K.K. Md. 31 ve 33)

Oy hakkı

Madde 885 — Her ortağın genel kurulda, ya da mektupla oy kullanmada bir oy hakkı vardır. (T.K.K. Md. 48)

Ortakların vecibelerinin artırılması

Madde 889 — Ortakların şahsi sorumluluklarının, ya da ek ödeme mükellefiyetlerinin konulması, ya da ağırlaştırılması hakkındaki kararlar için bütün ortakların dörtte üçünün çoğunluğunun oyu gereklidir. Bu kararlar ilân edildikleri tarihten itibaren üç ay içinde kooperatiften çıktıklarını beyan ettikleri takdirde, bu kararlara katılmayan ortakları

(14) 25 Haziran 1885 tarihli Federal Kanunun özel rejimine tabidirler.

(15) Ortakların şahsi sorumluluğu belli bir miktarda tespit edilince, iflâs idaresi bu miktarı nazara alır ve tevzi eder.

bağlamaz. Böyle bir beyan, kararın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren hüküm ifade eder.

Bu takdirde, şirketten çıkma hakkının kullanılması, bir tazminat ödenmesine tâbi kılınmaz. (T.K.K. Md. 31)

Yönetim Kurulu üyelerini ve denetçileri azil hakkı

Madde 890 — Genel Kurul, yönetim kurulu üyelerini ve denetçileri ve kendisi tarafından tayin edilmiş olan diğer bütün temsilci ve vekilleri azledebilir. Ortaklardan en az onda birinin isteği üzerine (16) muhik sebepler mevcutsa, özellikle kendilerine düşen görevleri ihmal etmişlerse, ya da bu görevleri yerine getirmeğe muktedir değillerse, yargıç onları azledebilir. Yargıç, gerektiğinde, şirketin yetkili organlarını azlolan şahısların yerine başkalarını tayin etmekle görevlendirir ve aradaki zaman için faydalı bütün tedbirlerin alınmasını emreder.

Azlolan kişilerin tazminat istemek hakkı saklıdır. (T.K.K. Md. 64)

Delegeler Kurulu

Madde 892 — Üçyüzden fazla ortaklı olan, ya da ortaklarının çoğunluğu kooperatiflerden meydana gelen kooperatifler, anasözleşmelerinde, genel kurulun yetkilerinin bir kısmının, ya da hepsinin bir delegeler (murahhaslar) kurulu tarafından kullanılacağını derpiş edebilirler.

Anasözleşme, delegeler kurulunun teşekkülü tarzını, seçim usulünü ve çağrı şeklini tayin eder. Anasözleşmede aksine hüküm yoksa, her delege bir oya sahiptir.

Bundan başka, delegeler kurulu, genel kurul hakkındaki kanun hükümlerine tâbidir.

**Tasfiye :
Mevcudun dağıtımı**

Madde 913 — Kooperatifin tasfiyesi, aşağıdaki hükümler saklı kalmak kaydıyla, anonim şirket için kabul edilmiş hükümlere göre icra edilir. Bütün borçlar ödendikten, varsa ortaklık payları iade edildikten sonra kalan fazla mal, anasözleşmede öngörüldüğü takdirde, ortaklar arasında dağıtılabilir. Anasözleşmede aksine bir madde olmadığı müddetçe, dağıtım, infisah gününde mevcut ortaklar, ya da onların hukuki hedefleri arasında şahıs başına göre yapılır. Ayrılan ortaklara, ya da mirasçılara kanunen tanınan haklar saklıdır.

Eğer anasözleşmede mevcut fazla malların dağıtımı konusunda hiç bir hüküm yoksa, bu fazlalar kooperatifçilik amaçlarına, ya da kamu yararına tahsis olunmalıdır.

Anasözleşme aksine hüküm koymamışsa tahsis konusunda karar genel kurulun yetkisinde. (T.K.K. Md. 83)

**Sorumluluk
a) Kooperatife karşı**

Madde 916 — Sevk ve idare, ya da denetleme ile görevli bütün şahıslar ve tasfiye memurları (17) ödevlerinin yerine getirilmesinde kasten, ya da ihmalen sebebiyet verecekleri zararlardan kooperatife karşı sorumludurlar. (T.K.K. Md. 62/3)

(16) Ortakların sayısı otuzdan aşağı ise, isteğin en az üç ortak tarafından yapılması gerektiğini de ilâve etmek gerekir.

(17) Tabiatıyla kurucular da.

b) Kooperatife, ortaklara ve alacaklılara karşı

Madde 917 — Yönetim Kurulu üyeleri ve tasfiye memurları, kooperatifin borç ödemediği aczi halinde kanunun kendilerine tahmil ettiği görevleri kasten veya ihmalen yerine getirmemeleri yüzünden sebep olacakları zararlardan dolayı, kooperatife, ortaklara ve alacaklılara karşı sorumludurlar.

Şirketin uğradığı ve fakat ortakların, ya da alacaklıların yalnız dolayısıyla mutazarrır oldukları bir zararın tazmini dâvası, anonim şirketler hakkında konulmuş hükümlere göre icra edilir.

DEĞERLİ KÂĞITLAR

İptal Şartları

Madde 971 — Yargıç kaybolan değerli kâğıtların iptaline karar verebilir.

İptal, değerli kâğıdın kaybolduğu, ya da kaybın meydana çıktığı sırada senet üzerinde hak sahibi olan (18) kimse tarafından da talep edilebilir.

ADA YAZILI SENETLER

İptal

Madde 977 — Aksine hüküm olmadıkça, ada yazılı senetler, hâmiline yazılı senetlere uygulanan hükümlere göre iptal olunur.

Borçlu, ilân yolu ile yapılacak davetlerin sayısını azaltmak, ya da süreleri kısaltmak (19) suretiyle senet üzerinde daha basit bir iptal usulüne gitme hakkını muhafaza edebileceği gibi, alacakların resmen tanzim veya usulen tasdik edilmiş bir belge ile senedin ve borcun ödendiğini bildirmesi üzerine, senet ibraz edilmeden ve iptaline karar alınmadan da muteber olmak üzere ödemek hakkını da mahfuz tutabilir.

HAMİLİNE YAZILI SENETLER

1 — Genellikle hamiline yazılı senetler

Madde 981 — Münferit kuponlar hariç, hisse senetleri, tahviller, intifa senetleri, kupon varakaları, kupon varakalarının yenilenmesi için kâğıtlar, (talonlar) gibi hamiline yazılı senetlerin iptaline, hak sahibinin talebi üzerine yargıç tarafından karar verilir. Yetkili yargıç, borçlunun ika-

1. Talebin haklılığı ve yetkili mahkeme

metgâhi, yargıcıdır. Hisse senetleri söz konusu olduğunda anonim şirketin merkezinin bulunduğu yerin yargıcıdır. Talep sahibinin senede sahip olduğunun ve onu kaybettiği hususunda yargıca kanaat bahşetmesi gerekir. Hamil yalnız kupon varakasını, ya da talonla mücehhez senedi kaybettiği zaman, talebin haklı olduğunun ispatı için esas senedin ibrazı kâfidir.

(18) Yalnız senedin maliki değil, fakat senedi rehin olarak elinde tutan alacaklı ve senet üzerinde intifa hakkına sahip olan kimse tarafından da iptal kararı istenebilir.

(19) Burada bilhassa tasarruf cüzdanları, tevdiat belgeleri, kasa bonoları düşünülmüştür. Bununla beraber, basitleştirilen usulün senet üzerinde gösterilmesi lazımdır.

KOOPERATİFÇİLİĞİMİZİN GELİŞMESİNDE EĞİTİM ZORUNLULUĞU

Celâl UZEL

Kooperatifçiliğin bütün toplulukların, özellikle az gelişmiş, memleketlerin gelişmesinde büyük önemi olduğu açıktır. Bu hakikat bütün dünyada anlaşılmiş, bu gibi memleketlerin kooperatifçilik metodu ile kalkınmaları için de eğitimin ön plâna alınması gereği bütün milletlerin mevzuat ve kanunlarında olduğu gibi uluslararası bibliyografya ve kooperatif edebiyatında geniş ölçüde yer almış bulunduğundan kooperatif eğitiminin gereği konusuna burada daha fazla değinilmesine lüzum görülmemiştir :

Kooperatif eğitiminin :

I — Halkın eğitimi,

II — Kooperatifçilerin eğitimi,

{ Ortak eğitimi
Personel eğitimi
Yönetici eğitimi

olarak uygulanması mütalâa edilmiş olup bunlarında şimdiye kadar kooperatifçilikte gelişmiş memleketlerin tatbikatına göre :

a) Devlet tarafından,

b) Kooperatif teşekkülleri tarafından,

c) Uluslararası teşkilâtı tarafından yürütülmesi öngörülmüştür.

Memleketimizde şimdiye kadar devlet ve kooperatif teşekkülleri halkın kooperatif konusunda eğitilmesini ele alamamış, tam tersine bazı kooperatiflerde yapılan suistimaller ve çok kötü tasarruflar halkı kooperatife karşı soğutmuş ve antipati yaratmıştır.

Anayasamızın 51 nci maddesi (Devlet Kooperatifçiliğinin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır) metni yasayı tetkik eden halk nezdinde kooperatifçiliğin önemi hakkında bir fikir edinmeye yaramış, Kooperatifler Kanun tasarısı dolayısıyla radyoda ve bazı basında yapılan

mahdut yayının ise kooperatifçiliğin az sayıda bir kısım halka tanıtılmakta faydalı olduğu kabul edilebilmektedir. Bununla beraber bu olayların kooperatifçilikte gelişmiş memleketlere oranla pek az bir etki teşkil ettiği söylenebilir.

Kooperatifçilerin eğitimi ise, şimdiye kadar kendi gazetmeleri altındaki kooperatifler için Ziraat Bankası (Tarım Kredi ve Satış Kooperatifleri Memurları) Halk Bankası (Esnaf Kefalet Kooperatifleri Personeli) Türkiye Şeker Şirketi (Pancar Kooperatifleri Memurları) tarafından kurslar halinde yapılmış, genel köy kooperatifleri yönetici eğitimini son zamanlarda Köy İşleri Bakanlığı Kooperatifler Dairesi sınırlı sayıdaki kurslarla ele almış ayrıca 4 yıldan beri Türk - Alman eğitim iş birliği çerçevesi içinde altı ayı Almanyada olmak üzere lisan ve meslek derslerini kapsayan bir sene süreli ve ortalama 30 kişilik bir kurs tatbikatı yapmıştır.

Memleketimizde genel kooperatif kültürünü 1931 yılından beri Türk Kooperatifçilik Kurumu kendi sınırlı imkânları ile çeşitli kongreler yapmak, 37 yıldan beri ileri memleketler sayısında tirajı olmamakla beraber devamlı olarak aylık Kooperatifçilik dergisi yayınlamak, Konferanslar ve Seminerler tertip etmek, her yıl 21 Aralık Rochdale günü dolayısıyla radyo konuşmaları, açık oturumlar, sohbet toplantıları, kooperatif yazı yarışmaları (1968 yılında, İlk, Orta, Lise Okullararası ve Aydınlar arası 1200 civarında yarışmacı katılmıştır.) yapmak ve kooperatifçilikle ilgili her olaydan faydalanmak suretiyle yaymaya çalışmış ise de memleketimizde şimdiye kadar kooperatifçilik alanında yapılan eğitim ve tanıtımın memleketimiz nüfusuna ve ileri memleketler durumuna göre çok aşağı bir düzeyde olduğu bir vak'adır.

İlmî çalışma, eğitim ve artırma olarak Yüksek Ziraat Fakültesinde ve bazı Ticari ve İktisadî İlimler Akademilerinde yapılmakta olan çalışmalar ise yeterli değildir. Son senede ilkokullar müfredat programlarına konan Hayat Bilgisi ve Fen - Tabiat Bilgisi dersleri arasındaki kooperatif bölümleri ise bir başlangıç olarak ilerisi için ümit verecek nitelikte olduğu görülmektedir.

I — Halkın Eğitimi :

Bir memlekette kooperatifçiliğin gelişmesi için evvelâ kooperatiflere ortak olacak halkın kooperatifi bilmesi tanınması gerekmektedir.

dir. Bunun evvelâ geniş oranda devlet tarafından ele alınması zorunludur.

a) Her yılın Temmuz ayının ilk Cumartesi günü başlamak üzere uluslararası kooperatifçilik gününün bizde de kooperatifçilik haftası olarak tanınması, haftanın Sayın Devlet Başkanı tarafından açılması, radyoda ve televizyonda kooperatifçilik hakkında konuşmalar ve temsililer verilmesi, bir kooperatif pulu ihdası,

b) İlk, Orta, Lise, Meslek okullarında, Öğretmen okullarında, Ziraat, İmam Hatip okullarında kooperatif dersleri konulması, (Başka memleketlerde yapıldığı gibi),

c) Hatipler vasıtasıyla cemilerde kooperatifçilik konusunda vaaz edilmesi için Devlet Bakanlığı tarafından Diyanet İşleri Reisliğine gerekli telkin'in yapılması,

d) Köylerde öğretmenlerin Muhtar ve İmam ile işbirliği yaparak köylüyü kooperatifçilik konusunda aydınlatması için Millî Eğitim Bakanlığınca gerekli işlemin yapılması,

e) Orduda uygulanmakta olan tarım eğitimi ile birlikte kooperatif eğitiminin de yapılmasının sağlanması ve benzeri gibi tedbirlerin dolayısıyla ailelere de intikal edeceği ve kooperatifçilik zihniyetinin yaygın hale gelmesinde etken olacağı tabiidir.

II — Kooperatifçilerin Eğitimi :

a) Devlet tarafından :

1 — Evvelâ çeşitli üniversitelerimizde (Siyasal Bilgiler, Hukuk Fakülteleriyle, İktisat Fakültelerinde) birer kooperatif araştırma Enstitüleri açılması zorunluğu vardır, işe evvelâ buradan başlanmalı, alt kademe okullara araştırmacı, yüksek seviyede hoca ve ilim adamı yetiştirilmelidir. (Başka memleketlerde olduğu gibi)

2 — Bir taraftan da mevcut elemanlardan faydalanılarak bir "Devlet Kooperatifçilik Koleji" derhal açılmalı ve kolejin fonksiyonu şöyle olmalıdır :

Devlet Kooperatifçilik Koleji :

Millî seviyede eğitim sorumluluğunu üzerine alacak bir organizasyon olup :

— Kooperatiflerin yöneticilerini iş tekniği ve sosyal anlamı bakımından eğitilmesini sağlamak,

— Kooperatiflerin çeşitli bölümlerinde öğretmen veya lider olarak görev yeterliğini kazanmak,

— Gelecekte gelişmeler için kooperatifçilik ilkeleri ve tekniği üzerinde araştırmalar yapmak,
olup eğitim müddetleri aşağıdaki şekilde yürütülmelidir :

a) Altı aylık tarım üretim kooperatifleri ile yöneticileri için bir kurs,

b) Ekonomik bütün sektörlerin yer alan küçük ve orta sayıda kooperatiflere yönetici yetiştirmek için bir yıl süreli bir kurs,

c) Lise veya muadili ya da yüksek okul mezunlarıyla kolejin b kısmını bitirmiş olanlara mahsus olarak kooperatifler kanun tasarısının ön gördüğü kooperatif birlikleriyle, merkez birlikleri veya Türkiye Millî Kooperatifler Birliğine personel yetiştirmek için iki öğretim yılı süreli bir kurs.

Kolejin sistemi kısmen veyahut tamamen geceli veya gündüzlü olabilir. Bu konu taliplerin muhtemel durumlarına göre ayrıca etüd edilmelidir. Bu kolej mezunlarına bir taraftan kooperatiflerde görev verilirken diğer taraftan da (c) katagorisi mezunlarından faydalanılarak evvelâ nüfus veya kooperatifçilik bakımından gelişmesinde öncelik almasında faydalı görülecek illerde de birer kolej açılması, sonra da gelecek yıllardaki mezunlardan faydalanılarak kolejlerin bazı önemli ilçelere de teşmili düşünülebilir.

b) Kooperatif teşekkülleri tarafından :

1 — Devlet kooperatif kolejinin faaliyete geçmesi, kooperatif eğitimi yapmakta olan müesseselerin eğitim faaliyetlerini -özel amaçları gözönüne alınarak- durdurulmamalı, fakat devlet kooperatifçilik koleji bu müesseselerin ihtisas alanlarına da girebilecek düzeyde fazla yönlü bir eğitim sistemi uygulanıncaya kadar eğitim hizmetlerinin tedricen ve zamanla koleje ya da kolejlere intikal ettirilmesi gözönüne alınmalıdır, yani kolej açıldı diye mevcut sınırlı ve özel amaçlı eğitim faaliyetleri durdurulmamalıdır.

2 — Devlet Kooperatifçilik Kolejinde yeter sayıda eleman eğitildikten sonra benzer kolejlerin kurulmasında belli sayıda ortakları olan kooperatiflere de eğitim zorunluğu yükümü ön görülmelidir.

(En son rakkamlara göre 8500 civarında kooperatif mevcut olduğu gözönüne alınırsa bunun 6000 kadarı için 18 - 20.000 Kolej mezunu kooperatif memuruna ihtiyaç olacaktır.)

c) Uluslararası Teşkilât Tarafından :

Nihayet B.I.T. (Uluslararası Çalışma Bürosu) yahut I.C.A. (Uluslararası Kooperatif Birliği) tarafından yardım, programlar hatta araçlar ile öğretmenler sağlanması cihetine de gidilmesi yerinde olacağı mütalâa edilmeli ve gözönünde bulundurulmalıdır.

III — Kooperatif Eğitim Komitesi ve Finansman Sorunu :

a) Komite ve eğitimin finansmanı :

Türkiye'de kooperatifçilik eğitiminin -halkın ve kooperatifçilerin- bir elden yürütülmesi için millî seviyede bir eğitim komitesine ihtiyaç vardır. Bu komite Ticaret ve Millî Eğitim Bakanlıklarının koordinatörlüğü altında Başbakanlığa bağlı olmalı ve özellikle başka sektörlerin ve Bakanlıkların da bu raporda sıralanan halk eğitimi koordinatörlüğü bir elden yönetilmelidir ki etkili olabilsin. Çünkü bu alanda şimdiye kadar yapılmış bulunan teşebbüs ve çalışmalar uygun sonuç vermemiş ve sarfedilen emek ve para tam yerini bulamamıştır.

İlk Kolej Ziraat Bankasının eğitim sitesinde kurulabileceği gibi Türk Kooperatifçilik Kurumuna yapılacak malî yardımla Kurumda da ikinci bir kolej ihdası mümkün olacağı düşünülmektedir.

Bu kolejlerin ilk finansmanı Ticaret Bakanlığında şimdiye kadar bloke edilen kooperatif fonundan sağlanabileceği gibi gelecek masraflar kooperatifler kanununun 94. maddesinde de öngörülen eğitim fonundan da faydalanılması yerinde olacaktır. Ayrıca kooperatifle ilgili çalışma, İmar ve İskân, Köy İşleri, Tarım Bakanlıkları bütçelerinden, Ziraat, Halk, Emlâk Kredi Bankalarından yeter ödenek alınması da teşebbüsün başarısına önemli etkisi olacaktır. Bundan başka konu bir eğitim konusu olduğundan Millî Eğitim Bakanlığı bütçesinden bir katkının da ön görülmesi uygun olacaktır.

b) Öğretmen kadrosu :

Başlangıç öğretmen kadrosu Türk Kooperatifçilik Kurumu, Ziraat Bankası, Ticari ve İktisadî İlimler Akademisi, hatta İstanbul Üniversitesi İktisadiyat ve İktisat Fakültesi Öğretim kadrolarından ve memleketimizin bu alanda tanınmış bazı ekonomistlerinden faydalanmak suretiyle tamamlanır. Üniversiteler Kooperatif Enstitülerinin, ya da Devlet Kooperatifçilik Koleji c bölümü eleman verdikçe zamanla bunların da eklenmesi uygun mütalâa edilebilir.

Sonuç :

Özellikle az gelişmiş ülkelerde Kooperatiflerin gelişmelerinde en etken faktör, eğitimidir. Eğitimin de, ortak, personel ve yöneticilere uygulanması şarttır. Eğitimin yapılabilmesi için evvelâ bir eğitici öğretmen kadrosu kurulması ve eğitimin, Devlet, Kooperatif örgütleri ve Uluslararası Teşkilât tarafından uygulanması lâzımdır.

K A Y N A K L A R

- 1 — Akyol İ. Cevat : Türkiye Tarım Kredi Kooperatiflerinin Toplum Kalkınmasında Rolü (Karınca dergisi 339 Sahife 13).
- 2 — "Coop-Uniun Limitet" Kooperatif eğitimi 1968 (Çeviri : İ. Cevat Akyol)
- 3 — Hazar Nurettin, Türkiye'de ve Dünya'da Kooperatifçilik Öğretimi, Denet Dergisi 47 Sahife 9.
- 4 — Hirschfeld André (Çeviri : Haluk Uzel, Tunus Kooperatifçiliği) Karınca Dergisi 374 Sahife 47.
- 5 — Laidlev Alexander F. : Kooperatif Hareketi İçinde Eğitim ve Yayım, Çeviri Şimşek Arman, Karınca 349/30, 350/13, 351/12.
- 6 — Steiner Hans Dr. Az Gelişmiş Ülkelerde Kooperatif ve Devlet, Ziraat Bankası Matbaası 1966. Çeviri : Celâl Uzel ve Halûk Uzel.
- 7 — Uzel Celâl, Kooperatif Eğitimi. 1966.
- 8 — Uzel Celâl, Tarım Kalkınması Bakımından Toplum Kalkınması, Karınca 339/9
- 9 — Uzel Celâl, Türk Kooperatifçiliğinin Gelişmesinde Hamle İhtiyacı, Karınca 340/7
- 10 — Uzel Celâl, Dr. Meyerholz Şehrimizde, Karınca 350/36
- 11 — Uzel Halûk, Dış Memleketlerde Kooperatif Hareketleri, Karınca 356/40.
- 12 — Valko Laslo Amerika Okullarında Öğretim Konusu Olarak Kooperatif. Çeviri : Halûk Uzel, Karınca 340/29.
- 13 — Waidelich Dr. (Çeviri : Celâl Uzel) Federal Almanya Cumhuriyetinde Kooperatif Personelinin Yetiştirilmesi ve Az Gelişmiş Ülkelerde Karşılaşılan Sorunlar. Karınca 385/18
- 14 — Zeitschrift für das Gesamte Genossenschaftswesen 2 nci dört aylık 1964.

KOOPERATİFÇİLİK

Founded in 1931

Kooperatifçilik is the publication of The Turkish Cooperative Association. It is published four times a year. The subscription price to the review is \$ 4 a year, air mail included. Correspondance relating to the review should be sent to "Türk Kooperatifçilik Kurumu, Mithatpaşa Caddesi 38, Ankara - Turkey"

The Turkish Cooperative Association assumes no responsibility for the views expressed by authors whose contributions appear in Kooperatifçilik.

Edited For :

The Turkish Cooperative Association
Türk Kooperatifçilik Kurumu

Editorial Board

Harun PASTANOĞLU

T. Güngör URAS

Basri İMECE

Each issue of the review will contain some articles, research notes, communications, book review, announcement and news notes on cooperatives in English or French language. But the review is mainly issued for the Turkish readers. For that reason the contents will mainly Turkish.

TURKISH COOPERATIVE ASSOCIATION

Founded in 1931

General Board of Directors

Prof. Dr. Akif ERGİNAY, President	Ankara University, Faculty of Law
Nureddin HAZAR, Vice President	Banker
Dr. Emin ATALAY	Economist
Muzaffer DENİZDÖVEN	Banker
Yıldırım ERGİDEN	Banker
Hasan Tahsin EROL	Agricultural - Economist
Asso. Prof. Dr. Ziya Gökalp MÜLAYİM	Ankara University, Faculty of Agriculture
Kemal Süleyman VANER	Economist

ADMINISTRATIVE BOARD

Nusret N. UZGÖREN, Chairman	Retired Banker
Rahmi ÖNEN, Vice Chairman	Banker
İbrahim DOĞAN, Treasurer	Lawyer
İ. Cevat AKYOL	Banker
Cevdet ALAGÖZ	Banker
Harun PASTANOĞLU	Banker
T. Güngör URAS	Economist

BOARD OF AUDITORS

Cemal ALPAY	Banker
Ahmet Celâl ERDEM	Banker
Kâzım SEÇER	Dip. Eng.

OFFICER

Celâl UZEL, General Manager
-----------------------------	-------